

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

3-668

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1957

UDGIVET AF
ASKOV HØJSKOLES ELEVFORENING
JANUAR 1958

MEDELELSER

BEMÆRK

Kontingent (mindst 4,50 kr.) bedes indbetalt på medfølgende girokort. Har man skiftet navn og adresse, bedes dette meddelt på afsenderkuponens bagside, da det ellers er umuligt at finde navnet i vort kartotek.

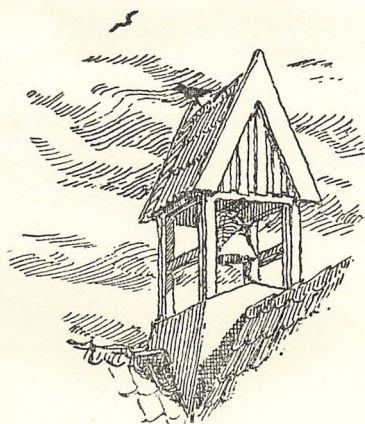
Kontingent, der ikke er betalt inden 1. april, vil blive opkrævet gennem postvæsenet med tillæg af porto.

Hvis byggeriet tillader det, afholdes elevmøde med generalforsamling i elevforeningen på Askov højskole lørdag den 13. september og søndag den 14. september. Nærmere bekendtgørelse udsendes.

Sommerens elevfest afholdes lørdag den 21. juni—søndag den 22. juni. Festen begynder lørdag kl. 17. — Deltagerne bedes melde sig inden 17. juni. Sengetøj medbringes.

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1957

*UD OG IND . MANGE SIND
ORDET FLYR I SOL OG VIND
SKALLEN BRISTER . KÆRNEN GROR
HØSTEN DØMMER SÆD OG JORD*

**DANMARKS LÆRERHØJSKOLE
BIBLIOTEKET**

UDGIVET AF ASKOV HØJSKOLES
ELEVFORENING . JANUAR 1958

OLIVIA HOLM-MØLLER

Det følgende skal ikke være et forsøg på at vurdere Olivia Holm-Møller kunsthistorisk og afgøre om hun som kunstner er stor eller mindre stor, eller hun måske slet ikke er kunstner — hvad dog vel ingen i vore dage tvivler om at hun er. Vi skal ikke i det følgende beskæftige os med den tekniske eller formelle side ved hendes kunst, men med det menneskelige indhold i den.

Om en blot æstetisk-formalistisk interesse for kunsten har selveste Picasso iøvrigt engang sagt at den jo egentlig blot er snobberi og selvbedrag. Det afgørende er ikke hvad en kunstner gør men hvad han er, hedder det rent ud i et interview med redaktøren af Cahiers d'Art, eller rettere — hvad han har på hjerte. Cézannes menneskelige uro — den er »hans lære«, indholdet i hans kunst; og van Goghs overmenneskelige kvaler — de er det sande drama i hans liv. »Alt andet er svindel.«¹⁾

Olivia Holm-Møller er født den 5. november 1875 på Djursland, hvor faderen var skolelærer. Hjemmet var grundtvigsk præget og i sine første ungdomsår levede hun meget med i den grundtvigske højskole- og friskolebevægelse. Som ganske ung var hun elev på Askov højskole, og i nogle år blev hun også selv højskolelærer. Hun underviste i dansk, håndgerning og gymnastik på Galtrup højskole på Mors, og senere på højskolen i Aagaard ved Kolding.

Omkring år 1900 opdagede hun at hun havde evner i retning af det kunstneriske. Det bragte hende til København, hvor hun studerede ved kunstakademiet et par år under vanskelige forhold, men pludselig brød hun af, fordi hun fandt at det de lærte hende på akademiet ikke var noget hun havde brug for eller selv

1) Picasso: Wort und Bekenntnis, Ullstein Verlag, 1957, s. 44 f.

brød sig om at anvende. Og i den følgende tid udviklede hun sig fuldstændig efter sin egen linje.

Hendes livshistorie iøvrigt er der ingen grund til i denne forbindelse at komme nærmere ind på. Derimod kan der nok være grund til at se lidt på hvad hun vil med sin kunst. Men allerførst vilde det måske være praktisk ganske kort at omtale en anden kunstner, der ved at være helt anderledes end Olivia Holm-Møller, måske kan hjælpe os til bedre at forstå hende — nemlig Picasso.

1.

Der blev i efteråret 1956 i Tyskland afholdt en Picasso-udstilling, der først blev vist i München, siden i Köln og til sidst i Hamborg. Udstillingen blev en publikumssucces ud over alle dimensioner, den blev set af over 300.000 besøgende, og på mange gjorde den et overvældende indtryk. Hvad man her så var en kunstner der drog den yderste konsekvens af en udvikling der længe har været dominerende inden for den moderne kunst, udviklingen frem imod en individualistisk, ja næsten atomiserende opløsning af selve den menneskelige tilværelse.

I en fingeret samtale mellem den italienske digter Giovanni Papini og Picasso lader Papini Picasso udtale sig herom på en måde, så det kaster et skærende lys over Picassos kunst. Som ung opfattede Picasso kunsten som en trossag. Han vilde den gang noget med sin kunst. Men som årene gik, siger Picasso i denne samtale, »opdagede jeg at kunsten, sådan som den blev opfattet lige fra slutningen af det forrige århundrede, er et fortidsbegreb, og at den er døende, ja at den er dødsdømt«.

Til den ene side viser dette sig efter Picassos Mening deri, at menneskene i vore dage stadig bliver mere og mere ligegyldige over for kunsten, skønt det modsatte tilsyneladende er tilfældet. Menneskene har i dag vendt sig imod helt andre ting, siger Picasso: maskiner, videnskabelige opfindelser, herredømmet over naturkræfterne og jordens rigdomme, herredømmet over pengene og den magt det giver at eje penge. De føler ikke længere kunsten som et levende behov, sådan som tilfældet var i tidligere tider.

Og til den anden side viser kunstens døds kamp sig i kunst-

nerens eget forhold til sin kunst. Picasso mener at når kunsten ikke længere er føde for folket eller for en elite i folket, så har kunstneren ingen anden udvej for at få udløsning for sine evner end den at finde på chokerende, barokke og overraskende ting, som kan få de kunstinteresserede til at måbe. Herom har Papini ladet Picasso udtale sig på følgende måde: »Fra kubismens tid og frem til vore dage har jeg tilfredsstillet de herrer kunstinteresserede og kritikere med alle de sælsomme indfald der har passeret igennem min hjerne; og jo mindre de forstod mig, des mere beundrede de mig. Og mens jeg har moret mig med alle disse spilopper, disse underfundigheder og dette hovedbrud, som blev til gåder og arabesker, blev jeg temmelig hurtigt berømt. Og berømmelse betyder for en maler rigdom og lykke«.

At Picasso trods alt alligevel ikke er lykkelig, fremgår af de mange åbenhjertige selvbekendelser som han i tidens løb har strøet om sig med til venner og bekendte og interview'ere.²⁾ Hvis man i korthed vil gengive indtrykket af disse bekendelser, kan det næppe gøres bedre end ved at citere nogle sætninger fra Papinis fingerede samtale med Picasso. »Når jeg er alene med mig selv«, siger Picasso i denne samtale, »har jeg ikke mod til at regne mig for en kunstner i ordets gode og gamle betydning. Jeg har mere været en »amuseur public«, som har forstået sin tid, og som efter bedste evne har udnyttet sine samtidiges dumhed, indbildskhed og begærlighed. Dette er for mig en bitter tilståelse, smertefuldere end man skulde tro — men den har det gode ved sig at den er ærlig«.³⁾

Det er forbløffende så godt disse — altså fingerede — udtalelser stemmer overens med det indtryk man får af Picassos kunst.⁴⁾ I en vis forstand er Picasso sikkert det største kunstneriske geni i nutiden. Som artist er han i besiddelse af en form-skabende styrke som ingen anden. Og dog — når han gør et så

²⁾ F. eks. Jaime Sarbarts: Picasso. Portraits et souvenirs. Paris 1946.

³⁾ Giovanni Papini: Il libro nero. Firenze 1952, s. 265 ff.

⁴⁾ Også Picasso selv er opmærksom på denne overensstemmelse mellem kunstneren og hans værk. Engang udtaler han sig herom på følgende måde: »Der gives ikke den kunstner som i sit værk er i stand til at udslette sin egen personlighed. Selv om han gør sig nok så megen umage derfor, vil han dog altid i hvad han end rører ved åbenbare en slags selvkaraktistik. Der vil, tror jeg, for mit eget vedkommende altid være noget i mine malerier som rent følelsesmæssigt røber at det er mig« (Samleren 1929, s. 175).

overvældende indtryk på mange af os som han gør, er det nok alligevel af en anden grund, nemlig fordi han som ingen anden har formået at give udtryk for den virkelighed der frem for nogen er nutidsmenneskets virkelighed: enerens isolation og tilværelsens atomisering.

Man kan undertiden høre folk udtale sig om Picasso i begejstrede udbrud: »Det er pragt, genialt«, »det er stærkt« eller lignende. Navnlig det sidste er et udtryk der for tiden er meget anvendt i kunstinteresserede kredse. »Stærkt« er i øjeblikket inden for kunstens særlige dialekt et helligt ord, som man skal være forsigtig med at pille ved. Spørger man hvad det betyder, risikerer man at blive betragtet som dum eller uforskammet. Jeg skal derfor være den sidste til at benægte at Picassos billeder er stærke. De er sikkert endog meget stærke. Men hvad så? Er der egentlig sagt noget som helst med et sådant beundrende udtryk? Kan man i det hele taget nøjes med at beundre Picasso? Kommer man ikke derved til på en forfærdende måde at ligne den mand, der med hænderne i bukselommerne stod foran et brændende hus og udbrød »det er pragtfuldt« — uden at vide at det var hans eget hus der brændte. For det er jo nemlig sagen: det er vort eget hus der brænder. Alle disse forvredne ansigter på Picassos billeder, ansigter der ser ud som de har været igennem en køhakkemaskine eller en vridemaskine, eller som om de er blevet mishandlet af torturretskaber i en koncentrationslejr, er jo ikke bare løjerlige påfund eller tankespind; det er i virkeligheden vore egne ansigter — åndelig talt. Det er ikke Picasso der ødelægger dem,⁵⁾ han viser os blot hvordan vi er, eller rettere: hvordan nogle af os er, og hvad vi alle er på vej til at blive, hvis vi lader isoleringen og atomiseringen fortsætte helt ind i os selv. Hvis man forstår Picasso, kan man faktisk hverken sige: »dette er genialt«, eller: »dette er stærkt«, så må man sige: »dette er

5) Vel forklarer Picasso undertiden sin fremgangsmåde som *bevidst* ødelæggelse. »Først maler jeg et billede, så det ligner nøjagtigt — og så ødelægger jeg det. Men i slutresultatet mangler intet; det røde som jeg tog væk fra ét sted, dukker igen op et andet sted.« Øret kommer op i panden og næsen drejes om på kinden o. s. v. (Wilh. Boeck: Picasso, Kohlhammer Verlag, 1955, s. 504 f.).

Vel er denne ødelæggelsestrang måske begrundet i Picassos egen person, som nogle mener, men dette er ikke tilstrækkelig som forklaring på den styrke hvormed hans billeder virker.

rystende«. Og så må man tage hænderne op af bukselommerne og prøve om man kan finde ud af, hvad der kan gøres for at dæmme op for den tiltagende opløsning.

Når Picasso i vore dage virker så stærkt som han gør, når Picasso-udstillingen i Tyskland blev en sådan publikumssucces, som den blev, så er det sikkert ingen tilfældighed. Naturligvis var der en masse sensation og »modegalskab« — som Picasso selv siger — med i spillet; men der var også noget mere. Der var en — for det meste måske nok — ubevidst erkendelse af at man igennem disse billeder får noget at vide om sig selv — forbundet med en måske lige så ubevidst angst for det man får at se. Man drages af det dæmoniske ved det man ser, ligesom mennesker i Berlin følte sig draget af hvad der skete, da rigsdagsbygningen brændte den 28. februar 1933; man strømmede til i en fornemmelse af at det var noget dæmonisk der skete, ikke bare fordi der altid er noget dæmonisk ved en ildebrand, men fordi der ved denne rigsdagsbrand var det i særlig grad. Det dæmoniske ved Picassos kunst gør indtryk, fordi der er noget i os alle der ligner det han skildrer. Om os alle gælder det i større eller mindre grad, at vi er splittede øjebliksmennesker i den forstand at vi lever i øjeblikke der ikke hænger sammen. Herom har den schweiziske filosof Max Picard skrevet en hel bog som han kalder »Hitler in uns selbst«. Men ingen har i den grad draget den yderste konsekvens af denne opløsning som Picasso har det i sin kunst.

Og dog — helt så galt som Picasso skildrer det, er det endnu ikke blevet. Han har ret i at tilværelsen for os alle i stor udstrækning er opløst i brudstykker, men han har ikke ret i at opløsningen er så omfattende som man får indtryk af igennem hans billeder, og endnu mindre har han ret i at der ikke er andet at vente på end den totale undergang. Når han hævder at kunsten som sådan er dødsdømt, mener han jo dermed ikke bare kunsten men menneskelivet i det hele taget. — Og det er jo dog nok en overdrivelse, selv om der er det rigtige i den, at hvis opløsningen og atomiseringen fortsætter, så ender vi i den katastrofe han viser os, hvor hele verden ser ud som et Guernica. Men endnu er det da ikke sket. En stor del af vort liv ligger i det sammenhængsløse, men ikke det hele. Endnu er en kerne bevaret, et om-

råde hvor tilværelsen endnu opleves som en helhed, en verden hvor der endnu er sammenhæng imellem tingene, og imellem det man tænker og det man gør.

Hvor mennesker for alvor kommer hinanden ved, dør kommer sammenhængen af sig selv. Vi har skildringer af en sådan tilværelsesform f. eks. i Carl Nielsens »Min fynske Barndom«, i Martin Andersen Nexø's erindringsbøger, i Vilh. Grønbechs skildring af almuen på Bornholm i »Sejersen fra Variager« og enkelte andre steder. For mennesker af denne art er tilværelsen et sammenhængende hele, og det vilde sikkert være dem ganske umuligt at forestille sig at den ikke skulde være det. Og sammenhængen går både udad og indad, omfatter både menneskets forhold til sig selv og til den verden der omgiver det. Men for de fleste mennesker i vore dage er dette sammenhængende begrænset til et område, der stadig synes at blive mindre og mindre. I øjeblikket er det vist nok sådan for de fleste, at det kun er de allermest afgørende begivenheder eller beslutninger der sker ud fra en sådan sammenhæng. Og dog vil vor fortsatte eksistens som mennesker være afhængig af at denne sidste rest af sammenhæng ikke bare bevares men hjælpes til at sejre, også der hvor sammenhængsløsheden i øjeblikket dominerer.

Og det er her det har interesse at stifte bekendtskab med Olivia Holm-Møller og hendes kunst. Også Olivia Holm-Møllers kunst er et udtryk for det moderne menneske og det moderne menneskes verden, i lige så høj grad som Picassos er. Der er blot den forskel at mens Picasso kun beskæftiger sig med opløsningen og ikke alene ser den som vor eneste virkelighed i dag men også som vor eneste mulighed i fremtiden, så er Olivia Holm-Møllers kunst et udtryk for den anden side af nutidsmenneskets tilværelse, nemlig for den bevarede rest af sammenhæng. For den der med forfærdelse forlader en Picasso-udstilling, fordi han dør så et udtryk for den verden han kender og frygter, vil det være muligt igen at fatte håb, og fyldes med glæde og taknemlighed, ved oplevelsen af det som Olivia Holm-Møller har at vise os.

De fleste af hendes billeder er billeder der, så vidt jeg kan se, på forskellig måde giver udtryk for sammenhæng. Men især er det to store sammenhænge der beskæftiger hende, nemlig sam-

menhængen mellem liv og død, og sammenhængen mellem mennesket og den verden der omgiver det.

2.

At spørgsmålet om liv og død er et spørgsmål der optager Olivia Holm-Møller meget, mærker man især under betragtningen af de to Evabilleder som hun selv regner for et højdepunkt inden for sin kunst, Eva som ung ved livets træ, og Eva som gammel foran døden; det første et udtryk for livsglæde og forventning om alt det livet har at give et menneske, og det sidste et udtryk for at det kostede noget at leve, men at livet var prisen værd. Der er i disse billeder en bekendelse til livet og døden som er sjælden i vore dage, og en erkendelse af at uden døden vilde livet ikke være alvor, en erkendelse som i vore dage almindeligvis bliver overset, måske fordi vi ikke rigtig har mod til at se den i øjnene. Som regel er vi mere indstillet på at glemme døden og lade som om den ikke eksisterer, en indstilling der undertiden kan give sig mærkelige og højst ejendommelige udslag. I visse kredse i Amerika har man f. eks. fundet på en ganske mærkelig begravelsesskik, som består i at den døde før begravelsen eller ligbrændingen bliver taget under behandling af skønhedsspecialister. Den afdødes lig bliver først sminket, og derefter behandlet med indsprøjtninger, og især det sidste har betydning, idet de bevirker at liget får sine runde former tilbage, og også får farven tilbage, så det kommer til at se ud som levende. Derefter behandles håret, det lægges i de rette folder, så det mest muligt ser ud som efter en biltur eller lige før et selskab, øjnene åbnes, og der tilsættes glans. Og så kommer måske det mest forbløffende, den afdøde iføres selskabsklæder eller sportsdress, alt efter den pågældendes egen smag og karakter; og derefter anbringes han eller hun på sin sædvanlige plads i familiens stue, får et glas, et æble eller en cigaret i hånden, får spillet sin yndlingsplade på grammofonen, bliver fotograferet o. s. v., altsammen med det formål at få begravelsesgæsterne til at glemme døden, og så vidt muligt se væk fra at den døde er død.

Det er en norsk forfatter der efter et besøg i Amerika fortæller om denne skik. Men det vilde være en misforståelse heri kun at se et udslag af noget specielt amerikansk. Hvad det drejer sig

om er nemlig en indstilling der ikke bare findes hos visse halvdegenererede mennesker i Amerika eller Europa, men findes hos os alle, selv om den ikke i almindelighed giver sig så mærkelige udslag som dem jeg lige nævnte. I hele den vestlige verden er vort forhold til døden jo i virkeligheden bestemt af, at vi lader, som om den ikke er der. Vi abstraherer fra den, for så vidt som det kan lykkes os.

Men det skæbnesvangre er, at i samme grad vi fornægter døden, i samme grad taber vi balancen i vor måde at leve på, i samme grad opluges vi af rastløshed. Det er som der her er noget vi har glemt. Vi har ikke ligefrem glemt at døden er der, men vi har glemt at det er døden der giver livet tyngde og vægtfylde, vi har glemt at hvis ikke døden var der, vilde det ikke være muligt at tage livet alvorligt. Det vilde ikke være muligt, fordi det ikke vilde være nødvendigt. Det vilde — hvis døden ikke var der — aldrig være nødvendigt at tage en beslutning, det vilde ikke være nødvendigt at holde en aftale, det vilde ikke være nødvendigt at tage øjeblikket alvorligt, for der vilde jo være andre øjeblikke nok at tage af, andre øjeblikke som det ganske vist heller ikke vilde være nødvendigt at tage alvorligt. Og det vil jo i virkeligheden sige, at uden døden vilde livet miste sit indhold.

Det er hvad man kommer til at tænke på foran billedet af Eva som gammel. Her er en Eva der er blevet gammel, ikke bare fordi tiden er sluppet op, men fordi hun er mæt af dage. I taknemlighed rækker hun armene frem imod døden, taknemlig fordi hun ansigt til ansigt med døden ser hvor kostelig en gave livet har været. Det blev måske helt anderledes end hun havde tænkt sig, da hun var ung ved livets træ og så opfyldt af spænding og forventning at hjertet var nær ved at briste; der kom måske mange skuffelser, meget slid og slæb, store lidelser. Det hele blev anderledes end hun den gang havde tænkt sig. Og dog blev det i en anden forstand endnu bedre end hun på forhånd havde kunnet vide; også midt i lidelsen var livet dyrebart, prisen værd som det kostede at leve det. Det ser hun nu, da hun skal dø. Og i grunden har hun altid set det. Det er ikke bare noget der går op for hende nu til sidst, inden døden griber hende, for om døden har hun altid vidst at den var der, lige tæt ved hende,

lige foran hende, som en så overvældende virkelighed at det blev herligt at leve, selv midt i lidelsen. Vi kan ikke i billedet af Eva som gammel se, om hun har været lykkelig i den forstand vi mener, når vi bruger det ord. Hendes liv har måske på mange måder været trælsomt. Og alligevel er hun taknemlig; hun er taknemlig fordi det har været virkeligt.

Og det er vel som en understregning af denne sidste tanke, at Olivia Holm-Møller her for en gangs skyld har malet mennesket som nøgent, hvad hun ellers aldrig gør. Hendes opfattelse er nemlig at mennesker i klæder er mere udtryksfulde end nøgne mennesker, fordi mennesket sædvanligvis ikke er nøgent, men tværtimod er vant til at udtrykke en del af sin personlighed gennem klæderne — hvad naturligvis navnlig gælder kvinderne. Et tydeligt udtryk for denne opfattelse har vi i portrættet af fru Telmanyi, hvor måske navnlig hatten, der delvis overskygger ansigtet, synes at sige noget karakteristisk om personen.

Men i Evabillederne har vi en undtagelse. Her er mennesket malet uden klæder. Det har ganske vist en naturlig forklaring i at man jo sædvanligvis forestiller sig Eva sådan i paradiset, og heller ikke finder det mærkeligt at den døende Eva er uden tøj, for netop i døden forlader mennesket alle jordiske attributter, også klæderne; men hertil kommer så også, at når Olivia Holm-Møller i disse billeder kan bruge det nøgne menneskelegeme, så er det fordi det her — bedre end noget andet sted — kan fortælle om den sammenhæng det er hende magtpåliggende at give udtryk for i disse billeder, sammenhængen mellem døden og livet. Den gamle Evas død fortæller nemlig, at døden var med i hvert af de skridt hun tog fra hun stod ved livets træ til nu hvor hun står over for døden. Ikke blot livet men også døden har formet med på hendes krop. Hendes ansigtsudtryk siger at hun ved det. Derfor er døden ikke en overraskelse men snarere en fuldbyrdelse af det som begyndte ved livets træ — også i den forstand en fuldbyrdelse at hun nu med hjertet fuldt af taknemlighed kan række armene frem imod døden og sige ja til den.

Og vi lægger mærke til at den usynlige fra den anden side rækker sine hænder frem imod hende. Ser hun det eller ser hun det ikke? Det er ikke det afgørende. Det afgørende er hendes ja til døden, hendes ja til kravet om at slippe sig selv. Det var over

dette ja der engang blev udtalt en stor forjættelse: hvis ikke hvedekornet falder i jorden og dør, bliver det ene, men hvis det dør, skal det leve og bære frugt.

3.

I modsætning til Picasso, der som kunstner tager sit udgangspunkt i den kendsgerning at tilværelsen for mange mennesker i vore dage er faldet fra hinanden i brudstykker, forholder det sig, som vi har set, omvendt med Olivia Holm-Møller; hun tager sit udgangspunkt i den bevarede rest af sammenhæng. Det er ikke det eneste der er at sige om det livssyn hun giver udtryk for i sin kunst, men det er i hvert fald det der trænger sig mest på, når man sammenligner hende med Picasso og mange andre moderne kunstnere. Vi har set hvordan det i Evabillederne navnlig er sammenhængen mellem liv og død hun beskæftiger sig med, en sammenhæng der også er givet udtryk for i andre billeder, f. eks. i Sommerens Død og i en række høstbilleder. Men også en anden betydningsfuld sammenhæng er der grund til at lægge mærke til, nemlig sammenhængen mellem mennesket og jorden, og i forbindelse dermed sammenhængen mellem mennesket og universet, hele det kosmiske univers.

Hvad der her er tale om, er i virkeligheden selve menneskeopfattelsen, nemlig den opfattelse at mennesket — sådan som det bliver fremstillet af Olivia Holm-Møller — ikke eksisterer løstrevet fra en sammenhæng. Fra den periode i Olivia Holm-Møllers kunstneriske udviklingsperiode som man har kaldt den gule periode,⁶⁾ findes der en række høstbilleder, malet i stærke gule farver og malet sådan at marken med det gule korn og menneskene der arbejder på marken er set som en sammenhængende helhed. Det gælder f. eks. et billede der kaldes »Høstbillede med gul Mand«. Man ser i forgrunden en mand der næsten fylder hele den ene side af billedet, malet i en stærk gul farve, omgivet af gule neg og gult korn. Midt i billedet er et kornlæs i færd med at blive kørt hjem fra marken. Bag manden sidder en mor og ammer sit barn, og også hun er gul. Det er som negenes gule farve har smittet af på dem alle, som et udtryk for det broderskab der

⁶⁾ Niels Th. Mortensen: Olivia Holm-Møller, 1942.

omfatter det hele, mark, korn og mennesker. På et andet af disse billeder er der ganske vist ingen mennesker at se. Der ses en mark og en hesterive, og marken er malet så dristigt at den fylder hele billedet, som set af en der står og ser ned mod jorden uden at se himlen over sig. Selv om ingen mennesker er at se, er det ikke en fra mennesket isoleret mark, det er ikke en mark der blot er set som et stykke natur, det er en stubmark hvor kornet er kørt væk, og hesteriven endnu står tilbage efter at have sanket resten sammen; det er en mark der har givet hvad den har og givet det til mennesket. Uden mennesket vilde marken ikke være hvad den er, og uden marken vilde mennesket ikke kunne leve. Mennesket og marken hører hinanden til i et broderskab hvor forholdet fra begge sider består i at give og at tage. Der er altså ikke tale om naturlyrik som i impressionismens øjeblikskunst, eller om at forholde sig til naturen som et akkompagnement til sine egne følelser. Hvad Olivia Holm-Møller giver udtryk for er ikke naturalismens dyrkelse af naturen i stemninger, men bondens eller almuens samhørighed med jorden i samliv og samarbejde. Og så intens er samhørigheden at den gule farve fra korn og neg uvilkårlig bliver grundtonen i disse billeder. »Gul er solen og de modne marker, livets kilde og jordens frugt« (Niels Th. Mortensen).

Men sammenhængen går videre endnu. Olivia Holm-Møller giver i flere af sine billeder ikke blot udtryk for menneskets samhørighed med jorden, men også for dets samhørighed med universet. I høstbillederne er mennesket omgivet af en bestemt afgrænset verden, og i denne verden har det hjemme og føler sig hjemme. Moderen ammer sit barn imellem de gule neg på marken, manden har et øjeblik standset arbejdet, retter ryggen og ser ud over kornet og de arbejdende mennesker. Der er tryghed i dette billede, tryghed i forholdet mellem mennesket og jorden. Mennesket har faste grænser om sin verden, og inden for disse grænser lever det i sit ansigts sved med sit slid og slæb, med sit håb og sine glæder.

Men på et af disse billeder er grænserne sprængt. Man ser en bakke hvor to rækker neg er sat sammen op over bakken; men ser man nærmere til, vil man hurtigt opdage at bakken ikke bare er en bakke men selve jordkloden, og himlen er ikke bare en

hvælving, der står som et beskyttende tag over menneskenes bolig på jorden, men et uendeligt rum, fyldt med friskhed og blæst og en fornemmelse af tidlig morgen, en morgen så tidlig at himlen endnu står åben ud imod uendeligheden. Men endnu stærkere kommer denne oplevelse af det kosmiske til udtryk i et billede der kaldes Solformørkelse. Her er det beskyttende ganske borte. Det er som man ikke blot aner, men ser ud i selve det uendelige univers bag ved den formørkede sol. Netop det at blikket ligesom standses af formørkelsen er med til at frembringe fornemmelsen af uendelighed. Der er en anelse af angst i dette billede, en fornemmelse af menneskets intethed over for det ubegrænsede. Og dog hører mennesket til i dette ubegrænsede, og er på en måde ét med det, ikke som munken er ét med sin celle, hvor han gemmer sig for verden og tror sig godt beskyttet, men som blæsten er ét med de store vidder og de ubegrænsede muligheder. Ja, det er næsten som om der midt i afmægtigheden opleves en egen tryghed, der ikke kommer af at man føler sig sikker, men kommer af at man står ansigt til ansigt med en storhed og vælde der bliver ved med at være storhed og vælde, også når man selv er borte. Det er en lignende tanke der møder os i en salme af Peter Dass fra det 17. århundrede: »Gud er Gud, om alle mand er døde, Gud er Gud, om alle land er øde«, hedder det i denne salme. Man kan jo ikke sige at der er hygge i den slags ord, i hvert fald ikke en hygge som den man kan opleve en aften i en lun stue, når man har det godt inden dørene. Men der er tryghed i ordene, og måske der også er glæde i dem, ikke en glæde der skyldes noget man selv er eller selv har rådighed over, men skyldes en virkelighed der er så mægtig i sin vælde, at spørgsmålet om ens egen private sikkerhed eller ikke sikkerhed, ens egen private salighed eller ikke salighed, svinder ind til et ligegyldigt spørgsmål. Når jeg tænker på Guds rige, bliver jeg tavs, siger en vismand fra middelalderen; dets storhed får mig til at tie; thi Guds rige det er Gud selv i al hans herlighed. Vel kan man ikke uden videre påstå at man i et sådant citat har en kommentar til Olivia Holm-Møllers billede af Solformørkelsen. Alligevel er det uden tvivl tanker af lignende art der bevidst eller ubevidst har tilskyndet hende til at male sit billede. Også universet er jo en provins inden for den virkelighed som de gamle kaldte Guds rige.

I modsætning til billedet af solformørkelsen, der altså er præget af tavshed, har Olivia Holm-Møller malet et andet — også kosmisk — billede, der er præget af stor uro og bevægelse, et næsten abstrakt billede, der får en til at tænke på et hvirvlende univers med dansende kloder og stjerner. »Jeg har været med i lange tidsrum, skriver Olivia Holm-Møller engang i et digt, kloder har jeg set samle sig i verdensaltet, i den vældige orkans vilde hvirvel, gløde, lue, slukkes! Jeg er en gnist af den store brand. Jeg har ild i mit indre«. Det kosmiske er tydelig nok et kraftigt element i Olivia Holm-Møllers livsfornemmelse. Både i digtet og i billedet er mennesket opfattet dels som gnist af den store brand i universet, et glødende fnug der tændes og slukkes i ét og samme sekund, dels som et væsen af evig art, et væsen med ild i sit indre.

4.

Vi ser at der er en væsentlig forskel på den stemning der griber en ved mødet med Olivia Holm-Møllers kunst og den der griber en ved mødet med Picasso. Om Picasso skrev en norsk kunstkritiker efter et besøg på udstillingen i Hamborg, at man måske nok gik bort fra denne udstilling som et klogere menneske, og måske også som et dristigere menneske, men ikke som et varmere eller mere ydmygt menneske, og endnu mindre som et friere menneske. Med Olivia Holm-Møllers billeder er det anderledes; de kan være både varmende, ydmygende og befriende.

Det er rigtigt at man i en vis forstand kan komme til at føle sig klog ved betragtningen af Picasso. Picasso er en kunstner der virkelig har gennemanalyseret den moderne tilværelse og vist os at den består af brudstykker uden sammenhæng. Man får noget at vide ved at studere ham. Han hjælper en til at gennemskue ting og forhold som man ikke før har gennemskuet, og jo mere man gennemskuer, des klogere synes man også at man er.

Og i forbindelse dermed kan det måske også gå sådan at man føler sig dristigere — som den norske kunstkritiker udtrykker det — eller i hvert fald trodsigere, for så vidt som der skal en vis sammenbidt trods til for at leve videre imellem lutter brudstykker, uden håb om at der nogensinde kan komme mening i

noget af det. Også Picasso selv synes grebet af denne trods, der ikke alene lyser ud af alt hvad han siger, når han interviewes, men også ud af hans billeder og hans håndskrift. Den berømte franske grafolog Raymond Trillat fik engang under et besøg hos digteren Poul Eluard forelagt et brev som Eluard lige havde modtaget. Brevet var fra Picasso, hvad grafologen naturligvis ikke fik at vide; men på grundlag af håndskriften i brevet gav han en karakteristik af brevsriveren, der indtil de mindste enkeltheder stemmer overens med det indtryk man får af ham gennem hans kunst. Der er åbenbart noget om hvad Picasso selv siger at kunsten, når den er ægte, er et udtryk for kunstnerens underbevidsthed (Information den 21. december 1957). Det hedder i den nævnte karakteristik af Picasso blandt andet: Han har stærke lidenskaber; han elsker med stor voldsomhed, og han dræber det han elsker.⁷⁾

Men anderledes kan det vel ikke være. Har man den opfattelse af tilværelsen at den er meningsløs, fordi den er ødelagt, er det vel kun naturligt at man møder den med trods og ligesom prøver at hævde sig ved at sætte ødelæggelse imod ødelæggelse.

Helt anderledes forholder det sig med den livsstemning der gives udtryk igennem Olivia Holm-Møllers billeder. Det er en livsopfattelse der som sagt udtrykker sammenhæng, og derfor også håb og glæde. Naturligvis er hun lige så vel som Picasso klar over at der findes nedbrydende kræfter i tilværelsen, dårende og besnærende kræfter. Det har hun også vist os — f. eks. i et billede som det der hedder »Giv os Barabbas fri«. Men som det også fremgår af dette billede er hun overbevist om at disse kræfter ikke er enerådende i tilværelsen, men at tilværelsens inderste hemmelighed er en nåde der er omfattende nok til også at gælde Barabbas. Det er på Barabbas-billedet udtrykt ved at Kristus lægger armen omkring Barabbas's skulder og tager ham til sig som sin broder.

Men også i billedet af »Manden der kan gå på vandet« er der givet udtryk for en lignende opfattelse. Der er tydelig nok med dette billede ikke tænkt på Jesus i bibelsk eller kirkelig forstand, og dog er det samtidig klart at hvis ikke Jesus havde levet, var

7) Wilh. Boeck: Picasso. Kohlhammer Verlag, 1955, s. 509.

dette billede aldrig blevet malet. Det forholder sig med et sådant billede som med en myte, at man ikke kan udtømme indholdet i det bare med en enkelt tanke. Men mon ikke der i de fleste menneskers liv forekommer situationer, hvor man kan have det sådan at man bevidst eller ubevidst ligesom siger til sig selv: nu gælder det om at kunne gå på vandet. Og enten var det så sådan at man ikke kunde — men da har billedet alligevel gyldighed som en påstand om at muligheden trods alt findes og stadig består. Eller også kunde man, ikke fordi man kunde, men fordi man blev båret oppe af noget man ikke vidste hvad var, noget navnløst, eller noget man måske gav et navn uden dermed at have givet en forklaring. Og da kan billedet af manden der går på vandet blive et udtryk for en levende forhåbning, som en sang i mørket, en sang om en gryende morgen — ligesom manden på vandet jo også synes at vandre frem imod noget, frem over mørke bølger imod et lys i det fjerne.

Også et andet billede, »Ekstase«, hører til i denne sammenhæng. Den ekstase det her drejer sig om er af en anden art end den der i religionshistorien undertiden kaldes ekstase. I religionshistorisk forstand opfatter man almindeligvis ekstase som en tilstand af stærk lidenskabelig grebthed. Så voldsomt kan den grebne være i ekstasens vold at han måske mister bevidstheden både om sig selv og den verden der omgiver ham. Det er ikke tilfældet med den ekstase Olivia Holm-Møller skildrer. Her er ikke tale om bevidstløshed men om en næsten overjordisk fryd, der vel giver sig overdådige udtryk, og dog er klar og bevidst; skikkelserne springer højt op i luften og slår kolbøtter over byens tage, og dog har de samtidig bevaret sammenhængen med sig selv — et billede altså der kan få os til at tænke på digterens ord om at den største glæde her i verden er glæden over slet ingenting, glæden bare fordi man er til.

Et modstykke til ekstasebilledet er et par billeder af indiske okser, billeder der er præget af dyb og urokkelig ro. Og dog hører ekstasebilledet og oksebillederne i en anden forstand alligevel sammen. Vel er de forskellige, for så vidt som det ene giver udtryk for noget der hviler i sig selv, mens det andet udtrykker noget der løfter mennesket op over alle smålige grænser, op imellem kloderne i himmelrummet. Men mon ikke det alligevel for-

holder sig sådan, at det ene bunder i det andet. Kan man blive grebet af en fryd som den ekstasebilledet udtrykker, hvis ikke man i sit indre har et stort forråd af ro? Også her er der for Olivia Holm-Møller åbenbart tale om en alvorlig sammenhæng.

Den dybe ro og den dybe glæde og styrken til at tage fat på hverdagen med alle dens små og store opgaver og vanskeligheder — det hele hænger sammen i et omfattende hele. Det er som om det ene bliver til ved det andet og igennem det andet; og uden denne helhed vilde enkelthederne falde fra hinanden og blive meningsløse.

Naturligvis er der ikke med disse få bemærkninger givet nogen egentlig forklaring på hvad Olivia Holm-Møller vil med sine billeder og sin kunst. Mange af dem kræver det lang tid at arbejde sig ind og komme i kontakt med. Men der er det mærkelige ved dem at jo mere man arbejder med dem, des mere åbner de sig for en. Det er som om de rummer en skjult frodighed og mangfoldighed der først lukker sig op for en, når man giver sig tid til at være sammen med dem.

Til slut er der måske grund til at bemærke at den frodighed der møder os hos Olivia Holm-Møller — i hendes tanker og i hendes kunst — naturligvis ikke er ment som, og heller er blevet til som, et svar på Picassos pessimisme, men at den jo alligevel står som et kraftigt modstykke til denne pessimisme. For mens Picasso jo tydelig nok mener at udviklingen skrider frem imod en stadig voksende individualisering og sammenhængsløshed — for nogle måneder siden meddelte de engelske aviser at Picassos mest begavede elev i England, den 40årige maler John Minton, havde begået selvmord, og gjort det med den begrundelse at det ad den af Picasso anviste vej ikke var muligt at komme videre; det næste skridt måtte blive døden — så er Olivia Holm-Møllers indstilling den modsatte: at »livet ikke er en vandpost der kan løbe tør«, og at Europa ikke dør, så længe der er mennesker i det som vil leve (Grønbech).

KNUD HANSEN.

ATOMFYSIK OG ERKENDELSE

Det 20. aarhundredes anden halvdel er allerede kaldt atomalderen — og antagelig med fuld ret. Alt tyder paa, at studiet af atomerne og frigørelsen af atomkerneenergien vil blive saa afgørende begivenheder i verdenshistorien, at det er rimeligt at tale om en ny tidsalder. Imidlertid vil den nye tidsalders største betydning nok komme til at ligge paa omraader, som kun de færreste tænker paa i dag, naar de taler om atomalderen.

Naturligvis er det betydningsfuldt, at ængstelserne for, at jordens energiforraad snart vil være udtømt, er ugrundede. Selv om kul- og olieforekomsterne kun kan slaa til i et aarhundrede, saa kan uranmalmene vel række i et aartusinde, og længe inden den tid er forløben, vil det nok være muligt at efterligne solen, saa menneskeslægten faar raadighed over de umaadelige energiforraad, der frigøres, naar brint forvandles til helium. Men almindelige mennesker vil ikke mærke stort til overgangen. Den elektriske strøm er ganske den samme, hvad enten dampturbinens kedel fodres med kul eller uran — og det vil tage nogen tid, inden atomreaktoren kan levere billigere strøm end de hidtidige el-værker. For os her i landet ville det i den første menneskealder nok betyde mere, om det viste sig, at der var rige oliekluder i den danske undergrund.

Imidlertid har den nyere fysik betydning paa helt andre omraader end energiforsyningens. Det er muligt — ja sandsynligt, at atomforskningen vil paavirke og omforme hele vor naturerkendelse. Indenfor de lærdes lag har der i en aarrække været debat om emnet. Deltagerne i det første nordiske sommeruniversitet paa Askov højskole i 1951 fik et stærkt indtryk af, at mod-

sætningen mellem Niels Bohr paa den ene side og repræsentanterne for den officielle filosofi paa den anden var ret skarp.

Nu har Niels Bohr i efteraaret udgivet en række foredrag og afhandlinger under titlen: »Atomfysik og menneskelig erkendelse«. Den lille bog kan læses af andre end fagfolk, og med den har Niels Bohr ligesom lagt drøftelsen af spørgsmålet ud til en bredere offentlighed.

Tyngdepunktet i bogen er en redegørelse for de samtaler og forhandlinger, som Albert Einstein og Niels Bohr i aarenes løb har haft om atomfysikkens erkendelsestheoretiske betydning. De to store forskere var gode venner, men paa det nævnte omraade var de ikke enige.

For at forstaa uenigheden maa vi gaa lidt tilbage i historien. Allerede den græske naturfilosof Demokrit, der levede mere end fire hundrede aar før vor tidsregnings begyndelse, sagde: »Ingenting sker tilfældigt, alt har en aarsag og sker med nødvendighed«. I middelalderen søgte man at forstaa naturen ud fra dens hensigtsmæssighed; men efter Newtons tid var forskerne enige med Demokrit. Oprindeligt var det kun i fysikken, at denne mekaniske tankegang herskede, men i det 19. aarhundrede sejrede den ogsaa indenfor biologien, og i vort aarhundrede søger psykologerne at forstaa ogsaa sjælelivet udfra en streng aarsagssammenhæng. »Alt har en aarsag og sker med nødvendighed« — det er hele den videnskabelige forsknings fundament. Det betyder, at om nogen var kyndig nok, saa kunne han ikke alene forstaa og forklare alt det, som sker, men kunne ogsaa forudberegne alt det, der vil ske. Enhver bevægelse — det være sig et atom i den yderste stjernetaage eller den lønligste tanke i vort eget sind — alt sker med nødvendighed: Universet er et vældigt uhrværk.

Nu viser det sig imidlertid, at atomfysikken ikke uden videre kan indordnes under dette verdensbillede. Hvis man maaler længden og bredden af en mursten, saa kan man rolig gaa ud fra, at murstenen er den samme efter maalingen; men gælder det at undersøge et atom, saa vil selv den varsomste anvendelse af et maaleinstrument ændre atomets struktur, saa hvis man tænkte sig at maale én gang til, ville man ikke maale det samme. I 1927 fastslog fysikeren Heisenberg, at bestemmelsen af et atomsystems

tilstand altid vil være behæftet med en særegen usikkerhed. Man kan f. ex. ikke faa rede paa en elektrons sted og hastighed paa samme tid. Jo mere nøjagtigt den ene størrelse fastsættes, jo mere usikker bliver den anden. Men det betyder, at det er umuligt at forudberegne en elektrons bane — altsaa hvor den vil befinde sig i det næste øjeblik, — og det vil igen sige, at aarsagssætningen svigter i den atomare verden.

Det oftest anførte eksempel paa den klassiske naturbeskrivelses utilstrækkelighed vedrører lysets natur. Det viser sig at være saadan, at een forsøgsrække kun kan tolkes, som om lyset er en bølgebevægelse, medens en anden forsøgsrække ligesaa afgjort understreger, at lysstrømmen maa bestaa af smaa partikler, og ud fra et sædvanligt videnskabeligt synspunkt kan begge paa-stande jo ikke være rigtige.

For at bringe orden i denne indviklede situation har N. Bohr skabt udtrykket »komplementaritet«. Ordet blev brugt første gang ved en international fysikerkongres i Italien i 1927, og meningen er, at erfaringer, der er opnaaet under forskellige forsøgsbetingelser, og som ikke kan forbindes til et enkelt billede, maa betragtes som komplementære. Naar lysstrømmen gennem laboratorieforsøgene tvinges til, snart at fremtræde som bølger, snart som partikler, saa bliver beskrivelsen af lyset ufuldstændig, hvis lyset opfattes enten som bølger eller partikler: begge sider maa uafkortet tages med, trods modsigelsen, og dette er den komplementære beskrivelse. Naar fysikeren beskæftiger sig med forholdsvis store genstande, er aarsagsbeskrivelsen fyldestgørende til forklaring af, hvad der sker, og til beregning af, hvad der vil ske; men i atomets lilleverden er sandheden komplementær. Ved nævnte foredrag i Italien gav N. Bohr dog udtryk for, at han betragtede komplementaritetssynspunktet som en fuldstændiggørelse af selve kausalitetsidealet.

Her er det nu Einstein og Bohr ikke kan blive enige, idet Einstein ikke kan gaa med til, at aarsagsbeskrivelsen ikke kan anvendes i den atomare verden — nok, at man ikke kan udrede sammenhængen i dag, men saa kan det ske i morgen, naar man er bleven endnu klogere. Einstein kunne ikke slippe den tanke, at ogsaa i atomets verden maatte alting være aarsagsbestemt og

beregneligt, bare man var klog nok. Ved en kongres spurgte han ironisk Bohr »ob der liebe Gott würfelt« (om han mente, den gode Gud spillede tærninger).

Einstein stod ikke alene. I 1935 udgav han sammen med to berømte fysikere et skrift, hvori det tilsidst hævdes, at kvantemekanikken ikke er en fuldstændig beskrivelse af den fysiske virkelighed, og forfatterne giver udtryk for den overbevisning, at det vil være muligt at udvikle en mere egnet redegørelse for fænomenerne — underforstaaet: end Bohrs komplementaritetsteori. —

De to venner inspirerede hinanden og hjalp hinanden til endnu mere dybtgaaende tænkning. De konstruerede i fantasien sindrige apparater, hvormed de i tanken udførte afgørende forsøg for at konstatere, hvem der havde ret. I en artikel om »Fysik og Virkelighed« fra 1936 bekender Einstein med tanken paa Bohrs opfattelse: »at det vel er muligt at tro dette uden logisk modsigelse, men det er i saa stærk modsætning til mit videnskabelige instinkt, at jeg ikke kan opgive at søge efter en mere fuldstændig beskrivelse.«

Det er ikke vanskeligt at forstaa Einstein. Da det ved aarhundredskiftet gennem Micholsons forsøg og Plancks kvantateori var blevet klart, at Newtons fysik maatte korrigeres, blev det Einsteins storslagne bedrift gennem sin relativitetsteori at udbygge og afrunde den klassiske fysik paa den mest overlegne og elegante maade, saa det er ikke underligt, at han havde svært ved at forstaa, at der nu igen krævedes helt nye synsmaader. Det er maaske en mærkelig sammenligning — nogle synes vel upassende — men det ligger saa nær at tænke paa menneskesønnens ord om Johannes Døberen: »Blandt kvindefødte er der ikke fremstaaet nogen større end Johannes Døber, men den mindste i det kommende rige er større end han.«

Men er da det syn, Niels Bohr hævder, en ny og befriende sandhed?

Kunne N. Bohr end ikke overbevise Einstein, saa kunne han i alt fald gendrive alle hans indvendinger, og det synes uimodsigeligt, at N. Bohr har ret. Den komplementaritet — den dobbelthet, der findes, naar forskeren trænger ind i den atomare verden, er ikke — eller i alt fald ikke blot en mangel ved vor

intelligens, men en ejendommelighed ved den verden, vi lever i. Naar dette er set eller sagt, rejses striden straks paa nye fronter. Den hidtil herskende filosofi eller erkendelsesteori gaar ud fra, at forskeren præcist véd, hvad han taler om. Den genstand, han skal udforske, kan han opfatte med sanserne og fornuften. Maa-ske kan der være fejl i iagttagelsen, som skyldes mangler ved instrumenterne eller unøjagtigheder ved sanseindtrykkene, men principielt kan disse fejl afhjælpes, saa man naar frem til tingen eller sagen, som den er. Det er dette syn, N. Bohr bestrider, og dermed angribes det fundament, den vesterlandske filosofi i hovedsagen hviler paa. Efter hans syn er denne ensidig og dermed urigtig.

Det syn, der er præget af naturvidenskaben, vil paa mange maader præge samtidens opfattelse af tilværelsen — ogsaa hos mennesker, der slet ikke beskæftiger sig med fysik. Dette mekaniske syn, som er groet ud af den klassiske fysik, har præget vore sind. Men den opfattelse, at alt sker med nødvendighed, har næppe været til gavn for slægten. Den tale om den enkeltes ansvar, som er fundamentet for det demokratiske samfund, bliver under disse forudsætninger rodløs. Vi kan jo ikke gøre for, at vi er, som vi er. Men hvis den ubetingede lovbundethed er den sidste og eneste sandhed om vor tilværelse, er der jo ikke noget at gøre ved den ting, — men er det mekaniske syn en enøjlet betragtning, bliver det en anden sag.

Niels Bohr er netop meget optaget af den tanke, at hvis en eensidig mekanisk synsmaade har lagt uforholdne byrder paa menneskers skuldre, saa gælder det om, at den betragtningsmaade, der er i overensstemmelse med den moderne atomfysik, kan slaa igennem, saa et sandere syn paa menneskelivets vilkaar kan sejre. Niels Bohr er ingenlunde en mystiker, der udruster atomerne med fri vilje eller lignende, men han peger varsomt paa, at den komplementære synsmaade, der er paakrævet i fysikken, maaske ogsaa er værdifuld paa andre omraader, saaledes at en række uforligelige modsætninger kan klares — ikke ved at modsætningerne ophæves, men netop ved, at de fastholdes i erkendelsen af, at den sidste sandhed, vi paa mange omraader kan erkende, er komplementær.

De forskellige afhandlinger i den ovenfor anførte bog frem-

drager hver sit omraade af tilværelsen, hvor den komplementære synsmaade er frugtbar. Det er ofte anført, at kærlighed og retfærdighed udelukker hinanden og dog begge maa fastholdes, allsaa er komplementære, — men dette skal ikke yderligere udbyes her.

I afhandlingen om: »Lys og liv« tager N. Bohr afstand baade fra en ren fysisk forklaring af livet og fra tanken om en særlig livskraft, som nogle biologer regner med. Livet er noget fundamentalt indenfor biologien, som virkningskvantet er det indenfor fysikken; men det biologiske studium af livets udfoldelse og den fysisk-kemiske beskrivelse staar i komplementært forhold til hinanden. N. Bohr peger ogsaa paa komplementære forhold indenfor psykologien og nævner tanken og følelsen. Ligeledes hævder han, at der falder nyt lys over den psyko-fysiske parallelisme, som bl. a. Spinoza docerede, d. v. s. den opfattelse, at det sjælelige og det legemlige er to sider af samme sag. Endelig fremkaster N. Bohr den tanke, om det ikke ville være frugtbart at se de forskellige former for de forskellige folkeslags kultur — trods de dybe modsætninger — som komplementære. Paa alle disse omraader udenfor fysikken nøjes N. Bohr med at fremsætte synspunkterne og venter vel saa, at andre — paa de enkelte omraader mere fagligt kvalificerede — skal gaa videre med anvendelsen. Dette er imidlertid kun i ringe grad sket. Stort set er N. Bohr, naar han vovede sig udenfor fysikken, bleven mødt med tavshed eller protest fra fagfolkenes side. Dog har prof. Bent Schultzer i sin nye lærebog i filosofi sluttet sig nær til Bohrs synspunkter.

Det er naturligvis fristende at gaa videre for at finde komplementære forhold i tilværelsens forskellige egne, men det er ogsaa farligt, da det let bliver blot lignelser og analogier, der ikke har meget med virkelig erkendelse at gøre. Fra samfundslivets omraade er det dog nærliggende at nævne friheden og ligheden. De er modsætninger: raader ligheden, bliver der ingen plads for friheden, eller omvendt, og dog maa de fastholdes begge. Historie — ogsaa den nutidige — viser, at fastholdes den ene krampagtigt, hvad enten det er ligheden i øst eller friheden i vest, udrydder den ikke alene den anden, men ogsaa sig selv.

Sidst skal nævnes, at det kristne syn paa mennesket ogsaa er komplementært. Mennesket er et samfundsdyr og et evigheds-

bestemt væsen, begge dele, trods den uforligelige modsætning. Erfaringen viser, at det gaar galt, hvis kun den ene side fastholdes. Hvad det kan føre til at betragte et menneske kun som et samfundsdyr, ved vi; men at se paa det som et væsen, der blot er bestemt for det hinsidige liv, er ogsaa et forræderi.

Det komplementære syn løser ikke tilværelsens gaader og leverer ikke videnskabelige beviser for troens paastande, men det skaber en verden, hvor det er til at faa vejret for et menneske, og det er mere end man kan sige om den verden, den herskende filosofi tegner for os.

J. TH. ARNFRED.

HVORDAN ER AMERIKANEREN?

Jeg stillede fornylig det Spørgsmaal til en Flok Elever paa en dansk Folkehøjskole. »Den typiske Amerikaner har kortklippet Haar og giver et renvasket Indtryk«, sagde én. »Han gaar med spraglet Sportsskjorte uden paa Benklæderne eller har et Slips paa med skrigende Farver«, sagde en anden. »Han har mange Penge og kører i et Dollargrin« — — »Han er smart«, sagde den tredje og fjerde.

Det var nogenlunde de Svar jeg ventede, men det var noget overraskende at andre i Klassen ved næsten hver ny Karakterisering protesterede ivrigt: »Nej, saadan er han slet ikke. Han er saadan og saaledes!« — — hvilket illustrerer grafisk hvor uhyre vanskeligt det er at generalisere — — navnlig naar Talen er om Amerikaneren; for man maa erindre, at U. S. A. er saa stort et Land, at det med Rette kaldes et Kontinent, en Verdensdel og ikke et Land. Hvad der derfor karakteriserer Indbyggeren i New York rammer maaske slet ikke Borgeren i Texas eller Bonden i Montana. Men trods det vanskelige ved at finde en ramrende Karakteristik, vil man selvfølgelig altid forsøge at gøre det, og der er naturligvis ogsaa visse Træk og Ejendommeligheder, der hjælper til at belyse det kendte og dog saa udflydende Begreb: den gennemsnitlige Amerikaner.

Statistisk set, siger en fransk Forfatter (André Siegfried) i en nyligt udkommen Bog, er Gennemsnitsamerikaneren »ca. 47 Aar gammel, med en Ægtemage og to Børn. Han bor i et Hus som han ejer et Sted i Mellemstaterne. Han har Gymnasieuddannelse. Hans Indtægter beløber sig til mellem \$ 3500 og 4000. Han har endvidere et Fjernsynsapparat, én og to tiendedele Automomo-

bil, to og otte tiendedele Radio og et Køleskab fra 1947. Han har ca. \$ 1150 i Banken eller en lignende Opsparing. Han går i Biografen to Gange om Ugen og tager hvert Aar en to-Ugers Ferie sammen med sin Familie. Enten hans Far eller Mor er levende og bor hos dem.«

Vægten er her overvejende lagt paa det materielle, og det er vel ogsaa det, man først tænker paa, naar man i Europa forestiller sig den typiske Amerikaner. Det Indtryk kan tilskrives mange Aarsager: Sinclair Lewis' beske Billeder af Babbitt Typen, de store Uge- og Maanedstidsskrifter med deres overdrevne Lovprisninger af materielle Goder, Filmen fra Hollywood, der tit efterlader det Indtryk, at Lykke og Succes uløseligt er knyttet til materielle Ting, og da endelig ogsaa det uomstødelige Faktum, at man i Amerika stort set har og ejer materielle Rigdomme uden Mage noget andet Sted i Verden.

Alligevel tror jeg, det er helt forkert, hvis man regner Amerikaneren for mere materialistisk indstillet end andre Mennesker. Han har blot i Følge sit Lands rige Ressourcer og Folkets Kaar bedre Lejlighed til at tilegne sig det, som saa mange andre Mennesker Verden over ogsaa gerne vilde have, hvis de kunde faa det. Franskmanden Tocqueville siger i sit store Værk om Amerika, at »Amerikanere taler mere om Penge men værdisætter dem mindre end Europæere«. Den tyske Filosof Keyserling kalder i en af sine Rejsebøger Amerikanerne det mindst materialistiske Folk i Verden. »— — De elsker ikke Penge, siger han, men blot Sporten ved at tjene dem.« Et stort Tidsskrift (Fortune) stillede for nogle Aar siden sine Læsere det interessante Spørgsmaal: »Hvilken personlig Indtægt mener De ville tilfredsstille Dem?« Der blev naturligvis angivet mange forskellige Beløb, men det interessante var, i Følge den svenske Sociolog Gunnar Myrdal, »at omtrent Halvdelen af Nationen vilde være tilfreds med en Indtægt, der ligger under \$ 2500; kun 5,2 % af de adspurgte ønskede \$ 10.000 eller mere«.

Amerika er nemlig ikke alene befolket af Mennesker, der søgte Guld, men Mennesker der først og fremmest begærede Frihed og Lejlighed til Livslykke som de saa det. De spanske Æventyrere i det 16de Aarhundrede tørstede efter Amerikas fabel-

agtige Rigdomme, men denne Tørst var iblandet en mærkelig Livshunger, en Længsel efter den mytiske og mystiske Ungdommens Kilde. Puritanere, Kvækere og andre Separatister drog til den nye Verden hovedsagelig for at kunne tilbede den Gud, de troede paa og under de Former som de selv ønskede — — hvilket var umuligt i den gamle Verden. Mennonitter, Militærnægtere, og andre Fredsvenner fandt Asyl for deres særlige Livssyn, og utallige Utopister fra al Verdens Egne og med mange forskellige Indstillinger fik uhindret Lov at bygge deres egne Samfund. Ogsaa denne Oprørstrang mod noget bestaaende, denne Drøm om en ny og bedre Verden har været med til at præge Amerikaneren.

Den første og kraftigste religiøse Impuls kom gennem Puritanerne, og de Spor mærkes endnu baade i Samfundsliv og Litteratur som en snæver og glædesløs Indstilling — — hvad det jo ogsaa var. Men Puritanismen i Amerika har ikke alene Rod i Calvinismens sobre og strenge Krav, men skal ses ud fra den nye Verdens Levekaar med dens nødvendige Afgrænsninger. Det blev saaledes Synd — og er det endnu i visse Kredse — at ryge Tobak, fordi de i det lille Samfund paa den barske Kyststrækning nødvendigvis maatte plante mere Hvede end Tobak for overhovedet at kunne eksistere. Derfra stammer Loven om at »ingen maatte ryge mere end to Piber Tobak om Ugen«. Søndagen var saa hellig for Puritanerne som Sabbaten var det for Jøderne; men Spirerne til det flittige amerikanske Kirkebesøg ligger ogsaa i, at man i de smaa afsondrede Samfund fandt det farligt at gaa paa Jagt eller at fiske uden at være sammen med andre. Der laa jo fjendtlige Indianere i Skoven og man var tvunget til at bevare Fællesfølelsen og den Sikkerhed, der laa i at man gik i Kirke allesammen.

Sammenlignet med danske Forhold gaar Amerikaneren altsaa langt oftere i Kirke. Det hænger imidlertid ikke alene sammen med, at Landets Grundlæggere var religiøst motiverede, men skyldes ogsaa hele Samfundets aandelige og kulturelle Klima. At man gaar i Kirke flittigere er ikke nødvendigvis et Bevis paa større Fromhed, men maa ogsaa søges i den helt anden Rolle, Kirken spiller og den Stilling, den indtager. Da Kirken er uaf-

hængig af Staten og uden økonomisk Støtte af denne, udvikles der lettere hos Kirkemedlemmer en langt større og mere personlig Ansvarsfølelse, der ikke er almindelig i Europa. Kirken er ens egen og den er for mange Mennesker ikke alene en Helligdom, hvor man tilbeder Gud men et socialt og kulturelt Samlingssted.

En Sociolog (Will Herberg) paapeger i en fremragende Bog at »Amerikanerens Forhold til Kirken har Rod i den sociale Trang til at høre hjemme et Sted« — en Angstfølelse, der maaske mærkes mere i et Folk, der endnu præges af Rastløshed og Rodløshed. Men han afklæder amerikansk Religiøsitet ved meget nøgterne Observationer. Saaledes paapeger han, at mens Biblen er en »best seller« — der sælges ti Millioner om Aaret — var kun 53 % af de fire femte Dele af Voksenbefolkningen, der regnede Biblen for Guds Ord, i Stand til at kunne nævne de fire Evangelier. Han hævder ogsaa, at Amerikanerens Tro ikke saa meget er Tro i teologisk Betydning, d. v. s. Tro paa Gud, men snarere Tro paa selve Værdien af at tro paa noget.

Utvivlsomt er der meget samfundsbestemt, overfladisk, og sekulært i Amerikanerens Religiøsitet, der tit synes at være blot en Afskygning af den almindelige amerikanske Indstilling — *the American way of life* —, men alligevel tror jeg, med Biskop Berggrav, der ogsaa godt ser Svaghederne ved amerikansk Kirkeliv, at der trods alt i Amerikanerens Forhold til Kirken er en ungdommelig og frisk Vitalitet, som man savner i Europa. At der ogsaa er dybere Strømninger i amerikansk Kirkeliv giver sig blandt andet Udtryk i en fremragende Række Teologer af stort Format.

Amerikaneren bor i et Land der mere end noget andet staar i Samlerbaandets Tegn. Masseproduktionen var med til at erobre de store Afstande saavel som til at give Hvermand Del i Brugsgenstande og Luksusartikler som aldrig før. Paa den anden Side har Masseproduktionen øget Rastløsheden og accellereret Tempoet. Og navnlig har den stemplet Amerikaneren med sin Ensrettethed, der tenderer mod at dræbe det personlige. Der er Biler og Køleskabe og Fjernsyn, men de bærer alle samme ensrettede Præg, der ogsaa efterhaanden kommer til at omfatte selve Mennesket. Angstfølelsen kommer saaledes til at give sig Udtryk i Frygten for at være anderledes end ens Nabo og Standsfælle.

Men denne Ensrettethed — *conformity* — har altid mødt sit store Modstykke i Amerikanerens udprægede Individualisme. Han vil nok ligne sin Nabo i at have Bil, men han vil helst have en om ikke større og dyrere, saa dog med en anden Farve. Individualismens Revolte mod Standardiseringen giver sig derfor Udslag i festlige Farver ikke blot i Biler, men i Huse, ja maaske ogsaa i Slips og Skjorter der for Europæere synes at være skrigende.

Hele »Gør-det-selv-Bevægelsen« er et Udtryk for, at man er træt af det stereotype Fabriksprodukt og hungrer efter selv at skabe eller lave noget, der er ens eget. Interessen for Kunstsøjld og de mange Kurser med Uddannelse i at male, skære i Træ og tusinde andre Ting er lignende Udtryk for et Forsøg på at hævde Personligheden.

Amerikaneren er født Demokrat — uanset hvilket politisk Parti han tilhører. Demokratiet regnes for en naturlig Gave eller noget man selv er med til at skabe — i Modsætning til saa mange andre Lande, hvor disse Værdier er blevet vundet gennem langvarig Kamp mod Despoter. Han bevæger sig frit i Demokratiet og tager det for givet — hvilket vil sige, at han tit er ligegyldig og uden Interesse for politiske Spørgsmaal indtil man staar i en Krise eller foran et Præsidentvalg.

Folkelig set betyder det, at man stort set tager Folk for hvad de er og hvad de kan. John Smith, den kendte engelske Æventyrer, skrev hjem fra den nye Verden: »— en almindelig Soldat der kan bruge en Økse, er mere værd end fem Baroner.« Det vil ikke sige, at alle har lige Kaar og at der ikke er lige saa afgrænsede Samfundslag som i Europa; men den mindre bemidlede har ikke nogen klassebestemt Bitterhed ved at være fattig, og den velhavende har ingen daarlig Samvittighed ved at være rig. Paa et københavnsk Hotel saa jeg en Gang et amerikansk »Dollar-grin« ankomme. Tjenere aabnede servilt Døre og bar Bagage ind mens en spinkel Piccolo greb fat i en stor Kuffert som en jævnaldrende amerikansk Dreng slæbte afsted med.

»Lad mig tage den!« sagde den danske Piccolo.

»Shucks! Nej, den kan jeg søreme selv bære,« sagde den amerikanske Millionærdreng.

Det er maaske ogsaa denne demokratiske Indstilling, der ligger bagved Amerikanerens venlige og umiddelbare Aabenhed. Maaske synes Europæeren at det nærmer sig det naive og barnlige, eller at det er altfor kunstigt; men Smilet og Haandtrykket er ægte nok. Amerikaneren har virkelig en barnlig Tro paa andre, netop fordi han ogsaa tror det bedste baade om sig selv og sit eget Lands gode Vilje.

Gunnar Myrdal, der som han selv siger, »i to Aar har forsøgt at blive Ekspert netop i Amerikas sociale Fejl — ved ret nøje, at der endnu findes mere Ondskab, Uretfærdighed og Svaghed i Amerika end i Skandinavien,« men har ogsaa lært at »der findes meget mere Godhed, Retfærdighedsfølelse og overdaadig Styrke«.

Til sidst skal nævnes Amerikanerens Optimisme. Paa det Punkt kommer man ikke udenom Professor Turners Teori om den langsomt vigende Grænselinie mellem Kultur og Vildnis i Pionertiden og dens sociale Følger. Amerikaneren følte sig aldrig indestængt og bundet. Der var saa god Plads i det mægtige Land. Hvis Jorden var daarlig, hvis Avlen slog fejl, hvis han gik Fallit eller ikke kunde lide Naboen, var der altid nye Muligheder et Sted længere mod Vest!

Arne Sørensen paapeger denne Grundforskel hos Europæeren og Amerikaneren ved at henvise til det, de gamle Grækere kaldte det tragiske og som Nordboere formulerede ved at sige at »sejrløse falder Kæmper alle«. Enhver Europæer paastaar Arne Sørensen, »har nogle Draaber af denne Skæbnetro i sig, mens den er ukendt for Folk i Amerika med Undtagelse af de Amerikanere der ikke er kommet fra Europa, nemlig Indianerne. De har det paa ganske samme Maade som vi, for de stammer fra en Tid hvor Naturen var stærkere end Mennesket, mens de hvide Amerikanere, vore Efterkommere, har en uknækket Drøm om at alle Sejre lader sig vinde«.

Maaske er denne Optimisme overfladisk og letkøbt, men det hænger vel sammen med at Amerika endnu er et nyt Land og et ungt Folk. Men i en Verden hvor saa mange Døre er blevet lukkede og saa mange Mure rejste, er det godt, at der stadig er Mennesker, der tør tro paa noget og som tør gaa Fremtiden i Møde med et lyst Haab.

Paa Facaden af en stor Bygning i Washington, der huser de historiske Arkivsamlinger, staar der skrevet disse Ord: »Fortiden er blot en Prolog.« Det er selvsikre maaske overmodige Ord, og de er Udtryk for Amerikanerens frejdige og optimistiske Indstilling overfor Tilværelsen. Der kan endnu ske noget stort og positivt, ja, nu skal det i Grunden først til at ske. Fortiden var blot en Prolog men foran vinker Fremtiden.

Om de Ord kan indfries er et Spørgsmaal for sig, som ingen af os kan svare paa nu, men foreløbig siger de os ikke saa lidt om hvordan Amerikaneren er.

ENOK MORTENSEN.

HASTIGE INDTRYK FRA JORDAN, SYRIEN OG LIBANON

Jordan, Syrien og Libanon er moderne stater, som omfatter egne og byer, hvis navne udløser store forventninger hos een, fordi de er knyttet til den eventyrverden der fyldte sindet, da man første gang fik bibelhistorien fortalt.

Libanon med Tyrus og Sions egne, med Karmels bjerg og med cedertræer. Cedertræ fra Tyrus og Sidon. — Ens tanke springer til Jerusalems tempel, hvortil man hentede cedertræ helt heroppe fra. I dag er det ikke Israel, der har tempelplads eller grædemur i Jerusalem. Staten Jordan har nu herredømmet i den del af Jerusalem, hvor både de jødiske og kristne historiske steder ligger. Jerusalem er delt af pigtråd og vagtposter, to halvbyer helt afsondret fra hinanden, et jordansk og et israeltisk Jerusalem, og ikke sjældent knalder der skud om natten ved demarkationslinien.

For et par år siden stod jeg på den anden side af demarkationslinien og hørte israelitiske beretninger om arabernes overgreb over demarkationslinien — og nu hviskes der fra arabisk side i ørene på en, at israeliterne underminerer og graver skyttegrave i områder, de ikke må befæste efter våbenstilstandsaf-talen. Og samtidig hoverer man: Nu har vi, Moslims, grædemuren og tempelpladsen. Jøderne kan ikke mere efter gammel sædvane tale til deres Gud fra disse steder. Ikke blot Jerusalems jødisk-kristne mindesteder, men også Bethlehem hører til jordansk territorium efter de arabiske folks krig med den nyoprettede stat Israel i 1948.

Jordan, Syrien og Libanon har årtusind-gamle historiske mindesmærker, men under et kort strejftog bliver det hurtigt de

unge staters komplicerede politiske stilling og de arabiske flygtninges kår, der kommer til at dominere indtrykkene.

Hvis man som jeg kommer sejlene til Beirut, der ikke blot er Libanons største by, men indtil for kort tid siden den eneste havneby også for Syrien og Jordan, får man et fortryllende indtryk af Libanons bjergskråninger med olivenlundene — og om aftenen de glimrende lys, der røber den tætte bebyggelse. Og er man sluppet i land, er der et hektisk — ikke orientalsk — tempo over byens liv. Men meget behøver man ikke at færdes i landet, før man bliver klar over, at de selvstændige stater Libanon og Syrien, i hvert fald har som forudsætning for selvstændigheden, at der er et godt og venskabeligt naboforhold. Transportlinier til Syrien krydser frem og tilbage over Libanons grænse, så rigoristiske pasbestemmelser og varekontrol ville tvinge til nye og kostbare anlæg af veje. Syrien har nylig åbnet sin nyanlagte havn oppe nord på ved Lattaquie. Men er forholdet venskabeligt, vil varer til store dele af Syrien stadig billigst gå over Beirut.

Og Beiruts lufthavn er knudepunktet for hele den nære orientalske lufttrafik, og for de store selskabers forbindelse fra Europa og østerud. — I streng kontrast til Libanons grønne bjergskråninger ud mod Middelhavet tegner det hårde, kullede bjerglandskab sig, når man i et lille tomotorers fly lister ovenover de nøgne stenbølger — på vej fra Beirut lufthavn til Jerusalem, den del af Jerusalem, der er i staten Jordans besiddelse. Den israelske stat eksisterer ikke for Libanon eller de andre arabiske stater, og der er derfor — araberne mener selvfølgelig — heller ikke nogen forbindelse til Israel.

Vi lander i det jordanske Jerusalem. Det hasmitiske kongerige Jordan kaldes den jordanske stat efter kong Abdullas erobring af betydelige områder vestfor Jordanfloden under krigen mod Israel. Herved forøgedes Jordans bosatte befolkning til mere end det dobbelte af den tidligere befolkning.

Da Churchill i 1922 satte kong Abdulla som konge over områderne øst for Jordan, og staten fik navnet Transjordanien, havde den ikke engang 400.000 indbyggere — nu 1.100.000. Og hertil kommer så de 500.000 arabiske flygtninge, der under krigen mod Israel flygtede for krigens handlinger og søgte til

Jordan. De opholder sig endnu — 8 år efter — i flygtningelejre, mens israeliter og arabere skændes om, hvem der har ansvaret for, at de flygtede. Forholdene kompliceres yderligere derved, at våbenstilstandslinien mellem Jordan og Israel fulgte den linie, hvor tropperne tilfældigt stod ved våbenstilstandens indtræden, og det vil sige, at på begge sider bor et betydeligt antal mennesker, hvis jord og plantager ligger på den anden side demarkationslinien. Og de er altså berøvet muligheden for at tjene føden på normal måde. Disse såkaldte »økonomiske flygtninge«, som vel har mistet deres arbejdsmulighed, men ikke deres bosted, anerkendes ikke som flygtninge af De forenede Nationer. De er ikke talt med i flygtningetallet og får ikke hjælp af den officielle hjælpeorganisation.

FN's hjælpeorganisation sørger for fordelingen af den nødtørftigste føde til de registrerede flygtninge. De får 1500 kalorier om dagen — lige nok til at de ikke skal dø af sult. Men »de økonomiske flygtninge«, de ikke registrerede, som da heller ikke lever i egentlige flygtningelejre, men er ude af stand til at tjene føden, må private hjælpeorganisationer tage sig af.

Det lutherske verdensforbund, som vel er den største private hjælpeorganisation i disse områder, har taget sig af de økonomiske flygtninge: nødlidende, der gled gennem maskerne ved de officielle opgørelser. Det lutherske verdensforbund driver den store hospitalsvirksomhed i det tidligere tyske *Augusta-Wiktoria* hospital, der ligger på oliebjerg. Hertil modtager de støtte fra FN's Hjælpeorganisation. Men verdensforbundet har tillige oprettet 12 centre for udlevering af mælk i grænselandsbyer. Herved får 18.000 »økonomiske flygtninge« daglig en ration mælk. Organisationen udleverer indsamlet tøj til flygtninge og driver en række mindre skoler og børnehjem og en lærlingeskole, hvor tømrer- og smedelærlinge uddannes. Også en stor del af de unge i disse skoler er flygtninge.

Uddannelsen af ældre som yngre flygtninge er noget af det vigtigste, hvis der skal skabes bedre forhold for flygtninge. Desværre har den jordanske stat gjort det vanskeligere end tidligere for besøgende at komme ind i flygtningelejrene. Man har også udstedt kategoriske forbud mod fotografering, når flygtningene færdes uden for lejrene. Men ved at tale med menne-

sker, der var fortrolige med flygtningearbejdet, forstod jeg, at problemet ikke løses af *tiden* og *døden* — flygtningene dør ikke ud! Halvdelen af de registrerede flygtninge i dag er *under 16 år*. Og dernæst — det anføres bl. a. af The Arab Development Society — et stort antal håndværkere og andre med en vis uddannelse er udvandret fra flygtningelejrene til andre dele af den arabiske verden, for der at tjene føden. Det store antal i flygtningelejrene er altså fellaherne — de fattigste landarbejdere, eller børn, der aldrig har kendt anden tilværelse end flygtningelejrens, født i elendighed og vokset op i lediggang og ørkesløshed.

Det interessanteste forsøg, der gøres fra privat jordansk side, for at skabe mere menneskelige kår og skaffe perspektiv ind i flygtningenes tilværelse, udføres af The Arab Development Society. Dette selskab blev startet i 1945 i Palæstina og havde til opgave at hjælpe til at forøge de forarmede arabiske bønders indkomster ved at bekæmpe an-alfabetismen, skaffe bedre såsæd, bedre redskaber og organisere dem kooperativt.

Man ville også bygge modellandsbyer, der kunne tjene som eksempel for et helt område, og bag det altsammen lå ønsket om at skaffe penge, så selskabet kunne opkøbe jord i Palæstina, hver gang en araber ville sælge, og derved hindre, at jorden blev købt af »det jødiske nationalfond« og kom på de tilvandrede jøders hænder. Selskabet fik den arabiske ligas anerkendelse, men kun staten Irak ydede økonomisk støtte, 250.000 £ i løbet af 2 år. Man købte også jord et par steder i Palæstina. Men med krigen mellem araberstaterne og Israel gik denne jord tabt, og opgaverne for selskabet blev nu også andre.

Nu var det muligheden for at bosætte flygtninge, der måtte blive hovedproblemet. Selskabets rapporter om det videre arbejde og dets talsmænd i dag hævder med megen bitterhed, at man fra vestlig teknisk, sagkyndig side anlagde politiske synspunkter, når man gav råd og teknisk vejledning — og at disse politiske synspunkter havde som hovedlinie, at man ønskede de arabiske flygtninge fjernet tusinder af kilometer fra deres hjemsted, helt til Syrien eller til Irak, og at man derfor hævdede, det var umuligt at dyrke Jordandalen her nede sydpå på grund af vandmangel, og hvis man borede, ville man få saltvand; endelig ville den store saltholdighed i jorden i hvert fald gøre det meget

dyrere at bosætte en flygtningefamilie her end andet steds. Fra selskabets side gjorde man forgæves forsøg på — hævder man — at interessere FN ekspert for en kultivering af Jordandalen. Man forelagde udarbejdede planer, men de havde ingen interesse, og det arabiske selskab hævder, at det var af modvilje mod at se araberne bosat på gammel Palæstinaterritorium, at man afviste.

Tidligere har jeg hørt jøder tale om, at det var en mod jøderne rettet fjendtlig handling, da Churchill fik dannet staten Jordan på en del af det territorium, der oprindeligt udgjorde Palæstinaområdet, og derigennem hindrede, at jøder også kunne bosætte sig i denne del af Palæstina. Bitterheden er stor på begge sider. Det landområde, som det arabiske selskab først ville arbejde i, lå vest for Jordan, altså i et område, som kong Abdulla fik inddraget i sit rige under krigen mod israeliterne i 1948. Det arabiske selskab henvendte sig til den jordanske regering og bad om at få et område på ca. 4000 acres ved Jeriko stillet til selskabets rådighed. Og det blev bevilget. Man satte igang med at grave efter vand, til en begyndelse med meget primitive tekniske hjælpemidler — men med hundreder af flygtninge i arbejde — og det lykkedes. Den første brønd gav fersk vand.

Sjælen i hele foretagendet er en sagfører og jordbesidder Musa Alami, og samtidig med at man ved flygtningenes hjælp gik igang med at grave nye brønde, søgte han at skaffe penge til pumpeværker og til arbejdet med at gøre den saltholdige jord dyrkelig. Men nu ville man igang med at bygge huse til de flygtninge, der kunne beskæftiges på de nye, dyrkbare og grønne arealer.

Langs veje udover de nydyrkede jorde ligger i dag smukke huse til funktionærer og arbejdere gemt mellem buske og træer. Jerikoprojektet har i dag udviklet sig til et stort foretagende med mere end hundrede bygninger til drift og beboelse, ligesom man har rejst en skolebygning. Hvert beboelseshus har 3½ værelse, elektriske installationer og indlagt rindende vand. Disse boliger er et eventyr for de familier fra flygtningelejrene — vel omkring 100 familier — der har kunnet rykke ind her. Fra selskabets side er byggeprojektet tænkt som et eksempel, der skal inspirere både de arabiske staters regeringer, og internationale organisationer til at sætte ind på lignende måde.

Man hævder, at Jordandalen — både den vestlige og den øst-

lige bred er hernede i øjeblikket i Jordans besiddelse — kunne optage omkring 200.000 mennesker, som, når jorden blev vandet, kunne skaffe sig et ordentligt udkomme. Vandet skulle dels hentes fra Jordanfloden, dels fra nyborede brønde. — Og så dukker et af de politisk vanskelige spørgsmål op. Israeliterne har forlængst oppe nordpå bygget vandingsanlæg, der forudsatte udnyttelse af Jordans vand. Man manglede blot den endelige tilknytning af vandingssystemet til Jordanfloden, men araberne protesterede til De forenede Nationer mod, at israeliterne tog vandet, som de hævdede også var deres, da Jordanfloden er demarkationslinien heroppe. FN har forlangt, at israeliterne skulle vente med tilknytning af kanalsystemet, så man kunne gennemføre forhandlinger, så staten Israel og araberstaterne, først og fremmest *staten Jordan*, kunne enes om en deling. Der foreligger en plan, Johnson-planen; men kyndige folk i Jordan hævder, at ingen jordansk politiker kan forhandle med staten Israel om en sådan deling af vandet, og slippe fra det med livet. Han ville blive myrdet af sine egne, vil man mene, fordi de ville betragte ham som forræder mod arabernes sag, hvis han anerkendte staten Israels eksistens ved at slutte overenskomst angående Jordans vand.

Samtidig med, at man imponeres af den energi en gruppe af arabere har sat ind for at forvandle ørken til frodigt landbrugsland, og imponeres af de smukke resultater Jerikoprojektet allerede opviser, forfærdes man over, at den politiske fanatisme medfører, at man på bredere skala umuliggør en bedring i flygtningenes kår.

I forbindelse med de omfattende plantninger af bananplantager, appelsin- og citronplantager, bomuldsmarker og grønsager, har man nu også rejst en række hønsehuse og allerede fyldt dem med kyllinger og unge høner. En ung araber har været sendt til USA for at lære hønseri, og nu går det løs i den store stil med 20.000 kyllinger og høner i de nye huse, endnu inden man har fået rigtig orden på vandingen og dyrkningen af lucerne i de små indelukker foran hønsehusene.

De var ivrige, de unge mennesker, der stod for denne afdeling, og havde store regnestykker over, hvormeget de kunne producere og afsætte helt til Bagdad; men man kunne måske ønske for

dem, at de i knapt så amerikansk tempo havde sat i gang, så de kunne få tid at gøre deres erfaringer, uden at det behøvede at give alt for store økonomiske bagslag.

Til Jerikoprojektet er nu også knyttet en drengeskole for 100 drenge, og man ønsker en skole for lige så mange piger. Ja, allerhelst ville man have 250 drenge og 250 piger. Men pengene? — Skolen er for forældreløse flygtningebørn, og børnene udvælges i de forskellige lejre for derefter at få undervisning og opdragelse i en årrække på skolen og i forbindelse med landbrugsarbejdet. De kan komme ind på skolen i alderen mellem 11 og 15 år, og bliver på skolen til de er 19 år. Børnene bor i mindre huse, 10 børn i hvert hus, og under tilsyn af en lærer. Til gennemførelse af dette projekt har selskabet fået støtte fra Ford Foundation.

Man tilstræber at gøre lejren selvforsynende med håndværksarbejde og har derfor oprettet maskinværksteder, snedkerværksted og et lokale til vævning af tøj og linned til brug for det lille samfund. Som allerede nævnt er der stor mangel på håndværkere blandt flygtningene, fordi de er draget af sted for at finde arbejde i andre stater. Man vil nu give de unge en håndværksmæssig uddannelse ved siden af arbejdet i landbrugets forskellige afdelinger, og håber derved at skaffe ikke blot flere håndværkere, men også bedre uddannede håndværkere. Det antydes også, at hvis man får Jerikoprojektets eksempel efterfulgt af ny indsats, så Jordandalen blev vandet og dyrket og gav bosættelse for flygtninge, da ville det også kræve beskæftigelse af alle slags håndværkere ved oprettelse af de nye landsbyer og de mere bymæssige bebyggelser.

Både kong Abdulla og nu hans sønnesøn kong Hussein har besøgt Jerikoprojektet og udtalt deres store beundring. Men det storpolitiske spil omkring Jordan og de andre arabiske lande lægger åbenbart beslag på hele den politiske interesse og på pengene.

I forbindelse med kong Abdullas besøg i 1951 udsendtes der ellers et stort officielt communiqué, hvori slutningen lød: »Efter at have drukket kaffe, må Allah beskytte ham, drog det kongelige selskab til Musa Bei Alami's hus, hvor der var frokost til hans kongelige majestæts ære. Hans majestæt stillede nådigt

detaillerede spørgsmål om flygtningenes forhold, hvert spørgsmål viste kongelig og faderlig omhu for deres forhold nu og i fremtiden. Hans majestæt, må Allah beskytte ham, var over al beskrivelse glad for, hvad han så, og Hans hasmitiske Højhed gav udtryk for tilfredshed og tillid til, at dette havde hjulpet folk til at kunne se og forstå, at alt går gennem hans majestæts hånd, må Allah beskytte ham, til bedste for folk og land og særlig for flygtningene.« Tonen i denne officielle meddelelse giver jo nok en forståelse af, at der er betydelige vanskeligheder at overvinde før et friskt initiativ som det, der har forvandlet det ørkenagtige land ved Jeriko til en oase, kan få den omfattende regeringsstøtte, som er nødvendig, hvis eksemplet fra Jeriko skulle fremkalde en tiltrængt omvæltning for hele Jordandalen.

Den unge kong Hussein af Jordan har store politiske vanskeligheder at kæmpe med. Han har i forbindelse med Suez-krisen opsagt den tidligere overenskomst med England og givet afkald på 10 millioner £ om året til opbygning af hæren. De arabiske stater havde lovet årlig at betale et lignende beløb til Jordan, men Ægypten og Syrien har allerede indstillet betalingen af deres andel. Da der i forsommeren 1957 konstateredes en sammensværgelse mod kongens liv, lukkede han den nyvalgte rigsdag, og har sommeren igennem regeret som militær-diktator, støttende sig særlig til sine beduinstyrker fra Østjordan. Samtidig med statskuppet arresteredes efter sigende ti tusinder af mennesker, anklaget for kommunisme. En stor del af dem var yderliggående arabiske nationalister, mere end de var kommunister; men iøvrigt var disse arrestationer noget, man kun hviskede om, så længe man opholdt sig inden for landets grænser. En del af dem, kongen ville arrestere, har søgt asyl i Syrien, og i august-september måned i år meldte vestlige presseklender — særlig fra De forenede Stater — om truende syrisk holdning overfor Jordan og andre naboer. Så sent som i anden uge af september bragte også danske aviser i stor opsætning opskræmmende amerikanske meddelelser om, at Syrien, der modtager våben fra Rusland, truede Jordan. Det var netop i de dage, at jeg havde lejlighed til at køre i bil fra Jerusalem ind til Jordans hovedstad, Amman, og videre derfra op til Damaskus. Har man god tid i disse egne er den normale transportmåde, at man går ned til en plads, hvor hyrebilerne

holder, indtager en plads i en bil og giver sig til at vente, til der kommer passagerer nok, som skal samme sted hen, til at fylde bilen. — Det kan jo tage sin tid, før man kommer af sted. Skal man på en hovedstrækning som den lige nævnte, kan man dog blot på forhånd reservere plads, der vil altid være andre, der skal samme vej. Turen gennem Jordan til den syriske grænse er vel ca. 200 km og går ad den eneste hovedvej, der findes i denne del af landet. Vi blev standset af militærpatruljer 12 gange i løbet af denne køretur. De skulle se passagerernes legitimationspapirer. Det var ikke udlændingene, de var interesseret i, det var den jordanske befolkning, man ønskede at kontrollere, sikre sig hvem der rejste og hvorhen. Ved begge sider af landevejen så man ustandselig militære forlægninger og øvelser. Næppe var den ene militære gruppe tabt af syne, før den næste dukkede op. Da vi omsider nåede grænsen til Syrien, blev vi under stor høflighed kontrolleret ud af Jordan. Først politikontrol, så militærkontrol og ny dobbeltkontrol ind i Syrien. Men fra det øjeblik paskontrollen ved den syriske grænse var færdig, var der på hele strækningen til Damaskus ingen standsninger for militærkontrol. I de følgende dage kørte vi i alt 400 km ad hovedveje i Syrien, op til den nordlige havneby Lattaquie. Der var på hele turen i Syrien ingen standsninger for militærpatruljer og ingen særlig militæraktivitet langs hovedvejene. Mit indtryk var, at de russiske våbenleverancer fandt sted på normal måde, og uden noget ekstra militært opbud, i hvert fald ned mod Jordan. Det store jordanske militæropbud var måske snarere bestemt af, at der i Vestjordan er megen kritik mod kong Husseins militærdiktatur og de mange politiske arrestationer. Kongen fandt det nok nødvendigt til sin egen persons sikkerhed og til styrets opretholdelse at lade sine beduinsoldater kontrollere landet. I de samme dage landede amerikanske flyvemaskiner med våbenleverancer på jordanske flyvepladser. Det er måske også tænkeligt, at de opskræmmende meddelelser om syriske angrebsplaner mod Jordan skulle give en passende baggrund for disse våbenleverancer.

Damaskus lå strålende oplyst, da vi kørte ind i den ved ni-tiden om aftenen. En international teknisk messe i centrum af byen gav et ekstra tilskud til illuminationen — og gadelivet var muntert. Forretningsfolk fra Jordan og andre omliggende

arabiske stater var strømmet til for at se de tekniske udstillinger og gøre deres bestillinger. Man berettede, at det ganske overvejende var Rusland og de østeuropæiske lande, der var udstillere på messen og altså gjorde forretninger, hvorimod de vestlige lande var udeblevet. Og man spekulerer på, hvor klogt det er ved eventuel tilbageholdenhed indirekte at medvirke til forøget syrisk-østlig økonomisk samvirke.

Var byen munter at færdes i, så betød det ikke, at alt var idyl. Næste morgen fik vi at vide, at der en halv time før vi kørte ind i Damaskus om aftenen, var kastet en bombe foran det russiske gesandtskab. Men nogen større rystelse afstedkom dette altså ikke, hverken i byens liv eller i de foranstaltninger, myndighederne greb til.

For Damaskus som for hele Syrien har havnebyen — porten til en større verden — hidtil været Beirut i Libanon, men i de sidste år har arbejdet været forceret frem for at bygge havnen ved Lattaquie. Og selv om de lange kajer med kranerne endnu ikke rigtig er i brug, så går et stort antal skibe og en betydelig del af varer til og fra Syrien nu over denne havn. Syrien har med den vundet uafhængighed af en eventuel libanesisk kontrol med dets handel. Fra Lataquie og de store olietankanlæg lige syd for kan udskibes betydelige mængder olie, der ad rørledninger kommer fra Irak. Rørledningerne blev sprængt enkelte steder under Suez-krisen, men så længe planerne om nye olieledninger gennem Tyrkiet ikke er virkeliggjort, er rolige forhold i Syrien og et venskabeligt forhold til Syrien af stor betydning for de europæiske olieforsyninger og dermed for hele Europas erhvervsliv.

S. JUUL ANDERSEN.

BOGEN OM ATOMFORSKERNE

I 1905 viste Albert Einstein, at stof kan omdannes til energi. Fyrré år senere dræbtes og lemlæstedes flere hundrede tusinde japanere af to bomber, konstruerede til at foretage denne energiomdannelse i stor målestok. — Idag er disse bomber for knaldperler at regne mod de bomber, som nu produceres, og som man nu frygter skal blive anvendt i en kommende krig. En naturvidenskabelig opdagelse, som rigtigt anvendt kunne blive af stor betydning for samfundenes energiforsyning, er foreløbig blevet den største materielle trusel, verden nogensinde har stået overfor.

I Robert Jungks bog »Stærkere end tusind sole« er der gjort et forsøg på at forklare, hvorfor det er gået således. Jungk tager sit udgangspunkt i en skildring af den blomstring, den fysiske forskning oplevede ved de europæiske universiteter i årene efter den første verdenskrig. Der var dengang en stærk tro på, at denne krig var den sidste. Tyske og engelske, franske, italienske og russiske forskere arbejdede sammen i skøn forening, sendte hverandre deres nyeste arbejder, mødtes til kongresser og gæsteforelæste ved hverandres universiteter, — alle dybt grebne af de atomfysiske opdagelser og den lange række af spørgsmål, som disse opdagelser medførte, fysiske så vel som erkendelsesteoretiske.

Spørgsmålet om resultaternes anvendelighed interesserede dem kun lidt, for mange eksisterede det slet ikke; det var den rene erkendelsestrang, spændingen ved at gå på opdagelse i dette helt nye og meget mærkelige land, der optog dem, ikke den eventuelle udnyttelse af resultaterne til fredelig energiproduktion, endsige til krigsvåben. Når disse perspektiver ikke spillede ind, skyldtes det vel for en del, at sagen endnu var for uafklaret

til, at udnyttelsesmulighederne kunne øjnes tydeligt. Men det skyldtes utvivlsomt også, at disse forskere endnu levede med den århundredgamle traditionelle indstilling, at det er naturvidenskabsmandens opgave at studere naturen, uden at spørge om, hvad resultaterne kan bruges til. Arbejdet skulle gøres for erkendelsens skyld, ikke for brugens. Og det skulle gøres i fuld åbenhed ud over alle landegrænser.

Det var især universitetet i Göttingen, som i tyverne var centrum for denne forskning; her mødtes fysikere og matematikere fra mange lande, og her studerede de helt unge kvinder og mænd, der et par årtier senere skulle komme til at spille hovedrollerne i dramaet om atombomben, Robert Oppenheimer, Edward Teller og andre. Universitetets midler var små, men den middelalderlige by var alligevel en god ramme om det spændende arbejde, her var den fred og ro, som fordybelsen i arbejdet krævede.

Omkring 1930 var freden ved at være forbi, da begyndte de nazistiske studenteroptøjer ved universitetet: »Studenterne i de brune skjorter havde især de jødiske eller halvjødiske studiekammerater i kikkerten, der var kommet til Tyskland for at studere fra Polen eller Ungarn. I deres fødeland havde de været ofre for den »kolde antisemitisme«, der med numerus clausus havde nægtet dem adgang til universiteterne, nu blev de for anden gang ofre for racehadet. Begavede unge fysikere som Eugen Wigner, Leo Szilard og Edward Teller, der dengang berigede diskussionerne om atomfysikken i Göttingen, Hamborg og Berlin, blev blot et par år senere de aktiveste forkæmpere for bygningen af atombomben. Først når man ved, hvilke krænkelser og forfølgelser de var udsat for fra de nationalsocialistiske studenter side i årene 1932 og 33, bliver den frygt forståelig, der sidenhen greb dem ved tanken om, at Hitler kunne komme først i besiddelse af et sådant terrorvåben.«

Efterhånden fordrives flere og flere af de betydeligste fysikere og matematikere fra Tyskland, atomfysikkens tyngdepunkt flyttes til USA med dets rige muligheder for ansættelse af de mange flygtninge. Hvad angår selve forskningen er man i begyndelsen af 1939 nået så vidt med atomspaltningerne, at en energifrigørelse i stor målestok synes indenfor mulighedernes grænse. I denne situation er det, at en gruppe af de til USA flygtede

fysikere, især Szilard, indser, hvilken katastrofe det vil være, dersom det lykkes for nazisterne at fremstille atombomber, og derfor gør alt, hvad der står i deres magt for 1) at stoppe den internationale offentliggørelse af alle forskningsresultater, 2) at få den amerikanske regering til at påbegynde forarbejderne til bygning af atombomber.

Begge dele lykkedes, men først efter store anstrengelser. Videnskabsmændene var ikke uden videre tilbøjelige til at give afkald på offentliggørelsen af deres arbejder, det var stik imod alle gode regler, og det berøvede dem muligheden for at få anerkendt første-retten til deres opdagelser. Og regeringen var i høj grad uinteresseret i og uvillig til at ofre kæmpesummer på et projekt, hvis nødvendighed var problematisk og hvis resultat var usikkert. Szilard opnåede først at råbe USA's regering op, da han fik Einstein til at lægge navn til sine advarsler . . . Einstein fortrød hurtigt sin handling, han havde jo nu givet signalet til fremstilling af det frygteligste af alle våben; men det var dog gjort for at kunne møde truslen om en tysk atombombe, og han satte sin lid til, at De forenede Stater ville forvalte den nye kraft »klogt og menneskeligt« og »aldrig anvende en sådan bombe i anden hensigt end for at forsvare sig mod et lignende våben og selv da kun i den allerstørste fare«.

Men hvad skete? Tyskland fremstillede ingen atombombe, Japan ingenlunde heller. Og dog kastede USA sine bomber, endda på et tidspunkt, hvor man på ingen måde var truet, Tyskland havde kapituleret, og Japans kapitulation var et spørgsmål om måneder, måske uger. Da det var sket, følte Einstein, at han var blevet narret, og med ham alle de videnskabsmænd, der havde været med til at fremstille bomberne. Der var dog ikke enighed blandt videnskabsmændene om, at bomberne ikke burde bruges mod Japan. Den videnskabelige leder af bombe-fremstillingen, Robert Oppenheimer, indtog nærmest en passiv holdning til spørgsmålet.

Når det ikke lykkedes for Tyskland at fremstille atomvåben, skyldtes det tekniske vanskeligheder samt Hitlers manglende forståelse af naturvidenskabens formåen. Men Jungk nævner også en tredje grund: De få betydelige fysikere, som blev i Tyskland, gjorde hvad de kunne for at hemmeligholde muligheden

for atombombeproduktion; de søgte at opnå og beholde de ledende stillinger for derved at forhindre mere samvittighedsløse fysikere i at gennemføre en atomrustning. Verner Heisenberg og senere en anden tysk fysiker opsøgte i 1941 Niels Bohr i København for med ham som mellemmand at informere kollegerne i England-USA om, at Tyskland ikke lavede atomvåben. De ville på denne måde søge at forhindre, at de allierede fremstillede de frygtelige våben. Men de opnåede det stik modsatte. Bohr kunne ikke tro andet, end at disse fysikere, der var blevet i Tyskland, ja som tilmed samarbejdede med nazisterne, var udsendt for at narre fjenden og dermed selv komme først med bomberne. Da Bohr i 43 flygtede, kunne han, takket være denne skæbnesvangre misforståelse, kun bestyrke de allierede i troen på, at tyskerne var langt fremme med atomprojektet, og at det derfor gjaldt om at handle hurtigt.

*

Frygten for den tyske atombombe medfører, at man i 1944—45 sender et hold videnskabsmænd med invasionstropperne frem gennem Frankrig og Tyskland med det formål at fange så mange atomfysikere som muligt samt få oplyst alt om tyskernes bombe. Til de allieredes store overraskelse viser det sig så, at tyskerne end ikke har foreberedt en bombefabrikation. En af de videnskabsmænd, som er med i jagten på de tyske atomforskere, siger til en amerikansk befalingsmand: »Er det ikke vidunderligt, at tyskerne ikke har nogen atombombe, nu behøver vi ikke vores.« Herpå svarer befalingsmanden: »Når vi først engang har fået et sådant våben, så vil vi ganske givet også bruge det.«

Disse to replikker karakteriserer på den ene side en stor del af videnskabsmændenes, på den anden side militærets holdning til atombomben i den følgende tid. Det påstås ligefrem, at general Groves, den øverste militære leder af amerikanernes bombe-program, fra 1945 var »besat af een eneste stor angst: at krigen skulle blive færdig før »hans« bombe«.

Forskerne prøver at gøre deres indflydelse gældende. Niels Bohr taler allerede i 1944 med Roosevelt og Churchill og prøver at få dem til at forstå, at de allieredes eventuelle forspring med-

fører en forpigtelse til at forsøge at iværksætte en international kontrol med atomenergien. I modsat fald vil et atom-rustningskapløb af uanede dimensioner kunne blive følgen. Da det i sommeren 45 siver ud, at USA trods alle advarsler vil sætte bomben ind mod Japan, udfærdiger 7 andre videnskabsmænd den såkaldte Franck-rapport. Den ligger helt på linie med Bohrs bestræbelser, men det foreslås desuden, at man i stedet for uden videre at anvende bomben mod Japan, skal lave en demonstration i en ørken eller på en ubeboet ø for øjnene af udsendinge fra alle Forenede Nationer og derefter officielt afstå fra at bruge den i krig, hvis andre lande vil gøre den samme indrømmelse.

Også Franck-rapporten afvises. Da Szilard erfarer dette, gør han et sidste forsøg. Han udfærdiger en adresse mod bombeanvendelsen og sender den rundt til underskrift blandt fysikerne på bombelaboratorierne. Men den militære ledelse holder den tilbage, deponeret som »fortrolig skrivelse«, ja i Chicago går militæret så vidt, at det forbyder samtaler på det derværende laboratorium om bombens anvendelse mellem mere end tre mennesker ad gangen. Fysikerne havde jo lige fra starten måttet indordne sig under et strengt, og for dem ganske uvant sikkerhedssystem. Enhver medarbejders private og politiske fortid var blevet omhyggeligt undersøgt gennem krydsforhør og spørgeskemaer. Man blev skygget, breve censureret, telefonsamtaler aflyttet, »hotelportierne var agenter for modspionagen«. Men nu får fysikerne først rigtigt at mærke, i hvor høj grad de er blevet umyndiggjort. De er selvfølgelig klare over, at ikke de, men regeringen skal bestemme over anvendelsen af den bombe, de har lavet. Men de ved på den anden side, at ingen andre end de selv har tilstrækkelig videnskabelig indsigt til at vide, hvilke frygtelige virkninger bombeeksplosionen kan have, og hvilke konsekvenser en kaprustning derfor vil kunne få. Derfor er det så magtpåliggende for dem at oplyse og advare. Men retten dertil er taget fra dem.

Den 6. og 9. august kastes så bomberne mod Hiroshima og Nagasaki. Uden varsel af nogen art; mod to af de mest tætbebyggede, civile områder, man kunne finde.

Det argument, som både før og efter bombningen har været brugt som undskyldning derfor, er følgende: Nok kostede bomb-

ningen mange menneskeliv, men når man tænker på, hvad en fortsættelse af krigen kunne have kostet, er det sandsynligt, at der i virkeligheden spares menneskeliv ved bombningen.

Rent bortset fra, at en demonstration af bomben og et påfølgende ultimatum til Japan (hvilket også havde været foreslået) måske kunne have bragt landet til lige så hurtig kapitulation, så er ovenstående argument falsk, hævder Jungk. Japan var nemlig i det hele taget, ganske uanset truslen om atombombning, kapitulationsmodent. Det vidste den amerikanske hærledelse og regering, men man gjorde intet for at udnytte Japans forsigtige fredsfølere — derimod alt for at hemmeligholde meddelelser om den virkelige situation for befolkningen og for videnskabsmændene.

*

Da nu krigen sluttede, satte en del af fysikerne ind med et stort arbejde for at sikre atomenergiens fredelige anvendelse, især gennem oplysningsarbejde om bombernes farlighed og nødvendigheden af rustningskontrol. Desværre havde de fysikere, der endnu var ansat af regeringen og militæret, ikke store muligheder på dette punkt, idet de stadig ikke havde frihed til at udtale sig. »Videnskabsmændene i Los Alamos var især vrede over hærens legen skjul med radioaktivitetsproblemet. Allerede før atomvåbnet var blevet sat ind, havde nogle af dem bedt general Groves om sammen med bomben at nedkaste flyveblade, der gjorde opmærksom på den uvante fare for radioaktivitet, der optrådte i forbindelse med dette våben. Det havde de militære instanser afvist, fordi de var bange for, at sådanne advarsler kunne udlægges som en indrømmelse af, at de havde anvendt et våben, der lignede giftgas. Nu prøvede man stadig, formodentlig ud fra samme motiver, at tilsløre atombombardementets radioaktive virkninger. Det blev erklæret, at der ikke mere var nogen farlig radioaktivitet at finde i Hiroshimas ruiner, og man fortav, hvor mange der ved eksplosionen havde fået en stråledosis, som ville bringe døden eller årelang sygdom. Groves erklærede offentligt overfor Kongressen, at han havde hørt, at døden ved stråling var ganske behagelig.«

I august 49 bringer Rusland sin første atombombe til eks-

plosion. Bestyrtelsen i USA er stor, regeringen har tidligst ventet, at det kan ske omkring 1955. Hvad nu? Skal man virkelig gribe til det, som videnskabsmændene længe har vidst er en mulighed: Brintbomben. Mænd som Einstein vil ikke høre tale derom, men andre, især Oppenheimers medarbejder og rival Teller, går stærkt ind for bygningen, idet han ikke ser nogen forskel mellem den nuværende situation og den situation man stod i, da man af frygt for Hitler besluttede sig til at bygge atombomben. Den øverste videnskabelige komite under atomenergikommissionen (ledet af Oppenheimer) fraråder dog. To af dens medlemmer udtaler: »Den kendsgerning, at der ingen grænser er for dette våbens ødelæggelseskraft, gør dets blotte eksistens og kendskabet til dets konstruktion til en fare for hele menneskeheden. . . . Af denne grund anser vi det for vigtigt at sige til præsidenten for USA, til den amerikanske offentlighed og til verden, at vi af fundamentalt etiske grunde anser det for forkert at gøre begyndelsen til fremstillingen af et sådant våben.« De foreslår endvidere, at dette afkald på bygning af brintbomben bør danne grundlag for et krav om, at Rusland giver det samme afkald.

Men fortalerne for bygningen af b-bomben helmer ikke. De får forsvarsministeren, generalstabschefen samt en højtstående embedsmand fra udenrigsministeriet på deres side. (Den sidste mente, at »verden ubetinget skulle tro på den amerikanske tekniks overlegenhed. Den tro var alene fem hundrede millioner dollars værd«.) Resultatet bliver, at Truman beordrer fuld fart på projektet. Forspringet skal holdes. 12 amerikanske fysikere foreslår da, at USA skal afgive en højtidelig erklæring om, at det *aldrig vil være den første* til at benytte denne bombe. Heller ikke det går regeringen med til.

Fra januar 50 arbejder man nu febrilsk på brintbomben, og man regner med stadig at være et godt stykke foran russerne. Men den 8. august 1953, på et tidspunkt, da den amerikanske bombe endnu ikke er færdig-udviklet, meddeler Malenkov, at Rusland er i stand til at bygge brintbomber. Fire dage senere konstaterer amerikanske kemikere ved undersøgelse af radioaktivt nedfald, at russerne allerede har bragt en bombe til eksplosion, og at der tilmed er tale om en bombe, der betyder en

videreudvikling af den type, Amerika arbejder med. Det vækker nærmest panik i de indviede kredse, og man vælger at fortie for befolkningen, at det forspring, den er vænnet til at sætte sin lid til, nu er en saga blot, ja, at man nu faktisk er bagefter. Og man vælger at sætte yderligere fart på rustningerne, bl. a. begynder man at interessere sig for langtrækkende raketter....

Bogen slutter med en udførlig omtale af processen mod Oppenheimer i 1954, hvor han bl. a. anklages for at have sat sig imod bygningen af brintbomben.

*

Man har bebrejdet Jungk hans nærgående skildring af Oppenheimer, der er beskrevet som en svag mand, men også en stræber, der af begivenhederne tvinges ind i afgørelser, hvor han svigter sin samvittighed for at skabe og fastholde sin karriere. Uden nærmere kendskab til tingene er det selvfølgelig umuligt at sige, om denne karakteristik er helt rigtig. Men hvordan man end vil bedømme beskrivelsen af Oppenheimer, så er det i hvert fald urimeligt, som det er sket, at afvise hele bogen, fordi man er uenig med Jungk på dette punkt.

Det utilstrækkeligt belyste møde mellem Heisenberg og Bohr har ligeledes været gjort til prøvesten på bogens værdi, hvilket er lige så urimeligt. Bogen er jo meget mere end disse ting. Den er først og fremmest et forsøg på at trænge ind i problemet om naturvidenskabsmandens stilling og ansvar i det moderne samfund i en tid, hvor hvert år overgår det foregående, når det gælder fremstillingen af uhyggelige våben, bygget af videnskabsmænd. Betraget som et sådant forsøg er bogen værdifuld.

UFFE GEERTSEN.

TALE

VED VINTERSKOLENS AFSLUTNING, APRIL 1957

På et loft i Prinsengracht i Amsterdam fandt to hollændere en dag i 1945 midt i en dyng af papirer og gamle tidsskrifter, som Gestapo nogle dage i forvejen havde gennemrodet, en dagbog der indeholdt den 13—15-årige jødiske pige Anne Franks optegnelser fra dag til dag i de halvandet eller næsten to krigsår, da hun og hendes familie og nogle andre jøder var »gået under jorden« på dette loftsrum. De to hollændere fik bogen udgivet, og den blev snart oversat til forskellige sprog, også til dansk. Den gjorde et stærkt indtryk hvor den kom frem, og i Amerika tog to kendte forfattere sig for at dramatisere den, fordi de mente den egnede sig til det, og fordi den derved kunde nå ud til endnu flere mennesker. Når jeg i det følgende taler om Anne Frank, holder jeg mig til denne dramatisering, sådan som den blev fremført på Alléscenen i København.

Der har herhjemme været en del kritik af og forargelse over, at man på scenen fremstillede noget der for ganske nylig har været menneskers forfærdelige virkelighed, for så nylig at mange af os, men navnlig de pårørende naturligvis, har det i meget frisk erindring og dårlig kan udholde at blive mindet om det. For eksempel udtalte Hanne Kauffmann i en kronik i Politiken sin undren over, at man virkelig kunde finde på at bruge disse forfærdelige menneskelige lidelser til underholdning, til »et par timers underholdning«, som hun udtrykte det. At der også blandt publikum i teatret var en del der opfattede stykket som underholdning, kunde man forstå af deres tit ejendommelige reaktioner, som når man lo og morede sig på helt forkerte steder. Men er det rigtigt at lade den slags misforståede reaktioner påvirke ens holdning til stykket eller det som stykket fremstiller?

Tyder de ikke snarere på en eller anden slags afstumpethed hos publikum? Det gør de i hvert fald, hvis stykket er kunstnerisk forsvarligt, og også kunstnerisk forsvarligt gennemført. Og det var det. Dagbogen er både af høj menneskelig og høj kunstnerisk kvalitet, og dramatiseringen har intet ændret ved dette. Man følte at igennem kunsten blev dette stykke tilfældige — historisk tilfældige — virkelighed løftet op i et plan, hvor det blev et eksempel på nogle af menneskelivets vilkår og et eksempel på menneskets evne til ligesom at vokse gennem de slag som skæbne tildeler det. Vi ser i nogle af disse personer, og navnlig i hr. Franks skikkelse det fornedrede, lidende menneske, der tager sin skæbne på sig og med løftet pande går sin undergang i møde. Trods mangler og fejltrin bevarer han sin menneskelige værdighed over for tildragelserne, og dermed bliver han ikke alene et lysende eksempel for os andre, men forsoner os også med tilværelsen, med et stykke virkelighed som vi måske indtil nu havde stået uforstående overfor. Og når et kunstværk udretter dette, er det jo ligemeget, om det fremstiller eller er inspireret af, er sket i går eller for 1000 år siden.

Den tysk-jødiske familie Frank, der efter nazisternes magtovertagelse i Tyskland i 1933 er emigreret til Holland, må, da jødeforfølgelserne også sætter ind i de besatte lande, gå under jorden. En dag i 1942 forlader de deres lejlighed i Amsterdam og søger sammen med et hollandsk ægtepar van Daan, som de før har haft lidt at gøre med, tilflugt på et loft i en stor fabriksbygning. Familien Frank består foruden af forældrene af to døtre, hvoraf Anne, den yngste, er 13 år. Van Daans har deres 14—15 årige søn Peter med. Senere kommer en jødisk tandlæge til, en inkarneret ungarer. Han er måske den af dem, der i begyndelsen har sværest ved at indrette sig under forholdene og finde sig i at leve så nær op ad andre. Senere går de hinanden på nerverne allesammen. Af deres samtaler og påklædning, da de kommer, forstår man at de har været velsituerede og er vant til at leve under komfortable forhold. Nu må de indrette sig meget primitivt. De har fire små loftsrum til rådighed, hvoraf det ene også må tjene til opholdsstue og køkken for dem alle. I tiden fra kl. 7 morgen til 16 eller 17 om eftermiddagen, den tid hvor der arbejdes på fabrikken, må de forholde sig musestille, da den

mindste lyd kan høres ned og komme til at røbe dem. For en sikkerheds skyld sidder de uden sko på. Der er et W. C. på loftet, men det kan naturligvis heller ikke benyttes i den nævnte tid. Først når de kl. 5 om eftermiddagen er sikre på at alle har forladt fabrikken, kan de tillade sig at røre på sig og tale sammen. Den eneste forbindelse de har med omverdenen er en ung hollandsk pige og hendes kæreste. De skaffer dem føde og bringer dem nyheder om hvad der sker, navnlig om krigens gang. Senere da rationerne bliver meget små, og der i det hele taget er mangel på levnedsmidler, må den unge pige ud på landet for at skaffe dem mad, og der kan godt gå flere dage, hvor hun ikke viser sig, hvad der naturligvis gør dem urolige. Efterhånden bliver det umuligt at skaffe så meget at de kan blive mætte; ofte lider de sult.

Det er indlysende at disse mennesker, der er tvunget til at være sammen næsten hvert minut i døgnet og faktisk kun har frikvarter, når de sover, og det ikke engang altid, for også i søvne kan de komme til at genere hinanden — det er indlysende at de af og til må gå hinanden på nerverne. I forvejen er deres nerver tyndslidt på grund af de elendige forhold, den tvang de må underkaste sig, manglen på føde, frygten for en forværring af det hele, og navnlig frygten for at blive opdaget, eller rettere frygten for allerede at være opdaget.

En aften da de rumsterer rundt på loftet hører de pludselig støj nedefra og stivner af rædsel. En af dem taber i forskrækkelse en eller anden tung genstand, der falder i gulvet med et brag. Efterhånden bliver der stille nedenunder og hr. Frank lister sig ned for at se hvad det var. Han konstaterer at der har været en tyv på lageret, og at tyven åbenbart er blevet forstyrret i sit forehavende ved støjen oppefra og er flygtet. Da tyven senere bliver fanget og skal forklare hvorfor han flygtede, bliver dette — så vidt man kan forstå — medvirkende til at jødernes opholdssted bliver fundet.

Fru Frank, der hidtil har søgt at udjævne og glatte, når nogen gik hinanden på nerverne, taber selvbeherskelsen en aften da hun opdager, at det ikke er rotterne der æder af det knappe madforråd, men hr. van Daan, der om natten lister ned og tager sig en bid, fordi han ikke kan sove for sult. Hun går aldeles fra

besindelsen over at denne ældre mand kan finde på at spise maden fra børnene og nægter at ville tåle van Daans længere. Drengen må blive, men forældrene vil hun sætte på porten. Imidlertid indtræffer netop under dette optrin meddelelsen om de allieredes invasion i Nordfrankrig, og denne meddelelse forandrer med ét hele situationen; der tændes håb om de allieredes sejr, håb om en afslutning af krigen inden for en overskuelig fremtid, og glæden herover giver disse mennesker kraft til at tilgive hinanden og til at fortsætte sammen endnu et stykke tid.

Nogle uforsigtigheder og måske også afhøringen af nysnævnte tyv, fører imidlertid til opdagelsen af deres skjulested. En dag hører de den frygtede lyd af biler, der standser, og kommandoråb. De forstår alle hvad det betyder. De griber hver sin taske, der har stået klar til dette øjeblik — hvis det skulde indtræffe, og afventer fattet Gestapos ankomst. »Indtil nu har vi levet i frygt, fra nu af vil vi leve i håb« er hr. Franks sidste ord.

Men der er noget jeg ikke har fortalt — det vigtigste måske. Mens de har levet her på loftet, er der sket et mirakel. Pigen Anne er hørt op med at være barn og er blevet voksen, så meget voksen, at hun er blevet sig bevidst som selvstændigt væsen, helt forskellig fra alle andre, et væsen med sin egen skæbne. Det er en fødsel eller en forvandling, der kun kan sammenlignes med sommerfuglelarvens, når den kryber ud af puppen og ikke mere er orm, men har fået vinger. Det er et under der sker med ethvert menneske, når det fra barndommen træder over i en ny livsfase, ungdommen. Ikke alle er sig forvandlingen bevidst idet den sker, men en dag før eller senere vil de opdage at der er sket noget. Et nyt menneske er blevet til. Vi kalder det et under, fordi det er så forunderligt, lige så forunderligt måske som den første fødsel, hvorved vi kom ind i verden, men et mirakel kalder vi det ikke, fordi det er naturens orden. Men i dette tilfælde, i Anne Franks tilfælde, er det ligesom om underet tillige er et mirakel. Hendes sidste barndomstid forløber ikke alene under så triste og ensformige forhold, at der næsten ikke synes at være udfoldelsesmuligheder for et barn, men er også behersket af noget så knugende og livshemmende eller livsfjendsk som frygten. Og selv om hun naturligvis som barn lever i øjeblikket og derfor ikke er slet så påvirket af frygten for fremtiden som de

voksne, så undgår hun dog ikke at være med i den angst der griber dem, når de hører biler bremse hårdt op, eller når Miep, deres medhjælper, udebliver i længere tid, eller når der er lyde nedenunder osv. Man kunde være bange for, at det selv om den naturlige udvikling fra barn til voksen ikke lod sig standse, vilde blive en lille forkrøblet eller vanskabt sommerfugl der krøb ud af puppen. Men hvad vi bliver vidne til, er en forandring der overhovedet ikke synes berørt af de forhold der omgiver den. Et nyt menneske bliver til under de samme fødselsveer som andetsteds og — og det er miraklet — med samme fryd over det nye liv. Anne står sammen med Peter — som også er blevet voksen — under det lille tagvindue i Peters aflukke. Hun er betaget af skyernes og himlens skønhed. »Jeg elsker at se ud på himlen«, siger hun, »månen og stjernerne gør mig rolig, giver mig tålmodighed. Jeg elsker at leve. Jeg vil leve længe. Jeg vil leve også når jeg dør.« Det er som loftsrummet og alt hvad det står for skrumper ind til at blive en ubetydelig tilfældighed ved situationen.

Der er også en mærkelig kontrast imellem den kraft der bryder frem i hende og får udtryk i hendes ord og fremtidsdrømme, og så hendes svage og spinkle skikkelse. Man kommer til at tænke på den kraft der må være i en lille plante eller blomst, når den bryder igennem en hård og stenet jordskorpe. Noget ubetvingeligt liv, der vil frem.

Når jeg har fortalt om Anne Frank, så har det ikke været for at anbefale jer at se dette stykke eller læse Anne Franks Dagbog, skønt det vilde jeg også gerne, men jeg har fortalt det for noget andets skyld.

Når vi ser tilbage på den vinter der er gået, og ikke bare tænker på hvad der er sket her på skolen, men også ude i verden, så har den med hensyn til ødelæggelser, overfald og undertrykkelse af mennesker måske ikke været værre end enkelte andre efterkrigsvintre; koreakrigen betød jo også lidelse, elendighed og død for tusinder af mennesker. Men det var noget der var så langt borte, at det ligesom kun trængte ind i udkanten af ens bevidsthed og derfor ikke appellerede så stærkt til følelseslivet som de os noget nærmere begivenheder i vinter. Den første chokerende begivenhed var det fransk-britiske angreb på Ægypten

med bombardementet af Port Said. Det næste, der rystede verden, var den russiske undertrykkelse af den ungarske revolution. Ind imellem franskmændenes fortsatte terror i Algier. Og dertil den stadige baggrundsstøj af atomvåben — brintbombeforsøg ved Juleøen og noteudvekslinger her og der.

Man spørger sig selv: hvordan er det muligt at leve uden frygt? Og har vi overhovedet nogen fremtid? Er ikke al menneskelighed kvalt eller lagt i lænker? Eller hvis der er noget tilbage, vil det så ikke blive udryddet efterhånden, for der er ligesom ikke plads til menneskelighed i den moderne verden.

I sådanne mørke øjeblikke kan det være godt at tænke på Anne Frank, tænke på de forfærdelige betingelser hvorunder hun og hendes frænder levede de to sidste år, og tænke på den kraft der brød frem i hende — på det ubetvingelige liv. »Jeg elsker at leve; jeg vil leve også når jeg dør.« Det var ikke hende der styrtede det nazistiske terrorregimente; hun døde i en lejr; men mens det nazistiske rædselsregimente er borte, lever Anne Frank stadig. Måske vi så alligevel kan tro på det ubetvingelige liv, trods alt det der sker af forfærdelige ting.

Også er der grund til i denne forbindelse at mindes mr. Murrumbis besøg fra Kenya midt i februar. Hvad han fortalte om de hvides undertrykkelse af negrene i hans land var jo ikke mindre rystende end de ting jeg lige har nævnt. Og dog var der midt i alt det rystende vi hørte, noget der indgød én håb, noget der lå på linje med Anne Frank. Egentlig vilde det jo ikke være urimeligt, hvis et menneske, der har været ude for den behandling han og hans folk har været ude for og stadig er ude for, blev opfyldt af et uudslukkeligt had til undertrykkerne. Men det var han jo slet ikke. Han vilde kæmpe for retten til sit land og retten for sig og sit folk til at leve under menneskeværdige kår, kæmpe til det sidste — og med alle midler; det blev vi ikke ladt i tvivl om. Han vilde ikke vente 300 år på selvstyre. Men han nærede ikke noget ønske om at smide de hvide ud af Afrika eller tage en grusom hævn. Han vilde forståelse og samarbejde. Og det kan der naturligvis gives mange forklaringer på, som f. eks. at det er det klogeste eller lignende. Men alle disse forklaringer er ikke tilstrækkelige. For det første retter følelser sig ikke efter hvad der er det klogeste, for det andet virkede hans væsen så overbevisende

ægte, at man ikke et øjeblik var i tvivl om at han var helt i det han sagde. Man havde en fornemmelse af at han var rigere end os hvide, mere menneskelig, ja måske noget i retning af hvad et menneske egentlig skulde være — en der har råd til at slå en streg over den uret, der er blevet begået imod ham. Måske de farvede engang, når de får kastet åget af sig, vil skænke verden en ny mentalitet. Amerika, England og Rusland brød den nazistiske undertrykkelse, men de gav os ikke en anden mentalitet.

Men der er endnu en grund til, at jeg har fortalt om Anne Frank.

Hvis vi et øjeblik kaster blikket ud over de forhold, der omgiver os, vil vi iagttage, at det moderne menneskes personlige leverum, altså det område hvor det helt kan være sig selv, gøre sig personligt gældende, sætte sit præg på tingene, skabe eller omskabe forholdene efter menneskeligt behov, stadig bliver mindre. Med eller mod sin vilje er mennesket i dag med i en omsiggribende proces, der kan betegnes med flere navne som f. eks. mekanisering, effektivisering, standardisering, ensretning og andre ting, alt efter det synspunkt hvorudfra man betragter den. En proces, hvis mål blandt flere andre mål er at skaffe menneskene, eller i hvert fald en del af dem, en stadig højere levestandard, stadig mere velstand, stadig mere komfort, men hvor prisen for det hele er en underkastelse under stadig hårdere betingelser.

Der var en tid, hvor f. eks. arbejdet for mange menneskers vedkommende tilfredsstillede deres behov for at skabe eller frembringe, og hvor de altså følte at de *levede* »med, i og under« arbejdet. I dag føler lige så mange, at de først skal til at leve, når arbejdsdagen er forbi. Arbejdet er blevet noget der skal overstås, og det kræver en slags askese at ofre otte timer af dagen og hovedparten af den energi, man er i stand til at præstere, på noget der ikke tilfredsstiller ens dybere behov.

Og vender vi os til fritiden og spørger om den yder mennesket kompensation for det, det ikke fik under arbejdet, så konstaterer man, at det gør den kun i meget ringe udstrækning og kun for enkeltes vedkommende. Og hvordan skulde den også kunne det? Man har i dagens løb opbrugt største parten af sin energi, men føler en tomhed, fordi arbejdet ikke har kunnet fylde en. Man

må have noget at fylde tomheden med, der ikke kræver energi. Hvad er i en sådan situation mere nærliggende end at lukke op for radioen eller fjernsynet, gå i biografen eller til fodboldkamp eller læse billedblade. Men intet af dette kan tilfredsstille et menneskes behov for at skabe eller udtrykke det for ham karakteristiske.

Der udkom fornylig en lille bog af en amerikansk psykolog Robert Lindner, der på dansk hedder »Det blide tyranni« (dvs. tilpasningens tyranni). I denne bog råber forfatteren vagt i gevær over for den udvikling jeg lige antydningssvis har omtalt, idet han mener, at den igennem omformning af mennesket til masse-menneske fører til kulturens undergang. Det værste er, siger han, at vi endnu ikke har erkendt faren. Vi erkender visse symptomer, vi ser enkelte tegn på at noget er galt, men vi finder ikke frem til de virkelige årsager og er derfor ude af stand til at ændre tilstandene. Han giver en hel del eksempler, som det vilde tage for lang tid at komme ind på nu. Men han har sikkert ret i, at de nivellerende kræfter han beskriver er til stede overalt. Om han så også har ret i, at vi allerede står på afgrundens rand og sandsynligvis vil styrte i den, er jo en anden sag. Man kan i visse øjeblikke ikke lade være at frygte det.

Men også her er der grund til at huske Anne Frank. Måske er der også i os og omkring os et ubetvingeligt liv, der trodser alt umenneskeligt djævelskab.

En af de opgaver højskolen har i dag er at give mennesker et pusterum, hvor de i fred og ro kan få lov til at besinde sig på sig selv og på tilværelsen. Man træder for en tid ud af kapløbet og får det man var midt i så pas på afstand, at man kan tage det op til vurdering og finde ud af, om man vil fortsætte på samme måde, når man kommer tilbage, eller der måske er mulighed for at få lidt mere menneskelighed ind i forholdene. I denne forbindelse er der en ting som højskolen gerne vil sige, og som jeg godt vilde prøve at udtale på skolens vegne. Der stilles så mange krav til os moderne mennesker fra samfundets og erhvervslivets side. Nogle er gode, andre har fanden skabt. Blandt alle disse krav er der et, som næsten aldrig nævnes ude i den verden, hvor krav og fordringer ellers højlydt kommer til orde, eller hvis det nævnes, så bliver det som regel hurtigt over-

døvet af noget andet. Ikke desto mindre er det et meget vigtigt krav, måske det aller vigtigste. Det er kravet om at være sig selv, eller som det også kan udtrykkes, kravet om at være original. Det sidste kan ganske vist — sådan som ordet undertiden bruges i vore dage — let misforstås. At være original betyder ikke at opføre sig underligt ved f. eks. at gå med mærkeligt eller opsigtsvækkende tøj eller på anden måde anstrenge sig for at tiltrække sig opmærksomhed. Tværtimod er den slags krumspring i regelen tegn på at man er meget lidt original, at man inderst inde er usikker, så usikker at man er bange for at være sig selv og derfor bestandig skjuler sig under forskellige masker og forklædninger. Men at være original er i virkeligheden kun *en* ting, det er at være sig selv, være sig selv i sine meninger, i sit arbejde, i sine fornøjelser og i alt hvad man har med at gøre. Kun ved at være sig selv kan man bringe andre noget og bidrage til udviklingen. Kun igennem dette kan vi gøre os håb om at yde lidt modstand mod de kræfter, som efter de pessimistiske profeters udsagn vil føre vor kultur til undergang.

I en artikel af Villh. Grønbech i sidste nummer af Perspektiv hedder det et sted: »Det er et menneskes hovedpligt at være original; et sørgeligt tegn for vor tid er, at original er kommet til at betyde ævne til at sige noget nyt, og originalitet er blevet noget som kun få kan være i besiddelse af. Originalitet er at leve og leve livet frem som nyt, at finde for sin egen skyld.«

Anne Frank var usædvanlig udviklet og moden af en 15års pige at være. Hun var meget intelligent og sandsynligvis også kunstnerisk begavet. Hun kunde blive til noget ved at være sig selv. For os andre mere almindelige mennesker kunde det se ud, som om det ikke betyder så meget, hvordan vi er, vi er ikke så særprægede. Men sådan må vi ikke sige. Det vilde være at grave sin talent i jorden. Om det, vi bliver ved at være os selv er lidt eller meget, kommer os egentlig ikke ved, det har vi ikke ansvaret for, vi har jo ikke skabt os selv. Men vor opgave er ikke desto mindre den samme som deres der bliver noget stort, vor opgave er at være det vi er bestemt til.

Måske kan det bedst siges ved hjælp af et billede. I de store gotiske katedraler i Nordfrankrig og Tyskland er der ofte i vestgavlen over hovedportalen en vinduesrose. Et meget stort

vindue, hvis konturer er som kronbladene i en åben blomst. Vinduet er selv et vældigt glasmosaik af hundreder af små bly-indfattede stykker glas af forskellig form, størrelse og farve. Glasstykkerne er ordnet i det skønneste mønster, som man altså ser, når man indefra kirken ser op imod ruden. Det dæmpede og mangefarvede lys, der falder ind, er med til at give rummet dets liv. Sådan er også det menneskelige samfund et mosaik, hvor de enkelte mennesker altså svarer til de enkelte små farvede glasstykker. Hvis nogle af stykkerne er snavsede eller uklare lader de ikke deres farve skinne, men ser grå og ens ud og ødelægger derved en del af mønstret. Vi er ikke selv herre over lyset, det får vi udefra, vi har heller ikke valgt vor egen farve, men det er vor bestemmelse at bringe det lys vi modtager, videre på vor egen måde.

ELLEN GRØNLUND.

ET LITTERÆRT HUNDREDARSJUBILÆUM

Romanen om Hverdagsmennesket Emma Bovary.

Man var i 1857 i Paris stærkt optaget af to Processer mod Forfattere, som anklagedes for at have krænket den offentlige Sædelighed og den katolske Religion. Den ene Forfatter — *Baudelaire* — idømtes for nogle af Versene i »Syndens Blomster« en Fængselsstraf på tre Måneder, medens *Gustave Flaubert*, hvis Roman *Madame Bovary* var sat under Tiltale, blev frifundet, dog med alvorlige Indvendinger mod Bogens Moral.

Disse Retssager er karakteristiske for den første Halvdel af Napoleon III's Styre. Navnlig i Året 1857 havde Ytringsfriheden meget dårlige Kår. Flertallet af Aviserne var officielle Regeringsblade, og de enkelte Oppositionsblade, som fik Lov at bestå, måtte finde sig i, at Regeringen bestemte, hvem der skulle være Chefredaktør. Hvis en Avis havde fået tre Advarsler, måtte den gå ind. Alle Bøger måtte i Henhold til Kolportageloven være forsynet med Præfektens Stempel. Alligevel slap der Bøger gennem Censuren, som der siden blev rejst Sag mod. Sådan gik det med *Madame Bovary*, som var blevet trykt i et litterært Tidsskrift.

Gustave Flaubert var fra Rouen i Normandiet. Hans Fader var en dygtig Kirurg, Leder af et stort Hospital og meget utilfreds med Sønnens Interesse for Kunst. *Flaubert* forsøgte at studere Jura i Paris, men Studiet kedede ham, han længtes hjem eller drømte om Rejser til fjærne Lande. Han blev syg og vendte tilbage til Hjemegnen, hvor han levede Resten af sine Dage (død 1880).

Flaubert regnes for Grundlæggeren af den realistiske Roman i Frankrig, og derfor er der blevet skrevet en hel Del om ham nu i Hundredåret for *Madame Bovary's* Fremkomst. På en

Måde er det ikke helt rigtigt at gøre *Flaubert* til Grundlægger af den realistiske Retning. Der var meget af en Romantiker i ham, og han sagde, at han hadede Realismen.

Realismen kan med lige så stor Ret føres tilbage til *Balzac*, der satte alle sine Kræfter ind på at skrive objektive Romaner, og som havde planlagt den omhyggelige Redegørelse for »den menneskelige Komedie«, som skulle nå op på 143 Bind. *Balzac* fik skrevet omkring 60 Bind, inden han døde af Overanstrengelse og umådeholden Kaffe-driking.

Eller man kunne måske endnu bedre datere Realismen til 1858, da *Taine* skrev sin Afhandling om *Balzac*.

Selve Ordet Realisme var blevet formet nogle få År før i 1855, da Maleren Courbet, som man vist nu bedst husker som Storskryderen i Nordahl Griegs »Nederlaget«, demonstrativt havde sat dette Ord over sin Afdeling på den parisiske Verdensudstilling.

Gustave Flaubert egnede sig ikke til at være Teoretiker for en ny litterær Retning. Og han ville heller ikke være det. Han levede et fredeligt og forholdsvis begivenhedsløst Liv på et Landsted udenfor Rouen, men i hans Sind kæmpede stærke Modsætninger. Romantikken havde stor Magt over ham. Gennem År var han besat af Drømme om Rejser i Orienten. Han var Skønhedsdyrker, men samtidig havde han en realistisk Indstilling, som nærmede sig Kynisme: »den skønneste Kvinde er ikke længere smuk, når hun ligger på Anatomisalen med Tarmene op over Næsen, Benet flæet og en slukket Cigaretstump på den ene Fod«.

Tidligt bestemte han, at han ville skrive to Bøger, den ene inspireret af de østerlandske Drømmerier, den an-

den med en Spot over Menneskenes Dumhed. Den første kom til at hedde Salambo. Det er en Roman om det gamle Karthago; den er farvestrålende, det myldrer med vilde Mænd og over dem en strålende ung Kvinde; Ædelstene lyner i Skæret af tusinde Fakler, Billederne skifter mellem barbarisk Pragt, grusom og forfinet Elskov, Blodsudgydelse og fremmedartet, umenneskelig Gudsdyrkelse. Den anden Roman »Bouvard og Pécuchet« blev ikke fuldendt; den handler om to halvgamle Kopister, som kommer til Penge og så giver sig til at dyrke Videnskab. Meningen er, at Flaubert bag deres Dårskaber vil vise, at de positive Videnskaber, som Nutiden er så stolt af, i Grunden er Blændværk ligesom Religionerne. Bogen er skrevet i den dybeste Mistillid til Mennesket. En gang troede man, at når Mennesket blot blev overladt til sig selv, ville det ud af sin rige Natur skabe sin egen Fremgang. Robinson Crusoe på den øde Ø var som en Opmuntring og en Trosbekendelse. Flauberts Bog er en Hånlatte: I kommer ingen Vegne, hvorfor vil I også vide Besked. Hele Livet er en Kamp med Vejrmøller som Don Quixotes, der var Flauberts Yndlingslektüre i hans Ungdom.

Men det er *Madame Bovary*, som har skabt Flauberts Ry. Handlingen i denne Bog er, at Emma, en køn Gårdmandsdatter, bliver opdraget til at være lidt mere end Bondepige. Hun lærer at spille Klaver og læser mange Romaner. Under Faderens Sygdom møder hun den forholdsvis unge Læge Bovary. De bliver gift, og efter et vældigt Bryllup i normannisk Bondestil glider de meget hurtigt ind i et trivielt Hverdagsliv. Emma lever i romantiske Længsler. Den daglige Tilværelse keder hende, Bovary keder hende. I Bøgerne lever hun sit egentlige Liv.

Et Vendepunkt i hendes Tilværelse bliver et Bal hos en adelig Familie. Her ser hun ind i den strålende Verden, hvor hun har færdedes i Drømmene. Hun oplever ikke større ydre Ting ved dette Bal, men da hun efter Selskabets Slutning står og stirrer ud ad Vinduet i Gæsteværelset, er hendes Skæbne antydet i hendes Tavshed.

Den første Mand, som hun i Ked-

somheden og den uvisse Længsel føler sig draget mod, er den unge Sekretær Leon. Han er forelsket i hende, men frygtsom og der kommer intet ud af Sværmeriet. Men hendes Følelser for Leon har modnet hende for næste Skridt. Hun falder for den noget grove, men erfarne Godsejer Boulanger. Hun planlægger Flugt sammen med ham, går helt op i Drømme om den Herlighed de skal flygte ind i, men han ønsker ikke at pådrage sig en Flugts Udgifter og Besværligheder og sender hende et Afskedsbrev.

Siden dukker Leon op, og nu er Emma ikke mere tilbageholden. Hun ægger ham til et Kærlighedsforhold, og hun foretager ustandselig Udflugter til Rouen for at kunne være sammen med ham. Det koster Penge, som hun tankeløst låner. Gælden vokser og vokser, og da Afsløringen er forestående tager hun sig af Dage.

Af Bogens Bipersoner må nævnes Apotekeren Homais, som er en fast Figur i fransk politisk Debat. Han er antiklerikal, tror på Videnskaben og på Populæroplysningen. Han er blevet Udtryk for en væsentlig Side af den franske tredie Republik.

Madame Bovary er et Værk med Front til to Sider. Flaubert vender sig mod alt det, som bærer udover Hverdagen ». . . flyv ikke, I kommer ingen Vegne. Ser I ikke Burets Tremmer, som I knækker Vingerne mod.« Og så vender han sig mod Hverdagen: Hvorfor er den så hæslig, hvorfor er alle Mennesker så små, så egoistiske. Drømmene ville være skønne, hvis Hverdagen ikke var der. Hverdagen var god nok, hvis vi ikke drømte.

Flaubert stillede sig ganske bestemte Mål, da han skrev *Madame Bovary*. Først: Jeg vil fortælle Tingene, som de er. Jeg vil fortælle om en Kvinde — ikke om en Engel. Han havde i Tankerne Lamartines »Graziella«. Lamartine var fransk romantisk Digter, som udtrykte en sværmerisk Kærlighed og Længsel efter Idealerne i blide, skøntklingende Vers. Lamartine spillede også en politisk Rolle på Februarrevolutionens Tid. Flaubert væmmes ved de Skikkelser, han møder hos Lamartine: »Det er ikke menneskelige Væsener, det er Marionetter. Den fy-

siske Kærlighed forvises systematisk til Mørket. Det er en Synsmåde, som irriterer mig. Åh du Hykler. Hvis du havde fortalt Historien, som den foregik i Virkeligheden, hvor meget skønnere havde den da ikke været. Men Sandheden kræver kraftigere Mandfolk end Hr. Lamartine. Det er i Virkeligheden lettere at male en Engel end en Kvinde. Vingerne skjuler Brystet.»

Flaubert stillede også Kravet om en ny Stil, rytmisk som Vers, præcis som Videnskabens Sprog. Han taler om, at man må huske på, hvor ny en Form Prosaen er. Verset har Traditioner langt tilbage; alle tænkelige Forbindelser af bundne Former er allerede opdagede, Prosaen ligger endnu langt tilbage.

Flaubert sled på samme Måde som vi herhjemme bedst kender det fra I. P. Jacobsen. Flaubert sad bøjet over den samme Bog År efter År. Til de historiske Bøger brugte han først uendelig megen Tid til at skaffe Stoffet, så kom Arbejdet med Stilen, med hver eneste Ord. Det rette Ord skulle findes, selvom det varede Måneder, for der var kun eet Ord, som var det rigtige. Når Flaubert havde skrevet en Sætning, stirrede han på den, læste den højt mange Gange, kastede Pennen fra sig og løb fortvivlet op og ned ad Gulvet og begyndte forfra igen. Han får aldrig Sjælefred, sagde en Ven spøgende, for i Madame Bovary har han

ladet to Genitiver følge lige efter hinanden.

— — —
Lige efter Frikendelsen i 1857 skrev Flaubert i et Brev: Jeg har modtaget meget smigrende Komplimenter fra alle mulige Kollegaer og min Roman sælges efter en Målestok, som er helt ualmindelig for et Debutarbejde. Men jeg er i alt meget ærgerlig over denne Proces. Den fører Successen på Afveje. Jeg kan ikke lide, når det gælder Kunst, at uvedkommende Ting griber ind. Alt dette Vrøvl er mig så dybt modbydeligt, at jeg tøver med at udgive Romanen i Bogform. Jeg har Lyst til at vende tilbage til den Ensomhed, det Munkeliv jeg er kommet fra, ingenting mere at offentliggøre for at blive fri for, at man snakker om mig.

Men man snakkede, snakkede med Gysen og Betagelse om den meget dristige Scene, da Emma og Leon kører rundt i Rouen i en Droske med tilhullede Ruder; Gade op og Gade ned kører de, stadig skjult bag Droskens Gardin.

— — —
I Flaubert brydes Romantik og Realisme. Først hos Brødrerne Concourt, hos Alphonse Daudet og Emile Zola får vi den rendyrkede Naturalisme, som kom til at præge ikke bare fransk, men europæisk Litteratur frem til vore Dage.

RICHARD ANDERSEN

BOGANMELDELSER

Arnold Toynbee: Historie og Religion (Munksgaard).

Det problem Toynbee især beskæftiger sig med i denne bog er ikke så meget religionens indflydelse på historieopfattelsen som dens indflydelse på selve historiens gang. Han har derfor delt sin bog i to dele, hvoraf den første behandler de såkaldte højere religioners tilblivelse og religionen i den vestlige verden, mens den anden handler om hans syn på historiens gang, set ud fra et religiøst synspunkt. Det sidste afsnit er langt det største og langt det betydeligste, og det er tydeligt at det første kun tjener som indledning til det sidste, men som en betydningsfuld indledning, der ikke uden videre kan springes over.

Det hovedproblem der ligger Toynbee på sinde i bogen er forholdet til teknikken. Ganske vist er Vestens tekniske fremskridt i de sidste 250 år ikke så stort et vidunder af menneskelig kunnen som det primitive menneskes første tekniske opdagelser, hvorpå alle senere tekniske fremskridt hviler, f. eks. opdagelsen af hvordan man frembringer ild og vedligeholder den, eller opdagelsen af hvordan man fremstiller skærende redskaber osv. Men hvad der er uden sidestykke i historien, er at Vestens teknik i de sidste 250 år har udviklet sig i et hidtil ukendt tempo, og at man i forbindelse hermed i stedse stigende grad har søgt at forstå også mennesket selv ved hjælp af de fysisk-matematiske videnskaber, der i nyere tid danner forudsætningen for teknikkens vældige opsving. Følgen er da også, at mens det i middelalderen var den inspirerede helgen der blev betragtet som den af alle beundrede helteskikkelse, er det i nyere tid teknikeren der har afløst helgenen som Vestens ideal.

Men ved således at skifte ideal har vesterlændingen også skiftet ånd, ud-syn og mål.

Ved citater fra Bacon, Sprat, Bayle, Hobbes, Locke og flere andre viser Toynbee at denne ændring i Vesten — det ændrede ideal og den dermed forbundne ændring i livssynet — fandt sted allerede i det 17. århundrede. Næsten alle de førende ånder i dette århundrede vendte sig imod kirken som noget forældet og anbefalede i stedet at dyrke naturfilosofi som en gavnlig modgift imod hang til religiøse stridigheder. De religiøse stridigheder havde jo i den foregående tid været ret voldsomme især i Tyskland (tredivearskrigen) og i Frankrig (kampen mellem huguenotter og katolikker). Disse stridigheder havde vist at selv »et detailspørgsmål vedrørende himmeriges riges oprettelse på jorden« kunde afføde blodige krige og megen ufred, endog imellem ellers fredelige mennesker. Hvis man derimod hengav sig til udforskning af naturen og sørgede for at få dygtige teknikere til at omsætte de videnskabelige resultater i praksis, så vilde det ved teknikkens og videnskabens fælles hjælp blive muligt at skænke menneskehed en lykkelig fremtid. For mange — f. eks. Hobbes — stod det derfor klart at teknikken var langt bedre egnet end kirken som middel til at skabe det paradys på jorden der levede i mange menneskers drømme.

Og sådan gik det til at man allerede fra det 17. århundrede betragtede teknikeren som Vestens egentlige helteskikkelse, en helteskikkelse der desuden var fredeligere end de den gang fremherskende kirkelige førere; for mens kirkemændene sloges med om petitesser vedrørende troen og i deres iver ofte fordømte hinanden til helvede, ja til tider endogså tog livet af hinanden, så hengav teknikerne sig til samarbejde for i fællesskab at virke til nytte for menneskeheden som helhed.

Men siden 1945 er den vesterland-

ske tekniker begyndt at miste både sin popularitet, sin selvtilid og sin intellektuelle frihed. Det er frigørelsen af atomenergien der på alle disse tre områder har virket ind på den vesterlandske teknikers position. Efter at han ufortjent har været forgudet i et kvart årtusinde som menneskehedens gode genius, har han nu — næsten lige så ufortjent — oplevet at blive forbandet som en ond ånd der har sluppet en dæmon ud af flasken, som måske vil tilintetgøre menneskelivet på jorden.

Og dog har dette tab af popularitet ikke ramt teknikeren så hårdt som hans tab af selvtilid. Indtil 1945 troede han fuldt og fast at resultaterne af hans arbejde var ubetinget gavnlige. Efter 1945 er han begyndt at tvivle på, om den succes han — betragtet ud fra et fagligt synspunkt — har haft, ikke socialt og moralsk har været en ulykke. Han er blevet klar over at den magt han har frataget naturen og skænket menneskeheden, og som i sig selv er neutral, kan bruges vilkårligt både til det gode og det onde. Han begynder at spekulere over, om han mon nu har lagt magten til at tilintetgøre menneskeheden i menneskenes egne hænder.

Samtidig har teknikeren for det tredje mistet den intellektuelle frihed han havde nydt godt af i 250 år indtil 1945. De vældige resultater teknikken havde nået indtil 1945 var et resultat af en intellektuel atmosfære der gav private forskere fuldstændig frihed til videnskabelig debat uden den mindste kirkelige eller politiske censur. Men denne frihed gik tabt i det øjeblik da den vesterlandske teknik gav sig i lag med atomfysikken, idet dette område gjorde teknikeren til slave i mere end én henseende. Det materielle apparat der nu krævedes var så kostbart at det kun kunde finansieres af regeringerne; og de var fast besluttet på at skjule de indhøstede resultater bag det jerntæppe som enhver regering til alle tider har rullet ned for de »skurkestreger«, som regeringer til enhver tid er tilbøjelig til at begå imod hinanden. Regeringerne gjorde krav på denne retlighed, fordi opdagelserne ellers ikke vilde være blevet gjort, og fordi den

militære magt der blev givet dem i hænde ved de nye opdagelser var så uhyre stor, at de ikke kunde få sig til at dele den med andre. »Enhver regering betragter alle andre regeringer som sine fjender«, hævder Toynbee, »indbefattet dem der i øjeblikket er dens allierede over andre«.

Ligesom det tidligere var den religiøse tro og forkyndelse der var under tvang — ingen kunde tillade sig at mene eller sige andet end hvad der stemte med den af regeringen autoriserede lære —, sådan er det i vore dage naturvidenskabsmændene der er kommet under tvang. Ikke alene får de ikke mere lov at meddele deres resultater offentligt, men de får ikke engang lov at udtale sig om visse af alle kendte fænomener, f. eks. strålefaren fra atomsprængninger, på anden måde end det ønskes af den pågældende regering, i hvert fald ikke hvis de er medlem af en eller anden regeringskommission.

Hvilke følger denne mørklægning vil få for den videnskabelige forskning, er ikke vanskeligt at se. Den vil forsinke atomvidenskabens fremgang uhyre, skriver Toynbee, alene af den grund at man altså ikke mere i ét land kan benytte sig af de resultater man er kommet til i et andet og bygge videre på dem, men også fordi mange frihedskære videnskabsmænd ikke kan finde sig i at være stillet under politisk kontrol og derfor ikke mere ønsker at lege med. Dertil kommer så det samvittighedsspørgsmål, som i dag er blevet brændende for mange atomforskere: er det overhovedet forsvarligt at medvirke til at fremstille våben der, hvis de tages i brug, vil være i stand til at udslætte alt menneskeligt liv på jorden?

Til sidst i bogen beskæftiger Toynbee sig med den mulighed, der også for ham er et håb, at tabet af friheden på det naturvidenskabelige område måske kan bevirke at »interessen og energien igen vil samle sig om de humanistiske videnskaber«, og at friheden på dette område vil kunne bevares, efter at den er gået tabt på det tekniske og politiske område. Han begrundet dette håb på flere måder, blandt andet ved at henvise til det

17. århundrede. Ligesom de vesterlandske despoter dengang, da deres overvejende interesse var religionen, var villig til at lade deres undersætters frihedstrang få afløb ved at sysle med den eksperimentelle videnskabs anvendelse i teknikken, sådan vil de tilsvarende europæiske regeringer i dag, hvor det er de fysiske videnskaber der bliver kontrolleret, sandsynligvis være villig til at lade undersætterne »hængive sig til den åndelige frihed og dyrke den«.

Og i dette håb munder bogen ud. Sidste kapitel handler om at intet menneske kan leve uden at beskæftige sig med tilværelsens mysterium. Men efter Toynbees opfattelse har man fra videnskabelig side hidtil begået det misgreb, at man har ment at kunne benytte de fysisk-matematiske videnskaber som middel til dette mysteriums løsning. Disse videnskaber er gode

til sit brug, men ikke til at udforske tilværelsens mysterium eller menneskenatures gåde. I det hele taget er vor opfattelse af den fysiske tilværelse ikke mere objektiv eller pålidelig end vor opfattelse af os selv. Der er derfor ingen grund til at behandle det fysisk-matematiske udtryk for tilværelsen, som om det var virkeligt i mere ægte betydning af ordet end det åndelige udtryk. Det fysisk-matematiske udtryk er ligesom det åndelige et udtryk for menneskets erkendelse. Og efter Toynbee har de begge deres berettigelse.

De to skikkelser der i denne forbindelse beskæftiger Toynbee mest er Jesus af Nazareth og Gautama Buddha. Måske vil det blive dem der i fremtiden vil komme til at karakterisere spændingen mellem Øst og Vest i højere grad end den der i øjeblikket karakteriseres af kortsynede politikere.

KNUD HANSEN

FRA SKOLEÅRET 1956—57

At Askov højskole stadig eksisterer, og at der sker noget her, kan man ikke være i tvivl om, hvis man læser aviser. Skolen har da vist ikke nogensinde haft så megen presse, som vi har haft de sidste par år, og det både i dagblade og ugeblade, fra såvel hovedstad som provins. Endog radioavisen har været med. Det er herfra, rygtet om, at vi skal bygge for 300 mill., er sivet ud. Dette sidste så vel som en del andet avisstof er naturligvis overdrevet. Når vi engang bliver færdige med byggeriet, vil der vel være medgået 3—4 mill., og det beløb er sådan set sikret. Vi skal ikke gentage, hvad aviserne har skrevet om planerne for hele byggeriet, men indskrænke os til at fortælle, hvad der på det område er sket siden sidst.

Vinteren 1956—57 gik med at gøre de nye lærer- og elevboliger vest for skolen færdige, og i forårets og sommerens løb er haveanlægget omkring dem fuldført, så »Blaagaard« og »Vestgaarden«, som de to grupper nu hedder, ikke længere er byggeplads, men ligger som en hel færdig del, omgivet af haver og grønne plæner med træer i, parat til at indgå i den ny helhed.

Hen på sommeren kom byggetilladelsen til at fortsætte inde på skolens grund. Det gamle sygehus er blevet fjernet, og på dets grund, syd for biblioteket, gik man til august i gang med at bygge en ny klasseværelsefløj. Her er indrettet to store klasseværelser, der også skal anvendes til håndarbejdsundervisning, samt et tredje, meget højloftet lokale, der bl. a. skal benyttes til undervisning i naturfag, og endelig er der på loftet plads til naturhistorisk samling (»Fugleburet«) i forbindelse med et mindre klasseværelse. Det bliver ialt 4 nye undervisningslokaler til erstatning for dem, der forsvinder med hovedbygningen til efteråret.

Med hovedbygningen forsvinder også en del elevværelser, men i stedet for dem bygges der nu en elevfløj med plads til ca. 20 elever og en ugift lærer, syd for den omtalte klasseværelsefløj. Elevfløjen ligger syd—nord, begyndende i Grønnegårdens have hen til fru Eskes hus, der sidste vinter blev indrettet som lærerbolig, og her bor nu Agnethe Hagen.

Disse to nybygninger, der ses på billedarket, skulle være færdige til februar, men elevværelserne skal ikke tages i brug før til sommer.

Endelig er man lige vest for hovedbygningen godt på vej med den nye forstanderbolig m. m. Den er allerede, her først i januar, under tag og lukket med døre og vinduer, og der kan komme varme på, så håndværkerne kan fortsætte med indendørsarbejde; også denne bygning skulle gerne blive færdig i indeværende vinter, så man til foråret kan begynde på den nye spisesal, der delvis kommer til at ligge i den nuværende forstanderlejlighed.

Man skulle tro, at byggeriet ville virke generende for os i det daglige, men endnu kan man ikke sige, at skolearbejdet eller skolelivet har lidt under det, noget værre bliver det måske til sommer.

Det blev efterhånden til beretning om vinteren 1957—58 i stedet for 1956—57, men byggeriet bliver jo også gammelt nyt, hvis vi skal vente et helt år med at fortælle derom.

Som næsten hvert år bragte også sidste år nye lærere til Askov. Volmer Dissing blev nævnt i sidste årsskrift, så vi skal bare oplyse, at han er her stadig, og forhåbentlig ikke rejser foreløbig. Pastor Enok Mortensen og frue fra Tyler i USA kom til november og blev her hele vinteren, ligesom de også aflagde flere besøg her i sommerens løb, indtil de i august rejste tilbage til USA. Enok Mortensen var næsten fuldt beskæftiget lærer her. Han havde en del foredrag om USA, et særhold og et par engelskhold. Fru Nanna Mortensen havde nogle vikartimer. Mortensens var en meget værdifuld hjælp for os, det var ikke alene timerne, der blev passet, men deres deltagelse i hele livet på skolen var til stor glæde for både elever og lærere. Dem savner vi. — Lærer Hans Møller Christensen, der var elev her sidste vinter, blev her fra maj som timelærer på sommerskolen, og i vinter er han lærer

her med fuldt timetal. Sidste vinter fik skolen ny gartner, Johs. Ryberg, der foruden at lede gartneriet har påtaget sig at omlægge hele skolens parkområde. Fru Ryberg er fra november medarbejder på kontoret.

Det var de nye, der kom til, men i årets løb forsvandt også et par stykker. Som bekendt er pastor Dons Christensen flyttet til Ribe, men vi kan føje til, at han ikke er længere væk, end han jævnlige kommer her. Han prædikede i kirken til begge sommerens elevmøder, og han har også holdt et foredrag i vinter for eleverne. En anden, som eleverne fra de sidste årgange må savne her, er Hermod Knudsen, der rejste til maj, men også om Hermod gælder det, at vi kan glæde os over at se ham nu og da.

Da vi begyndte vinterskolen til november, kom der endnu en lærer, nemlig valgmenighedspræst Helge Skov, der, ligesom Dons var, er knyttet til skolen som lærer.

Foruden de sædvanlige gæstelærere, som vi de sidste år har haft længere besøg af, kom adskillige gæsteforedragsholdere til månedsmøder og søndagsmøder eller ved andre lejligheder: Forstander Bøgh Andersen fra Jaruplund holdt 3 foredrag i løbet af året, professor Skautrup fra Aarhus og pastor Holm-Nielsen, Gentofte, talte ved første månedsmøde, den første om det danske sprog, den sidste om tekstrullerne fra Det døde hav. Ved søndagsmødet i december holdt Bertel Dahlgaard et foredrag, som blev trykt i sidste årsskrift. Ved skolens årsfest fortalte statsgeolog dr. V. Milthers om sin Askovtid for over 70 år siden. Ved de andre offentlige møder talte folketingsmand Simon From, professor P. G. Lindhardt, biskop Erik Jensen og kunsthistorikeren Jan Zibrandtsen.

I forbindelse med møderne skal vi omtale »kunstugen«. I sidste årsskrift fortalte vi om en kunstuge, arrangeret af eleverne selv. Den var så vellykket, at vi fandt ideen værd at gentage. Det er en gammel erfaring, at vi trænger til lidt afveksling midtvinters, og derfor lagde vi kunstugen i begyndelsen af februar. I festsalen havde vi en udstilling af værker af Olivia Holm Møller, og i tre dage indstillede vi den normale undervisning og fik i stedet om formiddagen foredrag af John Danstrup, og om eftermiddagen var der så henholdsvis foredrag og oplæsning eller musik. Vi havde besøg af professor Sven Møller Kristensen fra Aarhus,

der holdt foredrag om Jazz. En meget vellykket aften var også den med Tage Hinds dramatikerhold, der opførte *Spoon River*, dramatiseret af Hind selv.

Som det kan ses af elevlisten og elevstatistikken manglede vi ikke elever sidste vinter. I januar, da vi var flest, kom tallet helt op på 335, stadig med pigerne i stort overtal (her er der sket en forbedring i år, hvor vi kan mønstre 140 mandlige elever af ca. 340. Når skolen er så fuldt besat, er det naturligvis ikke muligt at modtage gæster i større tal, i hvert fald ikke til overnatning. Dog lykkedes det os foruden de snart regelmæssige een-dags besøg fra gymnasierne i Haderslev og Kolding at modtage besøg af en klasse fra Emdrupborg seminarium. Seminarieeleverne var her en uge i april og gik helt med i undervisningen som et led i deres pædagogiske studier.

I øvrigt er det ikke få gæster, mest udenlandske, der i årets løb kommer og kigger ind. En del kommer af sig selv, andre kommer efter opfordring fra forskellige institutioner. Der er ikke mange dage i årets løb, hvor ikke en eller flere dukker op for at se, hvad der foregår her.

Heller ikke sommerens elevtal kan vi klage over, det var igen steget med ca. 20, så vi nu er oppe på 83 kvindelige elever og 27 mandlige, hertil kommer så en snes deltagere på Nordisk lærerkursus. Foruden de ordinære sommerkurser havde vi et særligt 3 mdr.s kursus for unge ungarnske flygtninge. Det var et selvstændigt kursus ledet af cand. jur. Keld Friis, der sammen med sin frue og en engelsk født lærer underviste de unge mennesker i dansk og engelsk samt andre fag med henblik på at forberede dem til videre uddannelse eller at få dem optaget i erhvervslivet. Fælles med de andre kurser havde ungarerne måltiderne og folkedans, og efterhånden kunne nogle af dem også følge foredrag.

Sommerkurserne kan i de to første måneder endnu ikke udnytte skolens kapacitet, så vi er i stand til i maj og juni at modtage ekstra kurser for kortere tid. Det kan naturligvis virke lidt distraherende på vore »faste elever«, når der sådan kommer folk til udefra. Men i forvejen har vi jo hvert år i juli måned både familiekursus og julikursus, så livet bliver altid mere broget her om sommeren. Vi er nu næsten altid glade for disse ekstraordinære besøg, og det var vi ikke mindre i år. Først var Østifternes

De nye huse.

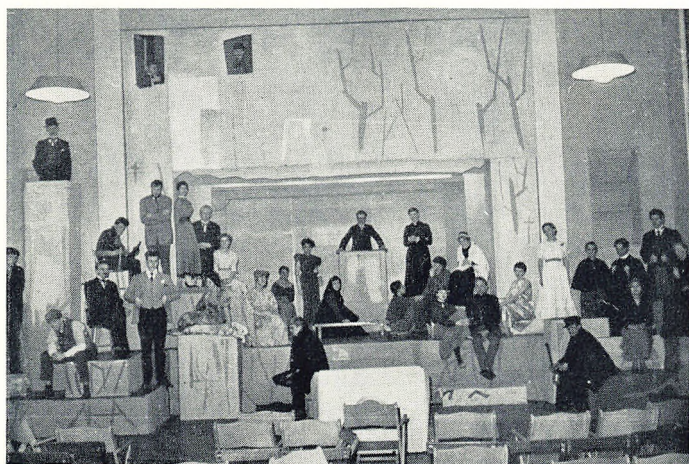
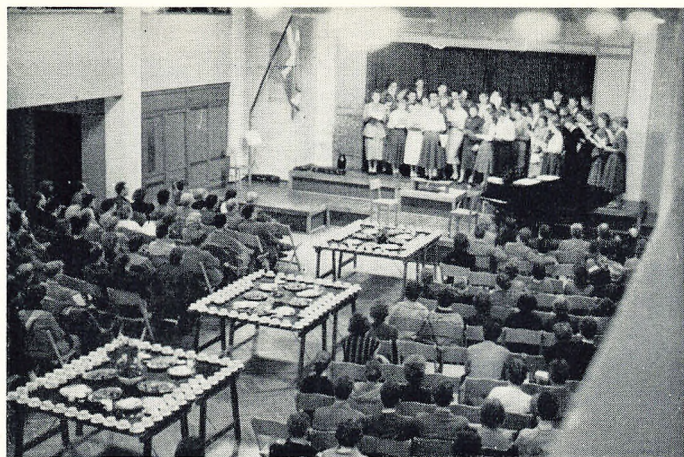

Gymnastiksalen.

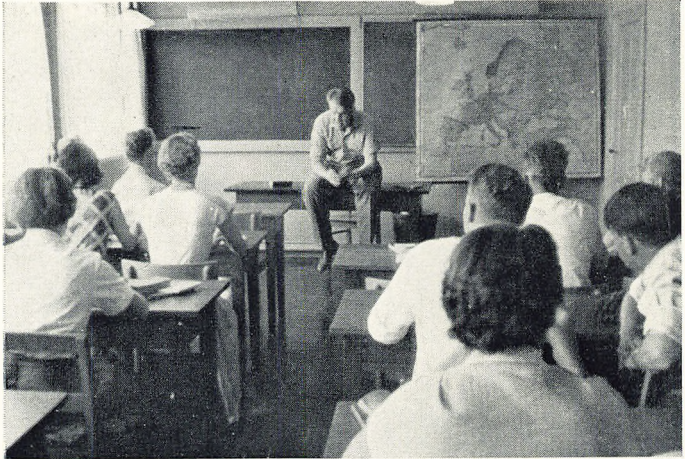
Frikvarter om sommeren.

FRA FESTSAL OG DAGMARSAL

Pastor Skov og frue.

Lyrisk med Volmer Dissing.

Hermod underviser.

Haveselskab her i 3 dage med 200 deltagere, de spiste her allesammen, men en del af dem måtte vi indkvartere på Ladelund. En ugestid i slutningen af juni havde FDBs oplysningsudvalg arrangeret et husmoderkursus. Det var set fra vor side et meget vellykket besøg, og vi havde også indtryk af, at husmødrene var glade for at være her. Man har i hvert fald bedt om at komme igen. Efter sommerskolens afslutning havde Sydslesvigske studenter og studenterkredsene sommermøde, de første på Askovhus, de sidste på selve skolen.

Foruden et par mindre kurser har vi så kun haft elev- og efterårsmødet, der i år havde meget stort besøg, navnlig lørdag og søndag. Vi havde foredrag af dr. Axel Steensberg, der talte om Tålmod og Tålsomhed, professor Løgstrup, hvis emne var Filmen, og der manglede heller ikke en tidligere Askov-lærer, idet forstander Bo Rud, Kerteminde, både havde en oplæsningsaften og et foredrag.

Lige før elevmødet blev Olivia Holm Møllers malerier »Slægtten« hængt op i festsalen, og de hænger der stadig. Det er vi meget glade og taknemmelige for, men vi håber, at de engang må blive skolens, så de kan hænge der altid. — Ude i samlingsstuen hænger 3 moderne malerier af Frede Christoffersen, skænket af en tidligere elev. Denne gave nævner vi også med tak.

Vi er nu nået året rundt, og de vigtigste ting er vist kommet med, så vi vil slutte med at byde velkommen til vore møder i kommende år. Til sommer vil der nok blive vanskeligheder med indkvartering og navnlig forplejning på grund af byggeriet, men vi regner da med, at elevmødet kan blive *lørdag—søndag den 21.—22. juni*, og *efterårsmødet* — hvis det bliver muligt at afholde det — bliver nok kun to dage *13.—14. september*.

ELEVSTATISTIK FRA NOV. 1956—AUG. 1957

VINTERSKOLEN

Der var ialt 224 kvindelige elever, heraf havde 12 været her før. 5 kom fra andre skandinaviske lande og 4 fra lande udenfor Skandinavien. Af de 215 elever fra Danmark kom de 51 fra Storkøbenhavn, 64 fra købstæder og 100 fra landdistrikter og stationsbyer. 52 havde deres beskæftigelse ved handel og industri, 22 var sygeplejersker, der var 45 studenter og andre studerende, 70 beskæftigede ved husligt arbejde, 6 var lærerinder og 10 børnehavelærerinder, 2 var selvstændige erhvervsdrivende og 17 havde ikke opgivet nogen bestemt stilling eller noget erhverv. 42 var over 25 år.

49 af eleverne havde været på højskole før, 109 havde besøgt mellem- og realskoler og 48 gymnasier.

Der var ialt 119 mandlige elever, heraf havde 9 været her før.

2 kom fra andre skandinaviske lande og 3 fra lande udenfor Skandinavien. Af de 114 elever fra Danmark kom de 18 fra Storkøbenhavn, 25 fra købstæder og 71 fra landdistrikter og stationsbyer. 43 havde deres beskæftigelse ved landbruget (heraf 1 selvstændig) 30 var beskæftiget ved handel og industri, 28 var studenter og 4 var lærere, endelig var der 14, som endnu ikke havde bestemt erhverv. 48 var over 25 år. 22 af eleverne havde været på højskole før, og 14 på landbrugsskole. 47 havde besøgt realskoler og 30 gymnasier, 30 fagskoler, 10 efterskoler, 13 ungdoms- og aftenskoler, 2 seminarier og 2 universiteter.

SOMMERSKOLEN

Der var ialt 83 kvindelige elever. 2 var fra de nordiske lande, 1 fra Canada og 1 fra Schweiz. Af resten var 21 fra Storkøbenhavn, 27 fra købstæder og 31 fra stationsbyer og landdistrikter. 21 havde deres beskæftigelse ved handels- og kontorarbejde, 8 var sygeplejersker o. lign., der var 9 studenter, 27 husassistenter, 9 med andre erhverv og 9, der endnu ikke havde nogen bestemt stilling eller noget erhverv. 9 af eleverne var over 25 år.

15 af eleverne havde været på højskole før, 46 havde besøgt realskoler og 9 gymnasier, 18 fagskoler, 2 efterskoler, 7 ungdoms- og aftenskoler.

Der var ialt 27 mandlige elever, heraf havde 2 været her før. 2 var fra Sydslesvig og 2 fra Indien. Af de andre var 6 fra Storkøbenhavn, 7 fra købstæder og 8 fra landdistrikter. Der var 5 håndværkere, 8 studenter, 9 havde handels- og kontorarbejde, og 3 var landmænd, 2 uden noget bestemt erhverv. 3 havde været på højskole før og 1 på landbrugsskole. 9 havde besøgt fagskoler, 13 mellem- og realskoler og 8 gymnasier. 5 af eleverne var over 25 år.

På *nordisk lærerkursus* var der ialt 18 deltagere, 11 kvindelige og

7 mandlige. Heraf 1 fra USA. 1 deltager under 25 år, resten var over 25 år.

I hele skoleåret har der altså været 469 elever på de længere kursus. På det 4 ugers lærerkursus i juli var der 52 deltagere, og på de 14 dages familiekursus var der ialt 81 voksne deltagere og 57 børn.

ASKOV HØJSKOLES REGNSKAB 1956-57

FRA 1. MAJ 1956 TIL 30. APRIL 1957

DRIFTSREGNSKAB

INDTÆGTER

Indgået skolepenge for diverse kursus:

Sommerskolen	17.470,00		
Lærerkursus	3.830,00		
Vinterskolen	133.762,00		
Efterbetaling	470,00		
Julikursus	865,00		
Familiekursus	833,00		
Efterårsmøde	1.696,20		
Sommeruniversitet m. m.	4.454,50	163.380,70	

Husholdningsregnskab:

Indgået for kost fra elever	255.175,70		
— - - - - julikursus	4.925,00		
— - - - - efterårsmøde	8.318,50		
— - - - - andre	33.231,87		
			301.651,07

÷ Udgifter til fødemidler m. v. 183.989,56

Fremmed husholdning	97.700,00		
Lys og brændsel	8.550,00		
Afskrivning på inventar	8.000,00	298.239,56	3.411,51

Lejeindtægt:

Elever og gæster	31.894,85		
Lærerboliger	12.050,00	43.944,85	

÷ Leje af Askovhus

	5.600,00	38.344,85	
--	----------	-----------	--

Østergaards legat

			50,00
--	--	--	-------

Statstilskud:

Finansloven (4 kvartaler) ..	67.000,00		
Højskoleloven for finansåret			
1955—1956	223.002,21	290.002,21	

÷ Tilskud til ubemidlede elever

overført til:			
Vinterskolen	4.500,00		
Lærerkursus	2.500,00	7.000,00	283.002,21

488.189,27

UDGIFTER

Lærerlønninger	286.400,36
Reparationer og vedligeholdelse	15.611,57
Sundhedskonto	3.009,20
Undervisningsmidler	6.308,74
Biblioteket	8.197,73
Skatter, afgifter og forsikringer	7.589,67
Renter	12.858,35
Omkostninger	73.552,25
	<u>413.527,87</u>
Overskud	74.661,40
	<u>488.189,27</u>

STATUS PR. 1. MAJ 1957

AKTIVER

Kassebeholdning	1.548,64
Postgiro	269,78
Inventar:	
Gl. inventar ifl. ministeriets vudering	
i 1947	133.664,00
Nyanskaffelser 1956—57	<u>109.222,58</u>
	242.886,58
Skolens bygninger:	
Bygninger ifl. ministeriets vurdering	
i 1947	931.500,00
Nybygninger og ombygning m. v.:	
Gruppe I og II	677.578,21
Gartneriet	50.000,00
Lindegaarden	93.197,75
Veum	42.421,17
Fjernvarme	120.498,32
Kloak	7.625,60
Fællesomkostninger	<u>4.040,75</u>
	1.926.861,80
Ejendomsværdi pr. 1/9 1956 kr. 1.245.800,00.	
»Lausbøllgaard«, matr. nr. 16 a2 af 17b:	
Ejendomsværdi pr. 1/9 1956	59.400,00
Pantebrev »Sandagerhus«	8.000,00
	<u>2.238.966,80</u>

PASSIVER

Kassekredit i Andelskassen		193.057,92	
Kreditorer vedr. byggeriet		60.972,40	
Prioritetsgæld:			
Statslån	765.000,00		
Den Vest- og Sønderj. Kreditforening:			
4 pct. 4. s. nr. 577	10.271,89		
Husmandskreditforeningen:			
4 pct. 6. afd. nr. 252	2.367,69		
4½ pct. 1. afd. nr. 6555	1.463,27		
4½ pct. 3. afd. nr. 14409	3.853,13	7.684,09	
Sorø Akademi	12.685,21		
Pantebrev, J. Th. Arnfred	19.500,00	815.141,19	
»Lausbøllgaard«:			
Prioritetsgæld:			
Den Vest- og Sønderj. Kreditforening:			
4 pct. 10. s. nr. 317	28.251,18		
Pantebrev, Kr. Jensen	50.000,00	78.251,18	
Installationslån	4.800,00		
Kassekredit i Andelskassen	58.795,56	141.846,74	
Egenkapital		1.027.948,55	
			<u>2.238.966,80</u>

Foranstående driftsregnskab og status er i overensstemmelse med højskolens kassebog og generalhovedbog, som vi har revideret i henhold til beretning til bestyrelsen af dags dato.

Kolding, den 28. august 1957.

Revisionsfirmaet E. Frandsen:
E. Frandsen, Poul Parkegaard,
 statsautoriserede revisorer.

LEGATER KNYTTEDE TIL ASKOV HØJSKOLE

LUDVIG OG CHARLOTTE SCHRØDERS MINDELEGAT

bestemt til understøttelse af elever på Askov højskole.

Legatets størrelse er 10.519,71 kr., hvorfor der foreligger obligationer på de 7000 kr. og en sparekassebog på resten. Renten er anvendt til understøttelse af elever.

RASMUS FENGERS LEGAT

er givet direkte til støtte for skolen. Legatet ejer 3000 kr. i kreditforeningsobligationer og en sparekassebog på 5025,04 kr. Renten er anvendt til støtte for elever.

MORTEN JØRGENSEN OG HUSTRUS LEGAT

er givet til friplads på den almindelige pighøjskole om sommeren. Legatet ejer 2000 kr. i obligationer. Renten vil blive anvendt til støtte for en pige på sommerskolen.

N. F. S. GRUNDTVIGS MINDELEGAT

stiftet 1883 af en »norsk højskoleven«, er på 2512,35 kr., for 2000 kr. andelsbevis og 512,35 kr. i bank.

ASKOV BIAVLERFOND

Legatet er oprettet af »en ven af flid og nøjsomhed«. Det består af obligationer på 1500 kr. og en sparekassebog på 157,81 kr. Renten er efter fundatsens bestemmelse anvendt til støtte for biavlen i Jylland efter forslag fra biavlerforeningens styrelse.

VIGGO ULRIKS PRÆMIELEGAT

Legatet ejer en obligation på 1000 kr. og en sparekassebog i Vejen Sparekasse på 1266,55 kr.

HEINRICH OG JOHANNE NUTZHORN'S LEGAT

Legatet er skænket af Johanne og Heinrich Nutzhorn i 1925. Grundkapitalen er kr. 4000, beløbet indestående i Brørup Bank. Renten anvendes til støtte for elever på højskolen og uddeles af skolens bestyrelse. Hidtil er særlig sønderjydske elever kommet i betragtning. Med påløbne renter udgør legatsummen kr. 5194,21.

SOGNEFOGED JOHS. POULSEN OG HUSTRUS LEGAT

Legatet, der blev oprettet 1946, er på 5000 kr. — Renten skal tildeles elever fra Årre sogn i portioner à 200 kr.

Med påløbne renter udgør legatsummen pr. 1. april 1957 kr. 6507,63 (heraf 5000 kr. i kreditforeningsobligationer).

NAVNE- OG ADRESSEFORTEGNELSE

OVER

ELEVER PÅ ASKOV HØJSKOLE 1957—58

Sommerskolen 1957.

- Ankersen, Inge, Solsortevej 23¹, Silkeborg.
Bang, Ulla, Vitus Berings allé 4, Klampenborg.
Beyer-Sørensen, Dorthe Ghita, lægeboligen, Thyregod.
Bjarnadottir, Steinunn, Sudurgata 16, Reykjavik, Island.
Bojsen-Møller, Nanna, Hårby, Fyn.
Bünzli, Olga, Kindersanatorium Pro Juventute, Davos-Platz,
Schweiz.
Børjeson, Kirsten Emilie, Oluf Bagersgade 49, Odense.
Christensen, Kirsten, Ringkøbingvej 17, Varde.
Espersen, Grete, Ilbjerg pr. Roslev.
Espersen, Lis, Vossvej 1, Hasseris, Aalborg.
Fledelius, Elisabeth Müller, Ungarnsgade 32, København S.
Hansen, Birgit Thulstrup, Blågårdsgade 44², København N.
Hansen, Helle Jørn, Virumvej 117, Virum.
Hansen, Inge Kirsten, Tømrergade 1⁴ th., København N.
Hansen, Jutta Bie, Ryslinge.
Hansen, Vibeke, Københavnsvej 68, Vordingborg.
Harild, Jette Merete, Louisevej 4, Kgs. Lyngby.
Hartmann, Else, Ågade 9, Vejle.
Hattesen, Karen, Kliplevej pr. Kliplevej.
Hedegård, Britta, Voldbrogård, Assens.
Henneberg, Birgit, Hørup cementstøberi pr. Jelling.
Hesseldahl, Inger, Grønnegården 4¹, Århus.
Holm-Jørgensen, Karen, Forårsvej 26, Charlottenlund.
Holst, Jytte, Nørgårdsvej 22 g, I th., Lyngby.
Immerkær, Jytte Henny, Kildetoften 40, Fåborg.
Ingemann, Dorte, Odensevej 20, Ringe.
Jacobsen, Inger, Tilley, Alberta, Canada.
Jakobsen, Ane Marie, »Ny Lind«, Fabjerg.
Jensen, Ellen, Gistumgård, Østrup.
Jensen, Hanne-Lis, Sandbygårdsvej 6 st., Brønshøj.
Jensen, Jytte, Tuborgvej 15, opg. 8 st., Hellerup.

- Jensen, Kirsten Roland, Kirkebækvej 13, Viborg.
Jessen, Bente Ellehave, Adelgade 41, Skanderborg.
Jørgensen, Aase, Skrodsbjerg pr. Tureby.
Jørgensen, Kamma Hørby, Skæve pr. Brønden.
Jørgensen, Lise, Buddinge hovedgade 31, Søborg.
Knudsen, Else Marie, Hans Brogesgade 5, Århus.
Knudsen, Hanne Schmidt, Vester Skerninge, Fyn.
Kongegård Christensen, Bitten, Geelsvænget 9, Virum.
Larsen, Anni, Ørby pr. Helsingø.
Larsen, Lene Svenning, Katholmvej 20, Vanløse.
Lissner, Ruth, Sortedams Dosseringen 65 A, København Ø.
Lyngholm-Nielsen, Jette, Rydsletten 11, Vanløse.
Mårssø, Inge, Nørregade 6, Vejle.
Madsen, Hanne, Langemark, Tranebjerg, Samsø.
Madsen-Mygdal, Marianne, Amalievej 8, København V.
Malling, Åse, Agavevej 7, Hellerup.
Markholt, Birgitte, Nyvej 1, Høng.
Mariégård, Inger, Børglum pr. Vrå.
Markmann, Annelise, Spenstrup allé 26, Kastrup.
Michelsen, Grete, Mosehøjvej 33, Charlottenlund.
Mikkelsen, Inger, Hovbjerg pr. Laurbjerg.
Milthers, Ellen, Rymarksvej 4, Hellerup.
Mørch, Margrethe, Egeskovvej 40, Fredericia.
Nielsen, Else, Kastetvej 46, Aalborg.
Nielsen, Grete, Lillenoer pr. Malling.
Nielsen, Hanne, Reberbanen 31², Åbenrå.
Nørregård, Kirsten, Solsortevej 29, København F.
Paulsen, Ruth, Kystvej 46, Åbenrå.
Pedersen, Birgit Bent, Lisbjerg pr. Århus.
Petersen, Birgit, Engvej 33, Grindsted.
Pedersen, Kirsten Skov, Norgesgade 8, Fredericia.
Petersen, Lis, Skalbjergervej 5, Odense.
Poder, Inger Hvidgård, Bække.
Pommer, Karen Margrethe, Vindinge pr. Lamdrup.
Rasmussen, Grete, Langelandsvej 10, Næstved.
Rasmussen, Kirsten Møller, Mars allé 35, Søborg.
Scheffler, Lillan, Emdrup Vænge 213, København Ø.
Schmidt, Inge, V. Egesborg pr. Lov.
Schou, Bodil Margrete, Virumvej 75 B, Virum.
Sivertsen, Paula Fredea, Klaksvig, Færøerne.
Skovlund, Kirsten Golbe, Farimagsvej 41, Næstved.
Stæhr-Larsen, Birgitte, Tårngade 24, Struer.
Stærmose, Anne-Dorte, Vindegade 43, Odense.
Thomsen, Vibeke, Rosenkildevej 57 a, Helsingør.
Thornsøe, Anne, Fuglebakkevej 24, København F.
Thuesen, Anna Rigmor, Frisvad, Varde.

Thøgersen, Vibeke, Lindebugten 61, Valby.
Timmermann, Rosemarie, Ballastbro 232, Flensborg.
Tranberg, Bente, Gudhjem afholdshotel, Gudhjem.
Vassing, Kirsten, Ndr. Fasanvej 54², København N.
Wollesen, Inger Margrethe Honoré, Randdalsvej 43, Fredericia.
Yding, Hanne, Skjellergård, Torrild pr. Odder.

Andersen, Svend Steffensen, Hollands allé 14, København S.
Bech, Georg L., Lipkesgade 7, København Ø.
Breinholt, Per, Vesterbrogade 11 A, Grindsted.
Damkilde, Bjarne, Vestergade 15², Odense.
Ellestad, Peter, Hvidkløvervej 3, Århus.
Germundsson, Klaus, Kirsebærvænge 6, Hørsholm.
Hagelberg, Steffen, Lille Færgevej 6, Frederikssund.
Harms, Villy, Fördestr. 11, Glücksburg-Ostsee, Flensborg.
Hoflund, Bent Villy, Torkildstrup pr. Eskildstrup.
Höyer-Nielsen, Jens, Gedved pr. Horsens.
Hansen, Peter Tage, Strandvejen 695, Tårnbæk.
Ingerslev, Ole Frederik, Monbergsvej 4, Odense.
Knudsen, Poul Egart, Pederstrup st., Fyn.
Lass, Dieter, Schützenkuhle 14, Flensborg.
Lyman, Ole, Frederiksvej 22, Sorø.
Madsen, Axel, Dr. Larsensvej 10, Hadsten.
Mukherjee, Navakumar, Santiniketan, W. Bengal, Indien.
Nielsen, Aage, Frederiksborgvej 151¹ th., København NV.
Olesen, Mogens Carl, Posthuset, Hobro.
Pedersen, Anton Markho, Brunshøj, Solbjerg, Østj.
Poulsen, Niels Christian, Parkvej 28, Virum.
Prantosh, Nag, 2, Poddar Nagar, Calcutta — 32, Indien.
Reintoft, Flemming, Kærvej 4, Varde.
Schaumann, Svend, Favrholm pr. Hillerød.
Simonsen, Poul D., Rådhusvej 22 A, Charlottenlund.
Stenhejn, Knud, Kastrupvej 57, København S.
Øllgård, Hans, Lunde J. pr. Varde.

Nordisk lærerkursus.

Arne, Eldrid, Jæren folkehøgskule, Kleppe, Norge.
Hattesen, Anne Margrete, Kliplev pr. Kliplev.
Hellesøe Hansen, Johanne, Diakonissestiftelsen, Hellerup.
Holst, Martha,
Kristensen, Lis, Odensevej, Gelsted.
Laursen, Agnete, Agrupvej 29, Kolding.
Nielsen, Asta, »Alvadgård« pr. Nimtofte.
Pedersen, Karen, Sandholm, Nr. Nissum.
Poulsen, Jytte, Reventlowsvej 14, Odense.

Schultz, Anna Kathrine, Agerskov ungdomsskole, Agerskov.
Øland, Maja, Brandstationen, Kolding.

Agergård, Kristen, Hover, Muldbjerg st.
Bowers, James Willis, Box 350, Branford, Connecticut, USA.
Gravesen, Niels, Tesdorpsvej 41, København F.
Lindholm, Carl, Eskildstuna, Sverige.
Nissen, Knud, Lægård landbrugsskole, Holstebro.
Pallesen, Vagn, Mejls, Varde.
Sørensen, J. Walther, R. Wulffsgade 33, Århus.

Vinterskolen 1957-58.

Agergård, Birgit Juul, Askov pr. Vejen.
Almstrup, Hanne Lisbeth, Helgesengade 94, København Ø.
Andersen, Anna Aamand, Lilballe pr. Bramdrupdam.
Andersen, Anne-Marie, Holsteinsgade 492, København Ø.
Andersen, Anni, Vadbro 2, Søborg.
Andersen, Bente Irene, Stefansgade 67 st. tv., København N.
Andersen, Birte, Frederiksgade 672, Horsens.
Andersen, Else, Willemoesgade 543, København Ø.
Andersen, Irma, Kappendrup st., Fyn.
Andersen, Jonna Langenberg, Langeskov planteskole, Langeskov.
Andersen, Lise Købler, Værnedamsvej 9, København V.
Andersen, Lis Voigt, H. C. Lumbyesvej 4, Århus.
Andersen, Ruth, Hjortdal pr. Fjerritslev.
Andersen, Sonja Techau, Sophus Bauditzvej 22, Charlottenlund.
Andresen, Elsa Elisabeth, Jens Baggesensvej 4, Århus.
Arends, Tove Elisabeth, Frederiksborgvej 42, Roskilde.
Arge, Hallgerd, Dj. i Geilsgøta 12, Thorshavn, Færøerne.
Bache, Liselotte, C. V. E. Knuthsvej 36, Hellerup.
Banke, Kirsten, Caroline Amalievej 12, Lyngby.
Bargild, Anne Lise, Ane Katrinesvej 20, København F.
Barth, Vereni Brugg, Schweiz.
Bassehave, Bodil, Eskemosegård, Herfølge.
Baunsgård, Kathrine, Give.
Bennig, Kirsten, Jespersvej 34, Hillerød.
Bjerregård, Bodil, Dalgas Avenue 35, Århus.
Bjørn, Else, Langtved pr. Ullerslev.
Blåbjerg, Johanne, Fuglsangsvej 60, Virum.
Blankschøn, Rita, Perlegade 54, Sønderborg.
Bonde Hansen, Lissi, Oustrup pr. Eskildstrup.
Bønding, Ingeborg, Stampesgade 5, København V.
Cederholm, Kirsten, Notariet. 2 B, Malmöhus län, Sverige.
Christensen, Birgit Inga, Bernstorffsvej 1592, Charlottenlund.
Christensen, Birthe, Ågade 19, Lemvig.

- Christensen, Birthe, Jægersborggade 34⁴, København N.
Christensen, Lotte, Postbox 11, Ringsted.
Christensen, Ulla Elisabeth, Tagensvej 207¹ tv., København NV.
Christiansen, Anna Kirstine, Filholm pr. Manna.
Christophersen, Ruth, Sludstrup.
Clausen, Ulla Hanne Clausager, Hagesholm, Hørve Sj.
Corneliussen, Ulla-Anette, Rågevej 17, Hellerup.
Damsholt, Inge, Bülowsvej 50 B³, København V.
Day, Lee, USA.
Doberck, Ellen Margrethe, Vognmandsmarken 18¹, København Ø.
Egestad, Kirsten Stenz, Østergade 39, Hadsten.
Ellehaug-Hansen, Kirsten, Marievangsskolen, Slagelse.
Erlandsen, Herdis, Toftegård, Marslev st., Fyn.
Friborg, Inge, Holsted Ungdomsskole, Holsted.
Fønss Nielsen, Kirsten, Frederikshvile, Hjallerup.
Gabe, Grete, Tøndervej 197, Åbenrå.
Garff, Jette, Sønderengen 102, Søborg.
Glahn, Inger, Jernstøbervænget 7, Køge.
Glistrup, Antonnette, Bredbjerg pr. Langesø.
Grosen, Mette Birthe, Skæring, Hjortshøj.
Grønager, Elin, Borre, Møen.
Hald, Lis, Anholt Havn.
Hansen, Anna, Sønder Vissing.
Hansen, Anna, Liseleje.
Hansen, Bodil, Petersborg, Kerteminde.
Hansen, Elisabeth Bagge, Abildgård, Fjelstrup.
Hansen, Ella Kirkeby, Fyrhøjvej 21, kgs. Lyngby.
Hansen, Ellen, Kappelsdal pr. Hammel.
Hansen, Esteri K. O., Ubberup, Kalundborg.
Hansen, Jenny, Holtum pr. Grejsdal.
Hansen, Kirsten Bay, Ørsted pr. Rørmosehus.
Hansen, Kirsten Marie, Ø. Jølby pr. Erslev, Mors.
Hansen, Lone Margrethe, Kippinge, Nr. Alslev.
Hellevad Petersen, Dorrit, Amagerbrogade 4³, København S.
Henriques, Nina, Hesseltoften 6, Hellerup.
Hinrichsen, Gudrun, Frederikså, Slesvig.
Hjort, Britta, Ejsbølgård pr. Haderslev.
Hjort-Andersen, Lis, Indelukket 3, Hellerup.
Holland, Sterna, Bryggeriet, Fjellerad.
Holmer-Bretlau, Kirsten, Sundet, Horsens.
Hæstrup, Bodil, Sct. Klemens, Fyn.
Hørlyck, Luise, Bøgevang, Skærbæk.
Hovgård, Rita, Dalsgårde pr. Grenå.
Irgens-Møller, Inge, A. D. Jørgensensvej 15, København F.
Isager, Karen Sophie, Norgesgade 6, Sindal.
Jakobsen, Bodil, Slettens Landevej 109 A, Søhus.

- Jacobsen, Inger Kofoed, Langedeby pr. Nexø.
Jarlslund, Anna, Abildhus, Rudkøbing.
Jensen, Alice Grethe, Bygaden 2, Ll. Værløse.
Jensen, Inge Margit, Statens Forsøgsmejeri, Hillerød.
Jensen, Marie, Oddense pr. Balling.
Jensen, Mona Bryde, Jægersborggade 46³, København N.
Jessen, Anne, Vognmandsmarken 14¹, København Ø.
Justinussen, Anna, Tvorgota 12, Thorshavn, Færøerne.
Juil-Nyholm, Anne, Gadbjerg.
Juil-Nyholm, Elsebeth, Præstegården, Thyregod.
Jørgensen, Dorte Juel, Grønlandsgården, Flakkebjerg.
Jørgensen, Elsebeth, Grauholmen 19, Holte.
Jørgensen, Inger Thygesen, Hudevad, Årslev.
Jørgensen, Karen, Lunden 2, Saxkjøbing.
Kielberg, Gunver, Vemmelev præstegård pr. Forlev.
Klausen, Annemarie, Gundestrup Mølle, Grevinge.
Klint, Vibeke, Byledet 2, Gentofte.
Knudsen, Inger, Jegstrup pr. Hasselager.
Knudsen, Lillian, Lundtoftgade 116, København N.
Koustrup, Grethe, Åkjær, Ramme st.
Krener, Nina, Vester Voldgade 8, København V.
Kristensen, Dorte, Uldum.
Kristensen, Jytte, Jagtvej 1, Hasseris, Ålborg.
Kyed-Knudsen, Inge-Merete, Uraniavej 2, Fredensvang, Århus.
Køster, Gunver, Ejby skole, Guldbjerg, Fyn.
Lange, Britta, Ågård pr. Års.
Lanken, Ida, Kingosvej 4, Tåstrup.
Larsen, Hjørdis Pertou, Marselisborg hospital, Århus.
Larsen, Inger Marie, Skibstedsvej 3, Hasseris, Ålborg.
Larsen, Jette Råbo, Hareskovvej 330, Hareskovby.
Larsen, Jette Øst, Parkvej 5, Hillerød.
Larsen, Karen Birgit, Hesselager, Fyn.
Lauridsen, Ellen, Ll. Grandløse, Holbæk.
Lauritsen, Marianne, Långseleringen 23, Stockholm-Vällingby.
Lindholt, Hanne, Æblevej 19, København F.
Lissau, Margit, Fredensgade 22³, København Ø.
Lumholt, Astrid, Bøvlingbjerg.
Lund, Winnie, Istedvænget 4, Odense.
Lundbjerg Larsen, Anne Marie, Lundbjerggård, Vindinge.
Lyngs, Frida, Østergård, Lyngs, Thy.
Madsen, Gudrun Aaby, Ejby Savværk, Ejby, Fyn.
Madsen, Jutta, Eskegård, Svendborg.
Markussen, Inger, 199 Chaussee De Courtrai, Gent, Belgien.
Matras, Jørun, Djon i Geilsgøta 21, Thorshavn, Færøerne.
Meyling, Kirsten, Sundquistgade 30, Sønderborg.
Mogensen, Minna, Vostrup st.

- Mohr, Erica, Waldhaus, Chur, Schweiz.
Molbech Bendtsen, Tove, Th. Niensensgade 83, Herning.
Moos, Birthe, Egelund, Ferup st.
Muusfeldt, Birgitte, Sølystvej 3, Klampenborg.
Møller, Kirsten Hanne, Rønnebæk pr. Næstved.
Naumanen, Aira Heelena (Steerup), Høstgade 9, Nykøbing F.
Nielsen, Bente Thuesen, Sømarksvej 16, Hellerup.
Nielsen, Ellen Kirstine, Dalsgårde, Grauballe.
Nielsen, Eva, Bostrup pr. Jebjerg.
Nielsen, Hanne, Bernstorffsvej 141, Charlottenlund.
Nielsen, Inger Thyregod, Fasanvej 4, Esbjerg.
Nielsen, Karen Grethe, Elmevang, Hjallesø.
Nielsen, Karen Margrethe, Blåvand pr. Oksbøl.
Nielsen, Oda E., Strandvej 13, Sunds.
Nielsen, Tove, Stenagervej 19, Hellerup.
Nielsen, Ulla Bech, Thorvaldsensvej 29, København V.
Nøjgård, Lena, Brønshøjsvej 78, Brønshøj.
Olesen, Andrea, Abild, Tønder.
Olsen, Inge, Tæbyvej 74, Rødovre.
Olsen, Lene, Sct. Jørgensbjerg 20, Kalundborg.
Olsen, Rigmor Ragna, Skovbakkevej 17, Charlottenlund.
Ovnbøl, Elisabeth, Hvidbjerg, Thy.
Pedersen, Anne-Lise, Kongstrup A/M, Laurbjerg.
Pedersen, Hanne Hjarnø, Skovvang 20, Vejle.
Pedersen, Inga, Gerdasvej 11, Glostrup.
Pedersen, Ingrid, Lægeboligen, Egtved.
Pedersen, Kirsten Marie, Mågården pr. Bjerringbro.
Pedersen, Rita, Munkeodgård pr. Bolbro, Fyn.
Petersen, Elinor, Holbergsgade 19², København K.
Petersen, Hanne Gylstorff, Sct. Mikkelsgade 16, Slagelse.
Philbert, Eva, Dianalund.
Poller, Elisabeth Mathilde, Fynsvej 83, Kolding.
Pommer, Karen Margrethe, Vindinge pr. Lamdrup.
Poulsen, Birgit, Stefansgade 33⁴ th., København N.
Poulsen, Gunhild, Lundemosegård, Mosede, Tåstrup.
Poulsen, Helle Vibeke, Støvringgård, Randers.
Poulsen, Inger-Marie, Fynsgade 29, Esbjerg.
Poulsen, Mariane Reksfou, Vils, Mors.
Raahauge, Kirsten, Duegård, Svinsbjerg.
Rasmussen, Birgit, Egegård pr. Flakkebjerg st.
Rasmussen, Lis, Sct. Jørgensbjerg 7, Kalundborg.
Ravn, Eva, Skolevangsalle 48, Risskov.
Refsgård, Inga Alice, Skolegade 30, Holstebro.
Rentoft, Annelise, Skovvangsvej 220¹, Århus.
Ries, Nina Elisabeth, Vanløsevej 11, Århus.
Riskjær Steffensen, Birgitte, Frederik d. VI's Alle 12⁴, Kbhvn. F.

- Rommedahl, Jane, Egebjergvej 23, Ballerup.
 Rosbjerg, Karen, Svinninge.
 Rosenholm, Kirsten, På Bjerget 36 st., København NV.
 Schutz, Linda Pearce, 222 Elmwood Avenue, East Eurora, N. Y.
 USA.
 Sejersen, Karen Kjærulff, Randlev Hedegård, Boulstrup.
 Skjødt, Hanne Vibeke, Allegade 78, Odense.
 Skytte, Louise, Rondelsgränd 3 B, Uppsala, Sverige.
 Sloth, Dagny, Vestergade 53, Thisted.
 Stensen, Jonna, Søndergade 26, Ringsted.
 Stenholt, Annelise, Solbakken, Balle pr. Silkeborg.
 Stenkilde, Elsebeth, Elmevej 2, Hadsten.
 Stevns Nielsen, Erna, Øster Stillinge pr. Slagelse.
 Surel, Jytte Fischer, Nykøbing M.
 Svenningsen, Karen, Ejerslev pr. Nykøbing M.
 Sverdrup, Liv-Elisabeth, Storgt. 6, Sarpsborg, Norge.
 Sørensen, Birgit, Sdr. Boulevard 44³ th., København V.
 Sørensen, Birgit Panum, Planteskolen, Hadsten.
 Sørensen, Grethe Esberg, Jerslev, Jylland.
 Sørensen, Karen Marie Holm, Peterslyst pr. Kalundborg.
 Tholstrup, Regitze Margrethe, Hannelundsvej 6, Rungsted Kyst.
 Thorgård, Grethe, Kongensgade 63, Fredericia.
 Thoustrup Andersen, Asta, Toustrup pr. Tvis.
 Thure, Hanne, Gylling efterskole, Gylling.
 Thygesen, Kirsten, Vester Kærby, Agedrup, Fyn.
 Troensegård, Ida Elisabeth, Soløsevej 8, Gentofte.
 Ulfbech-Petersen, Hanne, Skærbæk, Sønderjylland.
 Varming, Susanne, Skovvej 35, Gentofte.
 Veibel, Margrethe, Clarasvej 9, Charlottenlund.
 Voltelen, Mette, Godthåbsvej 142, København F.
 Vøttrup, Lise-Lotte, Søborg Hovedgade 62¹, Søborg.
 Wörn, Ellen Margrethe Sønderskov, Tørring, Lemvig.
 Wester, Hanne, Skrøbelevgård pr. Skrøbelev, Langeland.
 Westphal, Ragna, Jyllandsvej 10, København F.
 Yding, Kirsten, Skjellergård, Torrild pr. Odder.
 Ægidius, Agnete, Pandrup.
 Zeiler, Sonja, Sct. Hedvigsvej 2, Kolding.
 Ørum, Lisbeth, Sønderbro 35, Ålborg.
- Albek, Per, Haslund pr. Randers.
 Almtorp, Henning Rantzau, Dannebrogsgade 1³, København V.
 Andreasen, Hans Kring, Hårslev pr. Gamby.
 Andersen, Gorm, Saxegård, Venslev pr. Rude.
 Baggesen, Jens Hanghøj, Ladefogedgården, Brønderslev.
 Behrend, Cai W. Schat, Helleruplund Allé 3, Hellerup.
 Bisgård, Poul, Bystrup pr. Gedsted.

- Bonnerup, Per Thomsen, Stenum pr. Stenum.
Borup, Poul Godtfrid, Viberedegård, Forlev.
Bruun, Niels, Brørup.
Byager, Niels Arild Hvid, Byagergård, Aalebæk pr. Borre, Møen.
Christens, Steen Henrik, Istedvænget 5, Odense.
Christensen, Bernhard, Høgild by pr. Korup.
Christensen, Germann, Vester Heden, Stenum.
Christensen, Ib Arne, Rødkildevej 56, København F.
Christensen, Leo Richard, Skinnerup pr. Thisted.
Christensen-Dalsgård, Flemming, Sygehuset, Hornsyld.
Christiansen, Henning, Storegade 243, Esbjerg.
Christophersen, Arne Nordborg, Birkevej 6, Hornbæk.
Clausen, Carl Briand, Rødkildevej 48, København F.
Crouch, Merton, 3861 Yorba Linda, Royal Oak, Michigan, USA.
Dalgård, Hans Kristian, Hårslev pr. Sandved.
Ejsing, Ole Bent Kirk, Bevtoftegade 2, København.
Eriksen, Knud, Skovslund, Brædstrup.
Ellegård, Erik, Halkevad pr. Flakkebjerg.
Ellestad, Peter, Hvidkløvervej 3, Århus.
Frank, Mogens, Lind pr. Herning.
Frederiksen, Peter, Fiskegade 2, Vejle.
Frydendal, Hans, Vindingland, Vejle.
Glejsborg, Peter, Hellestedvej 10, Brønshøj.
Gudmundsen, Ulf, 5. Juni Plads 5, København F.
Hansen, Bent Aage, Skyttensvej 11, Holbæk.
Hansen, Carl Peter Tilma, Torstholm pr. Hedehusene.
Hansen, Hans Carl, Vester Kærby pr. Agedrup, Fyn.
Hansen, Jørgen Møllegård, Gyrstinge pr. Ringsted.
Hansen, Jørgen Nyholm, Præstegården, Jebjerg.
Hansen, Leif, Borups Allé 224, København.
Hansen, Niels Jørgen, Torbenfeldtsvej 19², Brønshøj.
Hansen, Peder Christian Østergård, Engvej 25, Ålestrup.
Hansen, Peter Tage, Strandvejen 695, Tårnbæk.
Hansen, Tage Asmussen, Vinumgård, Døstrup.
Hansen, Thorvald, Borgergade 6, Bramminge.
Haugård, Jens Chr., Tveholt, Vrendsted.
Hauge, Torben, Humlevænget 16, Nyborg.
Have, Arne, Ørsted, Sommersted.
Hedensted-Nielsen, Villy, Banebrinken 83¹ tv., København NV.
Herlufsen, Jørgen, Femhøjgård pr. Lyngø.
Himmelstrup, Anders Bagger, Markvej 21, København F.
Hjort, Tage Nis, Sommersted.
Holm, Niels, Mynstersvej 1, København V.
Hougård, Henning, Ymersvej 38, Randers.
Hougård, Torben, Ymersvej 38, Randers.
Hvas, Erik Christian, Chr. Lundsvej 84, Nyborg.

- Høeg, Jens Frederik, Dansgade 1, Kongsvang, Århus.
Jakobsen, Eyvind, Ørnekulsvvej 6, Charlottenlund.
Jacobsen, Svend, Holmstol pr. Gjern.
Jacobsen, Thomas Peter, Højvang, Galten mark pr. Galten st.
Jarlslund, Henry, Abildhus, Rudkøbing.
Jensen, Arne, Sdr. Håsen, Sæsing.
Jensen, Bent, Ny Carlsbergvej 74 st., København V.
Jensen, Bertel, Rørbæk Havgård, Rørbæk st.
Jensen, Erling, Buddegård, Neksø.
Jensen, Kurt Strand, Marievej 14, Nykøbing M.
Jensen, Ole, Haugerup, Sorø.
Jensen, Poul Erik, Lyngbogård, Stubbekøbing.
Jensen, Poul Trier, Krogården, Nimtofte.
Jensenius, Fritz Ole, Amtssygehuset, Odense.
Jespersen, Claus Branner, Vesterbygård pr. Jerslev, Sjælland.
Johansen, Arne, Glim pr. Roskilde.
Johannsen, Bent, Nordbyvej 10, Vanløse.
Johansen, Jørgen Thyge, Havdrupvej 104, Vanløse, København.
Johansen, Per Gregers, Vesterbro, Kærhave pr. Ringsted.
Jørgensen, Hans, Adsbøl pr. Gråsten.
Jørgensen, Kaj Kyhe, Vildrosevej 12, Odense.
Jørgensen, Robert, Bakkegård, Utterslev pr. Kastager, Lolland.
Kjær, Evald, Gislum Højgård, Års.
Kongsgård, Herluf, Domdahl, Nr. Felding.
Krab-Johansen, Bjørn Herbert, Snestrup pr. Villestofte.
Kristiansen, Uvdlorianguak, Godthåb, Grønland.
Larsen, Børge, Birk, Herning.
Larsen, Ejvind, Jansvej 9, København S.
Larsen, Henning, Kongebrogade 3, Kolding.
Larsen, Søren Ole, Maglebo 4, Kastrup, København.
Laustsen, Gunnar, Krusbjerg pr. Ølgod.
Leo, Arnold, 221 E. 68 st. New York 21, New York, USA.
Leth, Adolf Juul, Stefansgade 42, Horsens.
Lind Eggert, Nr. Asminderup.
Mariégård, Helmer, Børglum pr. Vrå.
Markvardsen, Esben, Valdemar Sejrsvej 50, Holbæk.
Mikkelsen, Arne, Søråvej 10, Agersted.
Mikkelsen, Poul, Løver mejeri, Viborg.
Mortensen, Arne Dam, Skrillinge Damgård, Middelfart.
Munkesø, Jørgen, Ringerbakken 7, Virum.
Nielsen, Arne, Buskmose, Rinkenæs.
Nielsen, Frode, Hodde pr. Tistrup.
Nielsen, Gunnar, Røjlegård, Ormslev pr. Forlev.
Nielsen, Jørgen, Staureby Nygård, Præstø.
Nielsen, Jørgen Elrik, Rigelsvej 5, Risskov.
Nielsen, Ole Laurbjerg, Kirke Hyllinge.

Nielsen, Otto Holk, Ny Vestergård, Borris.
Nielsen, Svend W., Nordahl Griegsvej 96, Søborg.
Nybo, John Meinert, Viderejde, Færøerne.
Nygård, Jens, Burgårde Vestergårde pr. Slagballe.
Nygård, Niels H., Ø. Lem, Lem st.
Olsen, Johan Andreas, Brøstrupgård, Rødding.
Pedersen, Hans Georg, Hegnsvej, Tisvildeleje.
Pedersen, Hans Vogsen, Håstrup, Fyn.
Pedersen, Jørgen, Birkum, Højby, Fyn.
Pedersen, Thomas, Bjerringbro.
Pedersen, Thorkild, Starup pr. Gravens, Jylland.
Petersen, Jens Mathias, Rordøre, Klaksvig, Færøerne.
Petersen, Roger Lindhard Miller, Smidstrup pr. Vraa.
Poulsen, Hans Verner, Landet pr. Svendborg.
Poulsen, Hardy Rom, Østergade 23, Nørresundby.
Randeriis, Erik Nielsen, Horsbyg pr. Rødekro.
Rasmussen, Erik Dengsø, Klakring st.
Rasmussen, Mogens Bryde, Hyllested pr. Dalmose st.
Rasmussen, Ove, Bendstrup pr. Hjortshøj.
Rebsdorff, Aage, Hvidovrevej 62, Valby.
Ryden, Hans-Erik, Natalie Zahlesvej 9, København SV.
Schmidt, Povl, Amagerbrogade 16, København S.
Sindbo, Erik Jens Otto, Antonigade 114, København K.
Solvang, Ib, Nordgården, Svinninge.
Stuhmer, James Ross, 16 Burling Ave, White Plains, New York.
Støvring, Steffen Frank, Vigerslevvej 42, København, Valby.
Svendsen, Finn, Tadregård, Hvalsø.
Søndergård, Bent, Voldgade 15, Skive.
Søndergård, Hans C., Ribe landevej 30, Haderslev.
Sørensen, Jens Richardt, Stenum pr. Brønderslev.
Sørensen, Jens Peter, Skovabildhus, Dons pr. Alminde.
Thorsen, Peter, P. Sabroesvej 15 st., København SV.
Thuesen, Einer, Kongsted pr. Fredericia.
Tychsen, Knud Eigil, Mørvigsgade 155 A, Flensborg.
Tylvad, Hans H., Hannerupgård, Sædding.
Videbæk, Gunnar Hasselbalch, Højgårdsallé 37, Hellerup.
Vogdrup, Erik, Rugholm pr. Tårs.
Werborg, Rud., Strandbygade 74, Esbjerg.
Wriedt, Frederik, Rogenstrup pr. Løgstrup.
Ørskov, Lars Fjord, Dalager-Nygård, Borris.
Østergård, Kresten Karmann, Hvidbjerg pr. Karby, Mors.

»ASKOV LÆRLINGE«S REGNSKAB

5. SEPTEMBER 1956—31. AUGUST 1957

INDTÆGTER

Beholdning		3813,10
1815 medlemmer betalt kontingent.	6369,32	
1600 abonnenter på Dansk Udsyn.....	1600,00	
Indvundne renter	63,23	
Johannes St. Madsens legat: Renter.....	136,30	8168,85
		<u>11981,95</u>

UDGIFTER

Diverse udgifter til lotteriet	2397,44	
Porto til udsendelse af årsskriftet	681,60	
Korsbånd og girokort	69,00	
Kontorhold	200,00	
Årsskriftet	4115,68	
Bidrag til landselevforeningen	815,00	
Elevunderstøttelser	1390,00	9668,72
Kassebeholdning, bank og giro		2313,23
		<u>11981,95</u>

Askov, 4. september 1957.

Andreas Nielsen.

Ovenstående regnskab er gennemgået og fundet i overensstemmelse med bilagene. Kassebeholdningen 2313,23 kr. er til stede som angivet i bank og giro.

Askov, den 14. september 1957.

Frode Hasseriis. E. Grue-Sørensen.

DER ER STADIG UANEDE MULIGHEDER

Højskolernes Sekretariat går nu i sit 8. år, og vi har i den forløbne tid stedse søgt at udvide arbejdsområderne og komme i forbindelse med flere og flere mennesker for at gøre dem interesserede i højskolen, og hvad den står for.

Jeg har i det forløbne år haft lejlighed til at tale i ungdomsklubber, ungdomsforeninger og skoler i København og omegn, hvilket har resulteret i, at mange unge har fået interessen vakt for højskolen.

I første omgang har det væsentlig givet resultater i forhold til sommerferiekurserne, men forhåbentlig vil virkningerne også på langt

sigt kunne spores på de ordinære langtidskurser. Det er i denne forbindelse værd at notere, at Sekretariatet efterhånden er blevet så godt kendt i København, at det i mange tilfælde er ungdomsforeninger og klubber, der kommer til os og foreslår »højskoleaftener« for de unge. En væsentlig årsag til, at der er en vågnende interesse for højskolen i byerne, er, at pressen omfatter højskolens fremtid med stor interesse. Der er næppe på noget tidspunkt skrevet så meget om højskolen i danske blade, som i de sidste år. Vi har grund til at være pressen taknemmelig for denne hjælp.

Som det måske vil være Landsforeningens medlemmer bekendt, fratræder jeg fra 1. maj som leder af Højskolernes Sekretariat, idet min kone og jeg har modtaget tilbudet om at overtage Rungsted højskole (»Købmandshvile«). Det er ikke uden vemod, vi siger farvel til Vartov og et arbejde, som vi i så høj grad har følt os personlig knyttet til. Men samtidig har det naturligtvis trukket i os efter igen at komme ud til arbejdet på en skole.

Vi har kun nået lidt, og der er endnu et utal af opgaver, men dog glædeligtvis også enestående muligheder for højskolen fremover i forhold til stadig større dele af befolkningen.

Skal dette nåes, behøves imidlertid stadig et »kontor«, et sted igennem hvilket højskolen kan bekræfte for sig selv og det øvrige land, at den er en fælles kraft trods mange forskelligheder.

Det har været vort håb, at højskolen erkendte trang til fællesvirke, og at H. S. måtte være stedet, igennem hvilket viljen til at lægge kræfterne sammen fik sit konkrete udtryk.

Derfor har vi stedse ment, at Sekretariatet ikke blot skulle være et ekspeditionskontor for brochurer, men såvidt gørligt i sig selv et højskolearbejde i byen. Dette måtte naturligvis bygge på et tillidsforhold mellem skoler, elevforeninger og Sekretariatet, og når vi idag ser tilbage på de vanskeligheder, der har været i arbejdet herinde, for-dunkles det helt af den omstændighed, at tillidsforholdet er vokset fra år til år.

Vi har virkelig på det sidste kunnet føle, at man stod bag os, når vi forsøgte at bygge bro mellem skolerne og de »højskolefremmede« kredse — lad være at man ikke altid var enige i vurderinger og midler, vore motiver blev dog aldrig underkendt.

Må jeg i denne forbindelse samtidig rette en hjertelig tak til Landsforeningens bestyrelse og ikke mindst til dens formand undervisningsminister Jørgen Jørgensen. Udenforstående vil næppe kunne sætte sig ind i, hvilken støtte vi har modtaget i det daglige arbejde ved tilskyndelser, opmuntringer og levende interesse fra bestyrelsen. Der er sikkert få steder, hvor bestyrelsesmøder har været båret af en sådan fælles entusiasme og tillid som i Landsforeningen af Højskoleelever. Vi er taknemmelige for dette, og også fordi Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler igennem sin tidligere formand forstander Th. Arn-

fred har fulgt arbejdet opmærksomt og ofte givet os megen værdifuld støtte.

Men først og fremmest er arbejdet i Sekretariatet og højskolens fremtid overhovedet betinget af de gamle elevs interesse. Højskoleelever har gennem deres sammenslutning givet det smukkeste eksempel på, at samarbejde gør også den enkelte stærkere.

Vi håber, at det arbejde, som er iværksat af gamle højskoleelever og som Sekretariatet har været det praktiske udtryk for, må fortsætte fremover til hjælp for hele den danske højskole, og vi siger tak for den tid, vi fik lov at være med.

Thyra og Erik Halvorsen.

ASKOVGÅRDEN

Det vilde være urigtigt at prøve at skjule, at Askovgården for tredje gang er inde i en krise, og at denne nok er alvorligere end de to foregående. Den første var af økonomisk art og blev afhjulpes, da klubarbejdet i 1948 opnåede offentligt tilskud. Den anden var den lokale krise, som først blev løst, da Askovgården fik sin egen ejendom i efteråret 1953. Den nuværende krise skyldes medarbejdermangel og er på sin vis den, der er vanskeligst at gøre noget imod, idet den manglende — eller i hvert fald utilstrækkelige — interesse for at gøre et arbejde af den art, som her forventes, synes at være et træk, der »ligger i tiden« på en sådan måde, at det nok vil kræve en betydelig indsats, hvoraf kun en lille del kan gøres herfra, om dette forhold skal ændres væsentligt til det bedre.

Behovet for klubarbejde af den slags, som vi gerne vil gøre i Askovgården, er stadig stort, og når vort samlede medlemstal har været dalende i de sidste år, skyldes det vist simpelthen, at medarbejderne har været for få om arbejdet til at kunne overkomme det.

Selv om det ikke er særlig aktuelt på denne årstid, vil jeg dog nævne, at Askovgården har brug for feriepladser til adskillige børn fra klubberne og fritidshjemmet.

Henvendelser — om medhjælp, ferieplads eller andet — rettes til undertegnede under adressen: *Settlementet Askovgården, Korsgade 60, København N.* Telefon: *NORA 3242*, *postgiro-konto: 88750.*

København N. i januar 1958.

N. H. Arnfred.

R. K. KRISTENSEN:
VED SOLNEDGANG

Digte i udvalg. 70 s. 6 kr. 25 øre

Meget smukke vers. (*Thisted Amtstidende.*)

Jævne ord om tilværelsens problemer. (*Svendborg Avis m. fl.*)

Et produkt af års moden tænkning og overvejelse. (*Ringsted Folketidende.*)

Hjertevarme . . . sund livsfilosofi. (*Fyens Stiftstidende.*)

Smukt sagte ting, der klinger ægte. (*Tidens Tegn, Kolding, m. fl.*)

Hverdagssalmer — dødsfortrolige og livskloge. (*Fyns Social-Demokrat.*)

Stærke følelser, bevægede stemninger . . . gribende. (*Ringkøbing Amts Dagbl.*)

Åbenhjertigheden virker intet øjeblik ublufærdig. (*Vestkysten.*)

Vemodig som glæden over efterårets skønne løv. (*Horsens Soc.-Dem. m. fl.*)

Jeg vender tilbage til denne lille bogs enkle lære. (*Aarhus Stiftstidende.*)

JES NIELSENS REGNSKABSØGER

Regnskabsbog for Landmænd.

Kolonnekassebog med skemaer til status og årsopgørelse. 14. udgave. Indbundet 7,50

I alt trykt i 85.000 eksemplarer. Regnskabsbogen egner sig for de landmænd, der ønsker et let gennemførligt regnskab.

Den lille Udgave af Regnskabsbog for Landmænd (færre kassebogsblade og lettere indbundet) 5,25

Regnskabsbog for unge.

Kolonnekassebog med skema til status til privat regnskab. 10. udgave 3,00

Til undervisningsbrug:

Undervisningshæfte af Regnskabsbog for Landmænd.

Hæftet i omslag. Indholder nogle blade kassebog og skemaerne til årsopgørelsen 1,80

Hæfte med Tal fra en Bondegaards Aarsregnskab med opgørelse på de forskellige skemaer af »Regnskabsbog for Landmænd« (tal-materiale til undervisningsbrug) 7,00

Undervisningshæfte af Regnskabsbog for unge 0,50

DANSK BØRNEBLAD

Oplysende og underholdende
ugeblad for børn.

Red. af skoleinsp. Holger Skovmand.

Kvartalspris 3,50 kr. + postpenge.

60 SANGE

Et udvalg af vore mest brugte sange,
beregnet til møder, udflugter o. l.
Samlet af Hans Jensen, »Rosenholm«.

Trykt i vestlommeformat.

13. udgave. 35 øre.